

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ: ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ο ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ &
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ-ΣΥΝΤΑΞΗ

ΟΥΡΑΝΙΑ ΚΑΡΑΜΠΑΤΣΑΚΗ

ΑΜ: 7347

ΕΡΗ ΚΑΝΤΑ

ΑΜ: 7221

Επιβλέπων Καθηγητής: κ. Χρηστίδης Ιωάννης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	4
ΜΕΡΟΣ Α.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	7
1.1 Ο ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ.....	7
1.2.Ο ρόλος του πρωτογενή τομέα παραγωγής	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	12
2.1 Σύγκριση τομέων παραγωγής.....	12
2.2 Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία κατά τομέα παραγωγής.....	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	20
3.1 Προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ελληνική Γεωργία.....	20
3.2 Ο ρόλος του περιβάλλοντος στον πρωτογενή τομέα.....	21
3.3 Οι ευκαιρίες που πρέπει να εκμεταλλευτούμε.....	22
ΜΕΡΟΣ Β.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	24
1.1 Η Ευρωπαϊκή Κοινή Αγροτική Πολιτική.....	24
1.2 Ιστορικό.....	27
1.3 Κοινές οργανώσεις των αγροτικών χωρών.....	30
1.3.1. Ίδρυση και δημιουργία των Κοινών Οργανώσεων Αγοράς.....	30
1.3.2. Λειτουργία των κοινών οργανώσεων αγοράς.....	32
1.3.3. Ευρωπαϊκό γεωργικό ταμείο προσανατολισμού και εγγυήσεων....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	38
2.1 Η μεταρρύθμιση του 2000	38
2.2 Η νέα Αγροτική Πολιτική	42
2.3 Χρηματοδοτικό πλαίσιο	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	46
3.1 Κοινή γεωργική πολιτική και Π.Ο.Ε.	46
3.2 Κοινή γεωργική πολιτική και διεύρυνση της Ε.Ε.....	47
3.3 Μελλοντικές προοπτικές.....	48
ΜΕΡΟΣ Γ.....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	49
1.1 Το παραγωγικό σύστημα της Περιφέρειας κατά τομέα παραγωγής..	49
1.1.1 Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	49
1.1.2 Περιφέρεια Θεσσαλίας	54
1.1.3 Περιφέρεια Κρήτης.....	64
1.2. Αγροτικές Χρήσης Γης.....	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	76

2.1 Προστασία του περιβάλλοντος-Διαχείριση του φυσικού αποθέματος	76
2.1.1 Περιοχές προστασίας	76
2.1.2 Υδάτινοι πόροι	77
2.2 Κτηνοτροφία	80
2.3 Ιχθυοκαλλιέργειες	80
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	81
Προϊόντα του πρωτογενούς τομέα παραγωγής	81
3.1 Ελαιόλαδο – ο ρόλος του στην Ελληνική οικονομία	81
3.1.1 Τομέας Ελαιοτριβείων	83
3.1.2 Τομέας Τυποποίησης Ελαιολάδου	83
3.2 Η Καπνοκαλλιέργεια στην Ελλάδα	84
3.2.1 Οικονομο-κοινωνική σημασία καπνοκαλλιέργειας στην Ελλάδα	86
3.2.2 Η καπνοκαλλιέργεια στην ΕΕ	90
3.2.3 Καπνοκαλλιέργεια και νέα ΚΑΠ	92
ΜΕΡΟΣ Δ	93
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	93
1.1 Ισοζύγιο Πληρωμών	93
1.2 Εξαγωγές-εισαγωγές αγροτικών προϊόντων	98
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	102
2.1 Η Αγροτική Τράπεζα και ο ρόλος στην ανάπτυξη του αγροτικού τομέα	102
ΜΕΡΟΣ Ε	105
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	105
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	105
1.1 Η εκπαίδευση των αγροτών ως μέσο βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας	105
1.2 Η Ελληνική Γεωργία και Παγκοσμιοποίηση	111
ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	118
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	124
Βιβλιογραφία	126
Βιβλιογραφία	127

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ανάπτυξη μιας χώρας μέσα στη ροή του χρόνου προϋποθέτει την ύπαρξη μιας ισχυρής οικονομικής βάσης. Χαμηλοί ρυθμοί μεγενθυσης οδηγούν στην υπανάπτυξη και τελικά με αργά αλλά σταθερά βήματα προς την πτώση όλων των τομέων ενός κράτους. Οπότε, η οικονομία αποτελεί τον κινητήριο μοχλό (υπό ευνοϊκές συνθήκες) αλλά και την τροχοπέδη (σε δυσοίωνες καταστάσεις) της ευημερία ενός κράτους. Για παράδειγμα, η σημερινή οικονομική κρίση που μαστίζει την παγκοσμιοποιημένη αγορά έχει οδηγήσει σε γενικότερη ύφεση όλων των τομέων κάθε ξεχωριστής χώρας, με αρνητικότερες κοινωνικοπολιτικές προεκτάσεις. Εν αντιθέσει π.χ. το λεγόμενο σκανδιναβικό οικονομικό μοντέλο το οποίο δημιούργησε ισχυρές οικονομίες που ως απόρροια είχαν και την πολιτισμική ανάπτυξη. Πότε όμως, μια οικονομία μπορεί να θεωρηθεί πραγματικά ισχυρή;

Κάποιοι οικονομολόγοι μέχρι πρότινος πίστευαν ότι υψηλό κατακεφαλην Α.Ε.Π. οδηγεί σε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης οπότε και σε μια ισχυρή οικονομία. Όμως, με την σημερινή οικονομική κρίση αυτό τείνει να αναθεωρηθεί. Γίνεται αντιληπτό ότι μονομερής ανάπτυξη κάποιου συγκεκριμένου τομέα παραγωγής της οικονομίας σε συνδυασμό με την μη ανάπτυξη τεχνολογικών καινοτομιών δεν μπορεί να επιφέρει μακροημέρευση. Αυτό συμβαίνει επειδή δημιουργεί τεράστιες ανισοροπίες στο εσωτερικό του κράτους οπότε και όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων. Βραχυχρόνια, ίσως έχει κάποια θετικά αποτελέσματα αλλά αυτά φαίνεται ότι δεν θα οδηγήσουν σε μακροοικονομική σταθερότητα. Έτσι, μια εναρμονισμένη ανάπτυξη και των τριών τομέων, δηλαδή του πρωτογενή (πρώτες ύλες), του δευτερογενή (μεταποίηση) και του τριτογενή (υπηρεσίες) τομέα παραγωγής με ταυτόχρονη ανάπτυξη του τομέα της έρευνας, αποτελούν

μάλλον εχέγγυο επίτευξης ισχυρής πραγματικής και όχι μόνον ονομαστικής οικονομίας όπως συνέβαινε μέχρι σήμερα.

Ο πρωτογενής τομέας αποτελεί τον βασικότερο τομέα παραγωγής αφού προφανώς η ύπαρξη των άλλων δυο προϋποθέτει την ύπαρξη αυτού (για να επιτευχθεί μεταποίηση και για να προσφερθούν υπηρεσίες πρέπει πρώτα να υπάρχουν πρώτες ύλες). Έτσι, η πραγματική ανάπτυξη ενός κράτους πρέπει να βασίζεται στην οικονομική της πολιτική γύρω από αυτόν το σκοπό. Όμως, σήμερα βασιζόμενοι σε όλες τις παραπάνω παρατηρήσεις, μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι ο πρωτογενής καθώς και ο ερευνητικός τομέας αποτελούν βασικοί άξονες πολιτικής σε όλα τα κράτη και ιδιαίτερα στη χώρα μας; Σε διεθνές επίπεδο από τη δεκαετία του '80 παρατηρείται μια γενικότερη μεταστροφή προς τον τομέα των υπηρεσιών, για παράδειγμα η εκβιομηχανοποιημένη Αγγλία εκείνη την εποχή μεταστρέφει την πολιτικής που μέχρι πρότινος ακολουθούσε προς τον τριτογενή. Το ίδιο γίνεται όμως και με τη χώρα μας

Στα πλαίσια ενός παγκοσμιοποιημένου, ευέλικτου δικτυωμένου καπιταλισμού, οι επιχειρησιακές στρατηγικές, ιδιαίτερα σε χώρες όπως η Ελλάδα που συνεχίζουν να στηρίζουν το ανταγωνιστικό τους πλεονέκτημα στο χαμηλό κόστος εργασίας και λιγότερο στην επένδυση σε τεχνολογικές καινοτομίες και την παραγωγή ποιοτικού προϊόντος, μάλλον είναι καταδικασμένες να αποτύχουν.

Ενδεικτικό μιας στρατηγικής που στηρίζεται στο χαμηλό κόστος εργασίας είναι ότι μέχρι σήμερα πάνω από 1200 ελληνικές επιχειρήσεις μετέφεραν την παραγωγή τους σε χώρες φθηνού εργατικού κόστους(κυρίως στα Βαλκάνια), αντί να επιδιώξουν να εκσυγχρονίσουν τεχνολογικά την παραγωγή τους και να παράγουν προϊόντα ποιότητας υψηλότερης προστιθέμενης αξίας. Συνυπολογιζόμενοι τα παραπάνω, με αφορμή την εκπόνηση της παρούσας εργασίας, η οποία απευθύνεται

κατά κύριο λόγο σε φοιτητές αλλά και σε όσους θέλουν να ενημερωθούν για τον Πρωτογενή τομέα παραγωγής, τον πιο σημαντικό ίσως τομέα παραγωγής της χώρας μας, τις επιδράσεις που ασκεί και αλλά και πιέσεις που δέχεται καθώς επίσης και να προβληματιστούν από τις δικές μας ανησυχητικές διαπιστώσεις, οι οποίες προσβλέπουν στο να ευαισθητοποιήσουν τον αναγνώστη.

Ειδικότερα αναλύθηκαν με όσο πιο ήπιο τρόπο γινόταν σημαντικά στοιχεία που διέπουν τον συγκεκριμένο τομέα παραγωγής (π.χ. κοινή αγροτική πολιτική). Επίσης επιλέχθηκαν 3 περιφέρειες με κύριο χαρακτηριστικό την ύπαρξη σημαντικών μεγεθών και στους 3 τομείς παραγωγής, κάτι που διευκολύνει αφενός μεν τις απαραίτητες συγκρίσεις και αφετέρου δε την διεξαγωγή ασφαλέστερων συμπερασμάτων.

Τέλος, για την εκπόνηση της εργασίας χρησιμοποιήθηκαν μια σειρά από εγκεκριμένη βιβλιογραφία αλλά και η άντληση χρήσιμων πληροφοριών και κυρίως στατιστικών στοιχείων από το διαδίκτυο. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αποτελέσει ένα σύγχρονο βοήθημα που θα πλαισιώσει επάξια την ήδη υπάρχοντα πλούσια βιβλιογραφία όσον αφορά τα ζητήματα που απασχολούν τον Πρωτογενή τομέα παραγωγής και την ελληνική γεωργία.

ΜΕΡΟΣ Α

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 Ο ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Εισαγωγή

Το 2001 σηματοδοτεί μία νέα εποχή για τη χώρα αφού συμμετέχει ισότιμα στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση. Το Γ΄ΚΠΣ για τη περίοδο 2000-2006 αποτελεί τη μεγάλη πρόκληση. Η εφαρμογή του πρέπει να οδηγήσει στη διαμόρφωση νέων συνθηκών που θα χαρακτηρίσουν όχι μόνο το μέλλον της Ελληνικής Γεωργίας, αλλά και το μέλλον του Αγροτικού Χώρου που ουσιαστικά αποτελεί το σύνολο της χώρας.

Ζούμε σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία αποτελώντας τμήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα προβλήματα, οι προκλήσεις, οι ευκαιρίες και οι δυνατότητες είναι όλα κοινά. Η έλευση του 21ου αιώνα φέρνει νέα δεδομένα και απαιτεί νέες λύσεις και νέες παρεμβάσεις. Η κοινή αγροτική πολιτική αλλάζει σημαντικά για να καλύψει τις ανάγκες της νέας εποχής, οι οποίες πηγάζουν από:

- 1) Την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος και η αειφόρος διαχείριση των φυσικών πόρων (γη, νερό , αέρας)
- 2) Την ανάγκη προστασίας της δημόσιας υγείας των καταναλωτών
- 3) Την αναγκαιότητα εναρμόνισης των τιμών των γεωργικών προϊόντων στην Ευρωπαϊκή Ένωση με τις διεθνείς τιμές βάσει των δεσμεύσεων των συμφωνιών στα πλαίσια του Παγκόσμιου

Οργανισμού Εμπορίου.

4) Την διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την είσοδο νέων κρατών με σημαντικό γεωργικό τομέα.

1.2. Ο ρόλος του πρωτογενή τομέα παραγωγής

Παλαιότερα, η πρωτογενής παραγωγή (γεωργία, κτηνοτροφία, δάση, αλιεία) αποτελούσε για τον κάθε τόπο (χωριό, κοινότητα, πόλη) την ίδια τη ζωή του. Εξασφάλιζε δηλαδή την επιβίωση αυτού του τόπου και η ανάπτυξη του ήταν αρμονικά με το περιβάλλον. Τότε, σε κάθε χωριό οι περισσότεροι ή σχεδόν όλοι οι κάτοικοι ήταν αγρότες, δηλαδή γεωργοί ή κτηνοτρόφοι. Οι νέοι ήταν στο χωράφι και στη στάνη και οι γεροντότεροι ήταν στο μαγαζί του χωριού. Στη συνέχεια, μετά κυρίως το 1950 και μέχρι σήμερα, η προσπάθεια για ανάπτυξη που δόθηκε από την πολιτεία με βάση την εκβιομηχάνιση της χώρας, επικεντρώθηκε κατά κύριο λόγο στον πεδινό και στον αστικό χώρο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ορεινές και ημιορεινές περιοχές της χώρας να εμφανίζουν έντονη οικονομική υποβάθμιση, εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση και αστικοποίηση. Έτσι σήμερα, σε πολλές κοινότητες κυριαρχεί η εγκατάλειψη και η ερήμωση.

Ο Πρωτογενής Τομέας παίζει σημαντικό ρόλο στην Οικονομία της Χώρας. Η συμμετοχή του στην Οικονομία κυρίως στις Ημιαστικές και Αγροτικές Περιοχές είναι ιδιαίτερα σημαντική. Η συμμετοχή του πληθυσμού στις δραστηριότητες που αφορούν τον Πρωτογενή Τομέα της Οικονομίας αυξάνεται καθώς αυξάνεται η ηλικία. Παρατηρούμε παράλληλα σημαντική αύξηση της συμμετοχής στις ηλικίες 45 ετών και άνω. Το θέμα αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό ως προς το μέλλον και την προοπτική του στη χώρα μας γιατί δείχνει μια τάση ανθρώπινης εξασθένησής του χωρίς να υπάρχει σοβαρό και σταθερό υπόβαθρο για την αναπλήρωσή του σε ανθρώπινο δυναμικό από τις νεότερες ηλικίες.

Το φαινόμενο αυτό είναι πολύ πιο έντονο στις ορεινές, ημιορεινές και γενικά περιθωριοποιημένες περιοχές της περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας.

Οι απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα είναι κατά μεγάλο ποσοστό απόφοιτοι Δημοτικού, αλλά- και σε ένα πού μικρότερο ευτυχώς- αναλφάβητοι. Το μορφωτικό επίπεδο σε γενικές γραμμές είναι ιδιαίτερα χαμηλό σε σύγκριση με αυτό που υπάρχει στους άλλους τομείς της οικονομίας. Η εμφάνιση του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου ασφαλώς οφείλεται, κατά ένα μεγάλο ποσοστό, στο φαινόμενο συμμετοχής ατόμων μεγάλης ηλικίας στον πρωτογενή τομέα. Η παρατήρηση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική και πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπ' όψη σε αυτούς που σχεδιάζουν αλλά και υλοποιούν τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης. Πέρα από αυτό όμως, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των απασχολούμενων με τον πρωτογενή τομέα στέκεται σήμερα εμπόδιο στην πληροφόρηση και κινητοποίησή τους στα νέα προγράμματα που προκύπτουν από τις πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στοχεύουν στην εισαγωγή των νέων στη γεωργική απασχόληση μέσω σημαντικών, τις περισσότερες φορές, επιδοτήσεων. Από την άλλη πλευρά βέβαια, όπως φαίνεται από την ανάλυση των στοιχείων, υπάρχει και ένα σημαντικό ποσοστό ατόμων που το μορφωτικό τους επίπεδο είναι ίσο αλλά και ξεπερνά τη Μέση Εκπαίδευση. Αυτή η ομάδα ηλικιών πρέπει να γίνει στόχος για την περαιτέρω ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα.

Στη Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας και ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές της είναι ιδιαίτερα υψηλό το ποσοστό συμμετοχής του Γυναικείου Πληθυσμού στις δραστηριότητες του Πρωτογενή Τομέα της Οικονομίας. Το ποσοστό συμμετοχής του γυναικείου πληθυσμού στις γεωργικές δραστηριότητες είναι ιδιαίτερα έντονο στις μικρές ηλικίες (κάτω των 14 ετών), πράγμα που δείχνει την υποχρέωση - τρόπον τινά -

των νεαρών κοριτσιών να βοηθούν στην αγροτική εκμετάλλευση των γονιών και των συγγενών τους. Στις μεγάλες ηλικίες (70+) το ποσοστό αυτό είναι επίσης σημαντικό, πράγμα που δείχνει την απασχόληση των γυναικών στις δραστηριότητες του πρωτογενή τομέα για λόγους απασχόλησης και συνήθειας. Δεν φαίνεται, από την ανάλυση των εθνικών και περιφερειακών στατιστικών στοιχείων να υπάρχει ιδιαίτερο πρόβλημα στην απασχόληση για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες ηλικίας από 45 ετών και πάνω, αφού τα σημαντικότερα ποσοστά των ατόμων που απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα, αναφέρονται στις μεγαλύτερες ηλικίες (45-50 ετών και άνω).

Από την άλλη πλευρά φαίνεται ότι ο πρωτογενής τομέας πάσχει σοβαρά από την έλλειψη - τόσο στους άνδρες, όσο και στις γυναίκες - της συμμετοχής των πιο παραγωγικών ηλικιών, και ιδιαίτερα αυτών που είναι δυνατόν να ενταχθούν σε αναπτυξιακά επιδοτούμενα προγράμματα τόσο στη γεωργία όσο και στη κτηνοτροφία (ηλικίες από 20-50 ετών). Η παρατήρηση αυτή καταδεικνύει επίσης ότι υπάρχει σήμερα, αλλά και θα υπάρξει στο μέλλον σε εντονότερο βαθμό η έλλειψη διαδοχής στον πρωτογενή τομέα. Το φαινόμενο αυτό είναι περισσότερο έντονο στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας.

Τέλος η παρούσα επιτόπια μελέτη κατέδειξε ότι οι ευάλωτες κοινωνικές ομάδες των μεγάλων ηλικιών κινδυνεύουν άμεσα από την ανεργία στο σημείο που κινδυνεύουν και οι ίδιες επιχειρήσεις, επειδή, στη συντριπτική τους πλειοψηφία πρόκειται για οικογενειακής μορφής. Ως πιο ευάλωτες από αυτές θεωρούνται αυτές που βρίσκονται στις περιαστικές και ορεινές περιοχές, όπου τα προβλήματα είναι τόσο φυσικά όσο και οικονομικά και - κυρίως - κοινωνικά.

Η Ελλάδα αποτελεί μια αγροτική και σε μεγάλο βαθμό ορεινή χώρα (από τα 39 εκατ. στρμ. γεωργικής γης το 55% είναι πεδινή έκταση, το 25% ημιορεινή και το 20% ορεινή). Ο πρωτογενής τομέας εξακολουθεί

να απορροφά ένα σημαντικό ποσοστό του συνολικού εργατικού δυναμικού της χώρας. Το μεγαλύτερο ποσοστό (75%) των απασχολούμενων είναι άνδρες και το υπόλοιπο γυναίκες. Με βάση την απογραφή του 1991 οι απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα ανέρχονταν στο 21,6% του συνόλου των εργαζομένων. Το ποσοστό αυτό μειώνεται κατά 2% ετησίως λόγω της γήρανσης του αγροτικού δυναμικού. Στη μείωση αυτή συμβάλλει και η φυσική έξοδος, που δεν εξισορροπείται από μια αντίστοιχη είσοδο νέων στο αγροτικό επάγγελμα, και η οποία επιπλέον εντάθηκε από την εφαρμογή του μέτρου της πρόωρης συνταξιοδότησης σύμφωνα με τα κελεύσματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Άλλο χαρακτηριστικό της απασχόλησης των αγροτών, γεωργών ή κτηνοτρόφων, στη χώρα μας είναι ότι αυτή τείνει να μετατραπεί σε μερική απασχόληση για τους άνδρες, αφού πολλοί πραγματοποιούν ημερομίσθια και σε άλλους τομείς της οικονομίας (οικοδομές, βιομηχανία, βιοτεχνία, τουρισμός, δημόσια έργα) (αυτή η μάλλον αρνητική εξέλιξη του αγροτικού τομέα ονομάζεται πολυλειτουργική γεωργία) και σε πλήρη απασχόληση για τις γυναίκες. Σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται το αντίστροφο φαινόμενο. Το 2001 σηματοδότησε μία νέα εποχή για τη χώρα αφού συμμετέχει ισότιμα στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση. Το Γ'ΚΠΣ για την περίοδο 2000-2006 αποτέλεσε τη μεγάλη πρόκληση. Από την εφαρμογή του πρέπει να οδηγηθεί στη διαμόρφωση νέων συνθηκών που θα χαρακτηρίσουν όχι μόνο το μέλλον της Ελληνικής Γεωργίας, αλλά και το μέλλον του Αγροτικού Χώρου που ουσιαστικά αποτελεί το σύνολο της χώρας. Ζούμε σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία αποτελώντας τμήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα προβλήματα, οι προκλήσεις, οι ευκαιρίες και οι δυνατότητες είναι όλα κοινά. Η έλευση του 21ου αιώνα φέρνει νέα δεδομένα και απαιτεί νέες λύσεις και νέες παρεμβάσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

2.1 Σύγκριση τομέων παραγωγής

(εκατ. €, τρέχουσες τιμές)	Πρωτογενής Τομέας			Δευτερογενής Τομέας			Τριτογενής Τομέας			Σύνολο Προστιθέμενης Αξίας		
	2005	2006	Μεταβολή (%)	2005	2006	Μεταβολή (%)	2005	2006	Μεταβολή (%)	2005	2006	Μεταβολή (%)
Αν. Μακεδονία & Θράκη	597	544	-9,0%	1.688	1.933	14,5%	4.129	4.271	3,4%	6.415	6.748	5,2%
Κεντρική Μακεδονία	1.480	1.341	-9,4%	7.253	8.416	16,0%	16.098	16.791	4,3%	24.830	26.548	6,9%
Δυτική Μακεδονία	262	238	-9,3%	1.611	1.834	13,8%	1.909	1.977	3,6%	3.782	4.049	7,1%
Θεσσαλία	983	888	-9,6%	2.628	2.979	13,4%	5.445	5.646	3,7%	9.055	9.514	5,1%
Ήπειρος	319	296	-7,0%	856	994	16,2%	2.749	2.830	2,9%	3.924	4.120	5,0%
Ιόνια Νησιά	158	146	-7,7%	362	419	16,0%	2.243	2.326	3,7%	2.763	2.892	4,7%
Δυτική Ελλάς	847	775	-8,4%	1.535	1.740	13,3%	4.826	5.032	4,3%	7.208	7.547	4,7%
Στερεά Ελλάς	812	749	-7,7%	4.971	5.584	12,3%	3.717	3.881	4,4%	9.499	10.214	7,5%
Πελοπόννησος	729	668	-8,4%	3.338	3.922	17,5%	4.325	4.517	4,4%	8.392	9.107	8,5%
Αττική	377	371	-1,7%	13.007	15.683	20,6%	73.559	77.489	5,3%	86.944	93.543	7,6%
Βόρειο Αιγαίο	219	212	-3,3%	342	423	23,6%	1.662	1.738	4,6%	2.223	2.373	6,7%
Νότιο Αιγαίο	150	141	-6,3%	739	901	21,9%	3.877	3.956	2,0%	4.767	4.997	4,8%
Κρήτη	764	692	-9,5%	1.132	1.265	11,7%	6.320	6.491	2,7%	8.216	8.447	2,8%
Σύνολο Χώρας	7.697	7.060	-8,3%	39.462	46.094	16,8%	130.858	136.944	4,7%	178.017	190.098	6,8%

Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από τον παραπάνω πίνακα, στον Πρωτογενή Τομέα, η ΑΠΑ μειώθηκε στο σύνολο της χώρας κατά 8,3%. Τη μεγαλύτερη μείωση παρουσίασε η περιφέρεια της Θεσσαλίας. Η ΑΠΑ του Δευτερογενή Τομέα παρουσίασε μεγάλη αύξηση στο σύνολο της χώρας κατά 16,8%. Τη μεγαλύτερη αύξηση παρουσίασαν οι περιφέρειες του Βορείου και Νοτίου Αιγαίου και της Αττικής. Τέλος, στον Τριτογενή Τομέα όπου η ΑΠΑ αυξήθηκε στο σύνολο της χώρας κατά 4,7%, τη μεγαλύτερη αύξηση παρουσίασε η περιφέρεια Αττικής.

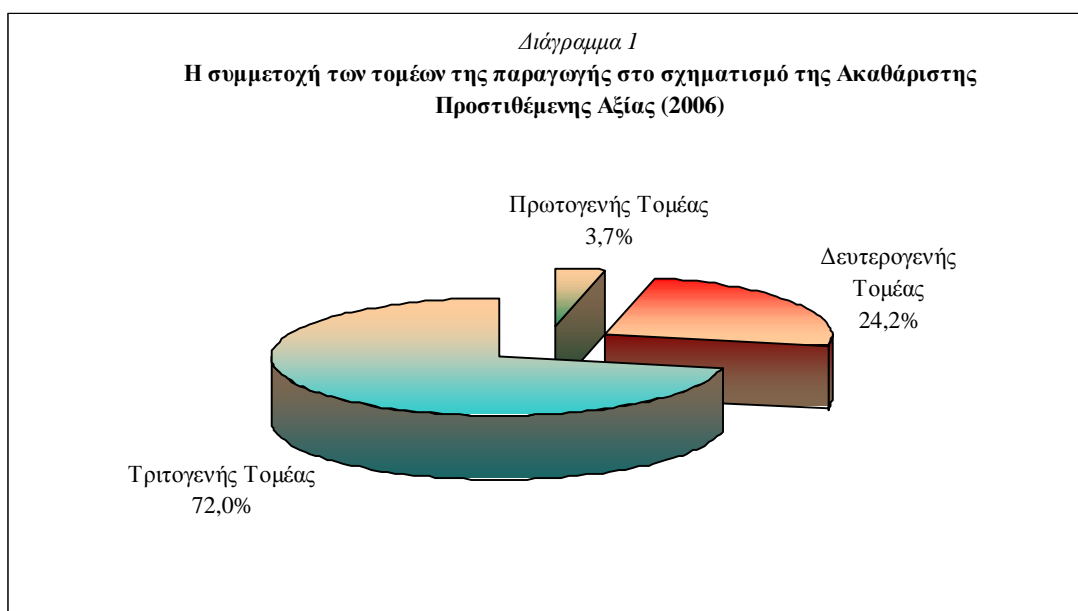
Όσον αφορά στη συμμετοχή των περιφερειών στην δημιουργία της ΑΠΑ, στον Πρωτογενή Τομέα, του οποίου η συμμετοχή μειώθηκε από 4,3% το 2005 σε 3,7% το 2006, το μεγαλύτερο μερίδιο το 2006 κατέχει η Κεντρική Μακεδονία με 19%, η Θεσσαλία με 12,6% και η Δυτική Ελλάδα με 11% (Πίνακας 2). Στο Δευτερογενή Τομέα, όπου σημειώθηκε αύξηση της συμμετοχής στο σύνολο της ΑΠΑ από 22,2% σε 24,2%, το μεγαλύτερο μερίδιο κατέχει η Αττική με 34% και ακολουθεί η Κεντρική Μακεδονία με 18,3%. Ο Τριτογενής Τομέας που είναι ο μεγαλύτερος συγκριτικά τομέας (72% του συνόλου), παρουσίασε μείωση στη συμμετοχή του στην ΑΠΑ σε σχέση με το 2005, ενώ οι περιφέρειες Αττικής και Κεντρικής Μακεδονίας κατέχουν το 68,9% της συνολικής ΑΠΑ του τομέα.

2.2 Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία κατά τομέα παραγωγής

Συμμετοχή περιφέρειας στο σύνολο Χώρας κατά τομέα –
Συμμετοχή τομέα στο σύνολο Χώρας

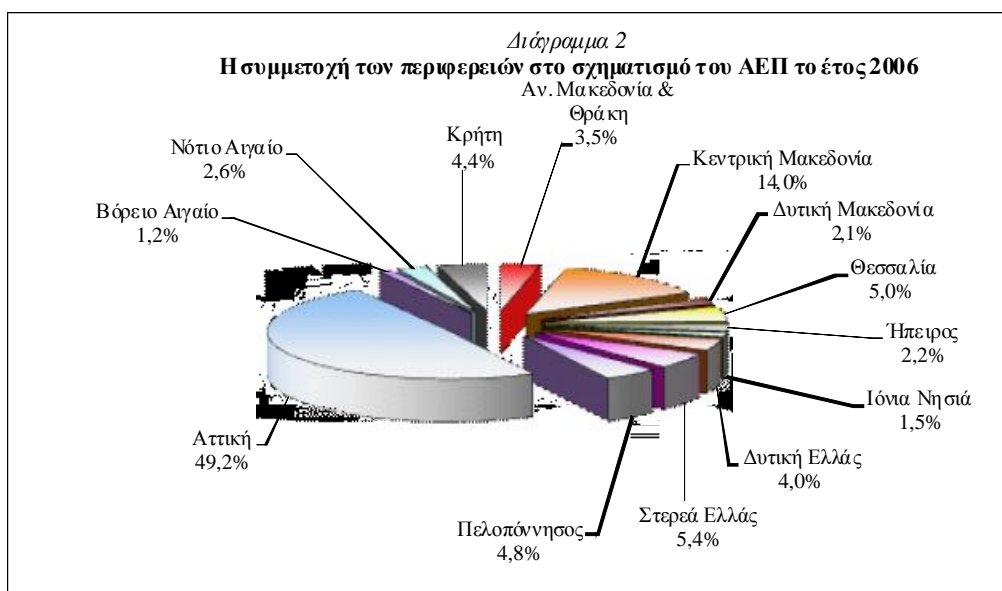
Περιφέρειες	Πρωτογενής Τομέας		Δευτερογενής Τομέας		Τριτογενής Τομέας	
	2005	2006	2005	2006	2005	2006
Αν. Μακεδονία & Θράκη	7,8%	7,7%	4,3%	4,2%	3,2%	3,1%
Κεντρική Μακεδονία	19,2%	19,0%	18,4%	18,3%	12,3%	12,3%
Δυτική Μακεδονία	3,4%	3,4%	4,1%	4,0%	1,5%	1,4%
Θεσσαλία	12,8%	12,6%	6,7%	6,5%	4,2%	4,1%
Ήπειρος	4,1%	4,2%	2,2%	2,2%	2,1%	2,1%
Ιόνια Νησιά	2,1%	2,1%	0,9%	0,9%	1,7%	1,7%
Δυτική Ελλάς	11,0%	11,0%	3,9%	3,8%	3,7%	3,7%
Στερεά Ελλάς	10,6%	10,6%	12,6%	12,1%	2,8%	2,8%
Πελοπόννησος	9,5%	9,5%	8,5%	8,5%	3,3%	3,3%
Αττική	4,9%	5,3%	33,0%	34,0%	56,2%	56,6%
Βόρειο Αιγαίο	2,8%	3,0%	0,9%	0,9%	1,3%	1,3%
Νότιο Αιγαίο	1,9%	2,0%	1,9%	2,0%	3,0%	2,9%
Κρήτη	9,9%	9,8%	2,9%	2,7%	4,8%	4,7%
Σύνολο χώρας	4,3%	3,7%	22,2%	24,2%	73,5%	72,0%

(εκατ. €, τρέχουσες τιμές)	2004	Συμμετοχή στο σύνολο χώρας	2005	Συμμετοχή στο σύνολο χώρας	2006	Συμμετοχή στο σύνολο χώρας
Αν. Μακεδονία & Θράκη	7.013	3,8%	7.157	3,6%	7.595	3,5%
Κεντρική Μακεδονία	26.126	14,1%	27.703	13,9%	29.883	14,0%
Δυτική Μακεδονία	3.933	2,1%	4.219	2,1%	4.558	2,1%
Θεσσαλία	9.645	5,2%	10.103	5,1%	10.709	5,0%
Ήπειρος	4.385	2,4%	4.377	2,2%	4.638	2,2%
Ιόνια Νησιά	2.984	1,6%	3.082	1,6%	3.255	1,5%
Δυτική Ελλάς	7.721	4,2%	8.042	4,0%	8.496	4,0%
Στερεά Ελλάς	10.147	5,5%	10.598	5,3%	11.497	5,4%
Πελοπόννησος	8.422	4,5%	9.363	4,7%	10.251	4,8%
Αττική	88.105	47,6%	97.001	48,8%	105.297	49,2%
Βόρειο Αιγαίο	2.348	1,3%	2.481	1,2%	2.671	1,2%
Νότιο Αιγαίο	5.408	2,9%	5.318	2,7%	5.625	2,6%
Κρήτη	8.986	4,9%	9.167	4,6%	9.508	4,4%
Σύνολο Χώρας	185.225	100%	198.611	100%	213.985	100%

α. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ)

Το μεγαλύτερο μέρος του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος παράγεται κυρίως στις περιφέρειες Αττικής και Κεντρικής Μακεδονίας (Πίνακας). Η συμμετοχή των περιφερειών στο ΑΕΠ έχει παραμείνει σχετικά σταθερή κατά τη διάρκεια των ετών 2004-2006.

β. Κατά κεφαλή Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Κατά το 2006, το κατά κεφαλή Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ανήλθε σε 19.194 € σημειώνοντας αύξηση 7,3%, έναντι αύξησης 6,8% που είχε σημειώσει το προηγούμενο έτος (Πίνακας 4). Το υψηλότερο κατά κεφαλή ΑΕΠ καταγράφεται στην περιφέρεια Αττικής, για να ακολουθήσουν οι περιφέρειες της Στερεάς Ελλάδας και του Ν. Αιγαίου. Αντιθέτως το χαμηλότερο κατά κεφαλή Α.Ε.Π. καταγράφεται στις περιφέρειες της Δυτικής Ελλάδος και της Αν. Μακεδονίας και Θράκης.

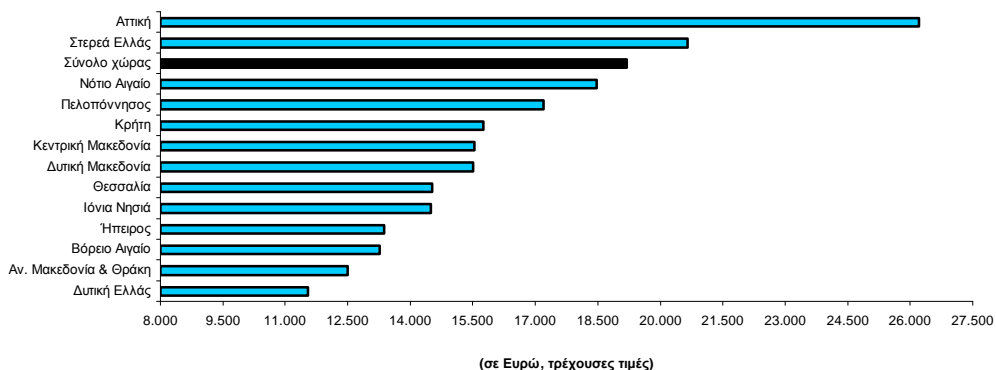

ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ

(κατά κεφαλή)

σε €, τρέχουσες τιμές	2004	Μεταβολή (%)	2005	Μεταβολή (%)	2006
Αν. Μακεδονία & Θράκη	11.559	1,9%	11.778	6,2%	12.506
Κεντρική Μακεδονία	13.676	5,8%	14.463	7,4%	15.535
Δυτική Μακεδονία	13.355	7,3%	14.336	8,1%	15.501
Θεσσαλία	13.079	4,8%	13.702	6,0%	14.529
Ήπειρος	12.846	-0,8%	12.745	4,9%	13.373
Ιόνια Νησιά	13.593	2,2%	13.899	4,3%	14.499
Δυτική Ελλάδα	10.559	3,8%	10.965	5,3%	11.548
Στερεά Ελλάδα	18.155	4,6%	18.996	8,7%	20.645
Πελοπόννησος	14.068	11,4%	15.673	9,8%	17.204
Αττική	22.267	9,2%	24.326	7,8%	26.212
Βόρειο Αιγαίο	11.578	6,0%	12.276	8,0%	13.261
Νότιο Αιγαίο	17.859	-1,9%	17.520	5,5%	18.475
Κρήτη	14.962	1,8%	15.228	3,4%	15.754
Σύνολο Χώρας	16.745	6,8%	17.887	7,3%	19.194

Διάγραμμα 3
Κατα Κεφαλή Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Τη μεγαλύτερη υποχώρηση σε εθνικό επίπεδο κατέγραψε το 2006 στη Θεσσαλία η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (ΑΠΑ) του πρωτογενούς τομέα ενώ αυξήσεις, κάτω από το σύνολο χώρας, παρουσίασε η ΑΠΑ την ίδια χρονιά σε σύγκριση με το 2005 στον δευτερογενή (13,4%) και τριτογενή τομέα (3,7%). Την ίδια περίοδο, μειώθηκε η συμμετοχή της Θεσσαλίας στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) της χώρας ενώ το κατά κεφαλήν ΑΕΠ έκλεισε το 2006 στα 14.529 ευρώ με τον αντίστοιχο μέσο όρο της χώρας να ανέρχεται στα 19.194 ευρώ, δηλαδή το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στη Θεσσαλία ανέρχεται στο 75,7% του εθνικού μέσου όρου. Αττική, Στερεά Ελλάδα και Ν. Αιγαίο εμφανίζονται ως οι τρεις πλουσιότερες περιφέρειες της Ελλάδας σε αντιδιαστολή με τη Δ. Ελλάδα και την Ανατολική Μακεδονία & Θράκη που είναι οι φτωχότερες. Αυτά προκύπτουν από τα στοιχεία για τους περιφερειακούς λογαριασμούς 2004 - 2006 που δημοσιοποίησε η Στατιστική Υπηρεσία, σύμφωνα με τα οποία το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στο σύνολο της χώρας ανήλθε σε 19.194 ευρώ έχοντας καταγράψει αύξηση 7,3% σε σύγκριση με το 2005. Περίπου το μισό ΑΕΠ της Ελλάδας παράγεται στην Αττική, ενώ ο τριτογενής τομέας πρωταγωνιστεί στην οικονομική δραστηριότητα παράγοντας το 72% του ελληνικού ΑΕΠ. Το μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε Αττική, Στερεά Ελλάδα και Νότιο Αιγαίο ανήλθε σε 26.212, 20.645 και 18.475 ευρώ αντιστοίχως έχοντας παρουσιάσει αύξηση 7,8%, 8,7% και 5,5% αντίστοιχα σε σχέση με το 2005. Οι τρεις αυτές περιφέρειες εμφανίζονται να είναι οι τρεις πλουσιότερες στην Ελλάδα σε αντίθεση με τη Δυτική Ελλάδα και την Ανατολική Μακεδονία & Θράκη που «τερματίζουν» τελευταίες με κατά κεφαλήν ΑΕΠ 11.548 και 12.506 ευρώ αντιστοίχως που εμφανίζεται αυξημένο κατά 5,3% και κατά 6,2% αντίστοιχα σε σύγκριση με το 2005. Στη Θεσσαλία το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ήταν

13.079 ευρώ το 2004, αυξήθηκε κατά 4,8% το 2005 κι έφτασε στα 14.336 ευρώ ενώ το 2006 διαμορφώθηκε στα 14.529 καταγράφοντας ετήσια αύξηση 6%.

Επιβράδυνση του ρυθμού αύξησης στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ καταγράφηκε μόνο στις περιφέρειες Πελοποννήσου και Αττικής. Ειδικότερα, η Πελοπόννησος με κατά κεφαλήν ΑΕΠ στα 17.204 παρουσίασε αύξηση 9,8% σε σχέση με το 2005, όταν η ετήσια αύξηση του 2005 σε σύγκριση με το 2004 ήταν 11,4%. Πάντως η περιφέρεια αυτή παρουσίασε την ταχύτερη ετήσια αύξηση το 2005 σε σύγκριση με τις υπόλοιπες 12 περιφέρειες της χώρας. Αντίστοιχα το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Αττικής αυξήθηκε κατά 7,8% σε σύγκριση με το 2005, ενώ το 2005 είχε αυξηθεί κατά 9,2% σε σχέση με το 2004. Αττική και Κεντρική Μακεδονία παράγουν μαζί το 63,2% του συνολικού ΑΕΠ, με την Αττική να παράγει το 49,2% και την Κεντρική Μακεδονία το 14%. Αυτό σημαίνει ότι η Αττική εισέφερε 105,3 δισ. ευρώ, σε σύνολο 213,9 δισ. ευρώ που ήταν το συνολικό ΑΕΠ, και η Κ. Μακεδονία 29,8 δισ. ευρώ. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην Κ. Μακεδονία ανήλθε σε 15.535 ευρώ το 2006 και ήταν αυξημένο κατά 7,4% σε σχέση με το 2005, με την περιφέρεια να έρχεται 6η στην κατάταξη των περιφερειών με βάση το ύψος του κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Η συγκέντρωση της παραγωγής του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος σε Αττική και σε Κ. Μακεδονία είναι ενδεικτική της δομής που παρουσιάζει η ελληνική οικονομία με συγκέντρωση της δραστηριότητας στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, εις βάρος της υπόλοιπης περιφέρειας και των διαρθρωτικών προβλημάτων που δημιουργεί η συγκέντρωση αυτή στη λειτουργία της οικονομίας και τις επιχειρηματικές δραστηριότητες. Το ΑΕΠ της Θεσσαλίας ήταν 10,7 δισ. ευρώ το 2006 με συμμετοχή στο ΑΕΠ της

χώρας σε ποσοστό 5% όταν το 2005 ήταν 5,1% και το 2004 ανήλθε στο 5,2%. Από τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας προκύπτει επίσης η ελληνική οικονομία στηρίζεται κυρίως στον τριτογενή τομέα, που συμμετέχει κατά 72% στην παραγωγή του εγχώριου προϊόντος. Η συμμετοχή του τριτογενούς τομέα μειώθηκε πάντως το 2006 καθώς το 2005 ήταν στο 73,5%. Αντίστοιχα αυξήθηκε η συμμετοχή του δευτερογενούς τομέα στο 24,2%, αντί του 22,2% που ήταν το 2005 ενώ η συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα μειώθηκε ακόμη περισσότερο στο 3,7% αντί του 4,3% που ήταν το 2005. Το 2006 η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία στον πρωτογενή τομέα υποχώρησε κατά 8,3% στο σύνολο της χώρας με τη μεγαλύτερη υποχώρηση να καταγράφεται στη Θεσσαλία (-9,6%). Αντίθετα αξιοσημείωτη αύξηση 16,8% παρουσίασε η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία στον δευτερογενή τομέα ενώ στον τριτογενή τομέα η αύξηση διαμορφώθηκε στο 4,7%. Στο σύνολο της οικονομίας η αύξηση στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία διαμορφώθηκε στο 6,8% σε σύγκριση με το 2005 και στη Θεσσαλία 5,1%.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1 Προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ελληνική Γεωργία

- 1) Απουσία επώνυμων πιστοποιημένων ποιοτικών προϊόντων
- 2) Μείωση των ιδιωτικών επενδύσεων επί σειρά ετών
- 3) Υψηλή εξάρτηση από επιδοτήσεις για μια σειρά αγροτικών προϊόντων.
- 4) Περιορισμένη εφαρμογή νέας τεχνολογίας, σύγχρονων μεθόδων παραγωγής και οργάνωσης-διοίκησης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων

- 5) Χαμηλό ποσοστό αρδευόμενων εκτάσεων και ανομοιογενής γεωγραφική χωροταξική διασπορά των υδατικών πόρων
- 6) Δυσμενής δημογραφική σύνθεση
- 7) Χαμηλό μορφωτικό επίπεδο
- 8) Ελλείψεις σε μηχανισμούς ενημέρωσης, κατάρτισης, ευαισθητοποίησης του αγροτικού πληθυσμού γενικά και των παραγωγών ειδικά
- 9) Ελλείψεις σε κρίσιμες παραμέτρους για τη σύγκλιση της ποιότητας ζωής μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών

3.2 Ο ρόλος του περιβάλλοντος στον πρωτογενή τομέα

Το περιβάλλον παίζει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της γεωργίας. Σε συνάρτηση λοιπόν με αυτό υφίστανται πιέσεις στον δασικό πλούτο είτε από ιδιωτικά συμφέροντα είτε από άλλους εξαρτημένους οικονομικούς παράγοντες όπως η αστική και η τουριστική ανάπτυξη. Σημαντική επίσης είναι η υφαλμύρωση υδάτων σε παράκτιες περιοχές, κάτι που τις καθιστά ακατάλληλες για γεωργική χρήση. Η επιβάρυνση υπογείων υδάτων και εδαφών σε συγκεκριμένες περιοχές συρρικνώνει την «ενέργεια» του εδάφους με άμεσες αρνητικές συνέπειες στην αγροτική παραγωγή. Επίσης τα τελευταία χρόνια παρατηρείτε μείωση της άσκησης της γεωργικής δραστηριότητας ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές με αποτέλεσμα την αλλοίωση του τοπίου με βλαβερές συνέπειες για το περιβάλλον. Τέλος η άναρχη και συνεχής οικιστική ανάπτυξη έχει ως αποτέλεσμα να αλλοιώνει το αγροτικό ανθρωπογενές και το φυσικό περιβάλλον.

3.3 Οι ευκαιρίες που πρέπει να εκμεταλλευτούμε

Η ελληνική γεωργία έχει καλές προοπτικές ανάπτυξης και μπορεί να πετύχει σημαντική βελτίωση αν εκμεταλλευτούμε την αυξημένη ζήτηση για υγιεινά, τοπικά, πιστοποιημένα προϊόντα, όπως προαναφέρθηκε και παραπάνω μεγάλο πλεονέκτημα είναι η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της κοινής αγροτικής πολιτικής. Η αναζήτηση διεξόδων του κατοίκου των πόλεων και η διαμόρφωση νέας ισορροπίας μεταξύ πόλης και υπαίθρου μπορεί να αποτελέσει σωσίβιο για την αγροτική ανάπτυξη, όπως και η εκμετάλλευση της πληροφορικής και των νέων τεχνολογίες των τηλεπικοινωνιών. Ένα άλλο εξίσου σημαντικό γεγονός είναι η ευκολία προσαρμογής της ελληνικής γεωργίας στο πρότυπο της αειφόρου γεωργικής δραστηριότητας καθώς ανέκαθεν οι έλληνες ήταν αγρότες, κάτι που μπορεί να βοηθήσει στην δημιουργία νέων πηγών εισοδήματος και πολυαπασχόλησης για τον κάτοικο της υπαίθρου.

Η Ελληνική Γεωργία θα πρέπει να παράγει υψηλής ποιότητας προϊόντα που δε θα θέτουν σε κίνδυνο την υγεία των καταναλωτών, να αυξήσει την ανταγωνιστικότητα της στο διεθνές περιβάλλον στηριζόμενη σε οικονομικά βιώσιμες γεωργικές εκμεταλλεύσεις, να ασκείται με σεβασμό στο φυσικό περιβάλλον και να εξακολουθήσει να είναι σημαντική οικονομική δραστηριότητα σε μια δυναμική ελληνική ύπαιθρο διασφαλίζοντας ένα πολύ καλό εισόδημα στον έλληνα παραγωγό. Οι αγροτικές περιοχές της χώρας να διασφαλίζουν ένα υψηλό επίπεδο ποιότητας ζωής στους κατοίκους τους ώστε να αποτελούν ελκυστικό τόπο εγκατάστασης για τους νέους ανθρώπους αλλά και να προσελκύουν επιχειρήσεις που θα διασφαλίζουν την αύξηση της προστιθέμενης αξίας των τοπικών προϊόντων. Για να καταφέρουν να γίνουν πράξη αυτά τα σχέδια και να γίνει το όραμα πραγματικότητα, απαιτείται μια σειρά παρεμβάσεων που αφορούν:

- 1) Το θεσμικό πλαίσιο.
- 2) Τη δημιουργία νέων μηχανισμών.
- 3) Την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που δίνει η πληροφορική και οι νέες τεχνολογίες.
- 4) Την αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού.
- 5) Την υλοποίηση ενός μακροχρόνιου σχεδιασμού για τη διαχείριση του υδατικού δυναμικού.
- 6) Την υιοθέτηση μιας νέας προσέγγισης και αντίληψης για την πολυλειτουργικότητα της ελληνικής γεωργίας, η οποία θα βασίζεται στην εθνική αναπτυξιακή στρατηγική και στις νέες κατευθύνσεις της ΚΑΠ, στην αποκεντρωμένη υλοποίηση των δράσεων και στην κινητοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού.

Για να υλοποιηθεί το παραπάνω όραμα έπρεπε να εφαρμοστεί ένα πλάνο με βραχυπρόθεσμο όφελος αλλά και μακροπρόθεσμη διάρκεια έτσι το 2010 αποτέλεσε το έτος βάσης για τον προγραμματισμό των πολιτικών μας για τη νέα περίοδο. Έμφαση δόθηκε στον εκτεταμένο διάλογο με όλους τους φορείς για το σχεδιασμό των προγραμμάτων, όπως και στη χρηματοδότηση μιας σειράς μελετών για τις αγροτικές περιοχές της χώρας αλλά και για τα κύρια ζητήματα που απασχολούν την Ελληνική γεωργία. Κρίθηκε σημαντικός ο σχεδιασμός νέων μηχανισμών εφαρμογής των σημαντικών δράσεων (σχέδια βελτίωσης, επενδύσεις στη μεταποίηση, νέοι γεωργοί), στην εφαρμογή «αγροτικής διπλωματίας» για τη διεύρυνση των αγορών των ελληνικών προϊόντων και σε μια σειρά άλλων πρωτοβουλιών που συμβάλλουν στην επίτευξη υψηλού βαθμού ετοιμότητας.

ΜΕΡΟΣ Β

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 Η Ευρωπαϊκή Κοινή Αγροτική Πολιτική

Εισαγωγή

Η γεωργική πολιτική για το σύνολο της Κοινότητας καθορίζεται στα άρθρα 32 έως 38 του τίτλου II της συνθήκης ΕΚ. Η κοινή γεωργική πολιτική (ΚΑΠ) αποτελείται από σύνολο κανόνων και μηχανισμών, που ρυθμίζουν την παραγωγή, το εμπόριο και την επεξεργασία των γεωργικών προϊόντων στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), δίνοντας όλο και μεγαλύτερη προσοχή στην ανάπτυξη της υπαίθρου.

Η Κ.Α.Π. θεωρείται ένας από τους πιο σημαντικούς τομείς πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όχι μόνον εξαιτίας του ποσοστού του προϋπολογισμού της ΕΕ που της αναλογεί δηλ. περίπου 50 %, ποσοστό το οποίο μειώνεται διαχρονικά (βλέπε διάγραμμα Η παραρτήματος), του μεγάλου αριθμού των ατόμων και της έκτασης της επικράτειας που επηρεάζονται άμεσα από αυτήν, αλλά επίσης εξαιτίας της συμβολικής σημασίας της και του βαθμού της κυριαρχίας που έχει εκχωρηθεί από το εθνικό στο ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι στόχοι της ΚΑΠ, όπως καθορίζονται στο άρθρο 33 της συνθήκης ΕΚ, είναι οι εξής:

- να αυξάνει την παραγωγικότητα της γεωργίας με την ανάπτυξη της τεχνικής προόδου και την εξασφάλιση της ορθολογικής αναπτύξεως της γεωργικής παραγωγής, καθώς της άριστης χρησιμοποίησης των συντελεστών παραγωγής, ιδίως του εργατικού δυναμικού

- να εξασφαλίζει κατ' αυτό τον τρόπο ένα δίκαιο βιοτικό επίπεδο στον γεωργικό πληθυσμό, ιδίως με την αύξηση του ατομικού εισοδήματος των εργαζομένων στη γεωργία
- να σταθεροποιεί τις αγορές
- να εξασφαλίζει τον εφοδιασμό
- να διασφαλίζει λογικές τιμές κατά την προσφορά αγαθών στους καταναλωτές.

Για την επίτευξη των στόχων αυτών, το άρθρο 34 της συνθήκης ΕΚ προβλέπει κοινή οργάνωση των γεωργικών αγορών (ΚΟΑ) η οποία, ανάλογα με το προϊόν, λαμβάνει μία από τις ακόλουθες μορφές:

- κοινοί κανόνες ανταγωνισμού
- υποχρεωτικός συντονισμός των διαφόρων εθνικών οργανώσεων αγοράς•
- ευρωπαϊκή οργάνωση της αγοράς.

Οι ΚΟΑ δημιουργήθηκαν σταδιακά και τώρα υπάρχουν για όλα τα γεωργικά προϊόντα της ΕΕ. Αποτελούν τα βασικά μέσα της κοινής γεωργικής αγοράς, καθώς καταργούν τους φραγμούς για το ενδοκοινοτικό εμπόριο γεωργικών προϊόντων και διατηρούν κοινούς τελωνειακούς φραγμούς όσον αφορά τις τρίτες χώρες. Τρεις βασικές αρχές, που καθορίστηκαν το 1962, χαρακτηρίζουν την κοινή γεωργική αγορά και συνεπώς τις ΚΟΑ:

- ενοποιημένη αγορά: αυτό σημαίνει ελεύθερη κυκλοφορία των γεωργικών προϊόντων μέσα στην επικράτεια των κρατών μελών• για την οργάνωση της ενοποιημένης αγοράς πρέπει να χρησιμοποιηθούν κοινά μέσα και κοινοί μηχανισμοί σε όλη την ΕΕ
- κοινοτική προτίμηση: αυτό σημαίνει ότι δίνεται προτίμηση και

τιμολογιακό πλεονέκτημα στα γεωργικά προϊόντα της ΕΕ σε σχέση με τα εισαγόμενα σημαίνει επίσης την προστασία της εσωτερικής αγοράς από προϊόντα που εισάγονται από τρίτες χώρες σε χαμηλές τιμές και από σημαντικές διακυμάνσεις στην παγκόσμια αγορά

-οικονομική αλληλεγγύη: όλες οι δαπάνες και τα έξοδα που απορρέουν από την εφαρμογή της ΚΑΠ καλύπτονται από τον κοινοτικό προϋπολογισμό.

Η ΚΑΠ χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ), το οποίο συστάθηκε το 1962 και χωρίστηκε σε δύο τμήματα το 1964:

- το τμήμα Προσανατολισμού, ένα από τα διαρθρωτικά ταμεία, που συμβάλλει στις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στον τομέα της γεωργίας και στην ανάπτυξη των περιοχών της υπαίθρου (π.χ. επενδύσεις σε νέο εξοπλισμό και σε νέες τεχνολογίες)
- το τμήμα Εγγυήσεων, το οποίο χρηματοδοτεί τις δαπάνες που αφορούν την κοινή οργάνωση των αγορών (π.χ. αγορά ή αποθήκευση των πλεονασμάτων και ενθάρρυνση των γεωργικών εξαγωγών).

Το τμήμα Εγγυήσεων είναι κατά πολύ πιο σημαντικό και κατατάσσεται στην κατηγορία των υποχρεωτικών δαπανών του κοινοτικού προϋπολογισμού. Το τμήμα Προσανατολισμού είναι ένα από τα διαρθρωτικά ταμεία που έχουν στόχο την προαγωγή της περιφερειακής ανάπτυξης και τη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών της Ευρώπης.

1.2 Ιστορικό

Η γεωργία κατείχε σημαντική θέση στην ημερήσια διάταξη των επιτελών για τη χάραξη της ευρωπαϊκής πολιτικής, ιδιαίτερα την εποχή που διεζάγονταν οι διαπραγματεύσεις για τη συνθήκη της Ρώμης. Οι μνήμες της μεταπολεμικής έλλειψης τροφίμων ήταν ακόμα ζωντανές και συνεπώς η γεωργία διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο από την αρχή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η συνθήκη της Ρώμης έθεσε τους γενικούς στόχους της κοινής αγροτικής πολιτικής. Οι αρχές (Κ.Α.Π.) καθορίστηκαν κατά τη διάρκεια της διάσκεψης στη Στρέσα τον Ιούλιο του 1958. Το 1960 τα έξι ιδρυτικά μέλη ενέκριναν τους μηχανισμούς της ΚΑΠ και δύο χρόνια αργότερα, το 1962, η ΚΑΠ άρχισε να ισχύει. Η ΚΑΠ κατόρθωσε να επιτύχει τους αρχικούς της στόχους: προώθησε τόσο την παραγωγή όσο και την παραγωγικότητα, σταθεροποίησε τις αγορές, εξασφάλισε την προσφορά αγαθών και προστατέψα τους αγρότες από τις διακυμάνσεις στις παγκόσμιες αγορές. Ωστόσο μαζί με την επιτυχία προέκυψαν και ορισμένες ανεπιθύμητες παρενέργειες και προβλήματα: οι αγρότες της ΕΕ παρήγαγαν περισσότερο από όσο μπορούσαν να απορροφήσουν οι αγορές, με συνέπεια να δημιουργούνται υπερβολικά πλεονάσματα και να αυξάνονται εκθετικά οι γεωργικές δαπάνες της ΕΕ. Το αποτέλεσμα ήταν ότι, κατά τη διάρκεια της σαραντάχρονης πορείας της, η ΚΑΠ υπέστη αρκετές μεταρρυθμίσεις.

Η πρώτη απόπειρα για μεταρρύθμιση πραγματοποιήθηκε μόλις δέκα χρόνια μετά την καθιέρωση της ΚΓΠ. Το 1968 η Επιτροπή δημοσίευσε το «Υπόμνημα για τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ», ευρύτερα γνωστό ως σχέδιο Mansholt, από το όνομα του Sicco Mansholt, αντιπροέδρου της Επιτροπής, υπεύθυνου την εποχή εκείνη για την ΚΑΠ. Το σχέδιο αποσκοπούσε στη μείωση του αριθμού των απασχολούμενων στον τομέα

της γεωργίας και στην προώθηση της δημιουργίας πιο μεγάλων και πιο αποτελεσματικών μονάδων γεωργικής παραγωγής.

Το 1983 η Επιτροπή υπέβαλε πρόταση για ριζική μεταρρύθμιση, που διατυπώθηκε επίσημα δύο χρόνια αργότερα με τη δημοσίευση του πράσινου βιβλίου σχετικά με τις «Προοπτικές της κοινής γεωργικής πολιτικής» (1985). Στόχος του πράσινου βιβλίου ήταν η εξισορρόπηση της προσφοράς και της ζήτησης και σε γενικές γραμμές η ανάλυση εναλλακτικών λύσεων για το μέλλον της ΚΑΠ. Το 1988 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κατέληξε σε συμφωνία σχετικά με δέσμη μεταρρυθμιστικών μέτρων, συμπεριλαμβανομένης της «Κατευθυντήριας γραμμής για τις γεωργικές δαπάνες», που περιόριζε το ποσοστό του γενικού προϋπολογισμού που αντιστοιχεί στις δαπάνες της ΚΑΠ. Το 1991 η Επιτροπή, με επίτροπο Γεωργίας τον Ray MacSharry, παρουσίασε δύο έγγραφα προς συζήτηση σχετικά με την ανάπτυξη και το μέλλον της ΚΑΠ. Τα έγγραφα αυτά αποτέλεσαν τη βάση πολιτικής συμφωνίας σχετικά με τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ, που εγκρίθηκε από το Συμβούλιο στις 21 Μαΐου 1992. Η μεταρρύθμιση του 1992 σηματοδότησε μια σημαντική αλλαγή της ΚΑΠ και είχε ως βασικά στοιχεία τα εξής:

- 1) τη μείωση των τιμών των γεωργικών προϊόντων ώστε να γίνουν πιο ανταγωνιστικά στην εσωτερική και στην παγκόσμια αγορά
- 2) την αποζημίωση των αγροτών για την απώλεια εισοδήματος, καθώς και άλλα μέτρα σχετικά με τους μηχανισμούς της αγοράς
- 3) και την προστασία του περιβάλλοντος.

Η μεταρρύθμιση του 1992 θεωρήθηκε σε γενικές γραμμές επιτυχής, με θετικές συνέπειες για την ευρωπαϊκή γεωργία. Βασικός στόχος ήταν η απόκτηση βάσεων μηχανογραφημένων δεδομένων στον τομέα ορισμένων καθεστώτων χορήγησης κοινοτικών ενισχύσεων.

Ο κανονισμός προβλέπει τη δημιουργία, από κάθε κράτος μέλος, ενός ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης και ελέγχου, που εφαρμόζεται :

- 1) όσον αφορά τον τομέα της φυτικής παραγωγής, στο καθεστώς που θεσπίστηκε με τον κανονισμό (ΕΟΚ) αριθ. 1765/92
- 2) όσον αφορά τον τομέα της ζωικής παραγωγής, στα καθεστώτα πριμοδότησης που θεσπίστηκαν με τους κανονισμούς (ΕΟΚ) αριθ. 805/68, (ΕΟΚ) αριθ. 3013/89, (ΕΟΚ) αριθ. 2328/91.

Το ολοκληρωμένο σύστημα περιλαμβάνει τα εξής στοιχεία :

- A) Μηχανογραφημένη βάση δεδομένων
- B) Αλφαριθμητικό σύστημα αναγνώρισης και καταχώρησης των ζώων
- Γ) Αιτήσεις για τη χορήγηση ενισχύσεων
- Δ) Ολοκληρωμένο σύστημα ελέγχου.

Ωστόσο οι εξελίξεις των επόμενων χρόνων -οι διεθνείς τάσεις, η διεύρυνση προς την Κεντρική και την Ανατολική Ευρώπη, η προετοιμασία για το ενιαίο νόμισμα που προκάλεσε δημοσιονομικούς περιορισμούς, η αύξηση του ανταγωνισμού από προϊόντα τρίτων χωρών και ο νέος γύρος των διαπραγματεύσεων του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου -επέβαλαν περαιτέρω προσαρμογή της ΚΑΠ, με άλλα λόγια, νέα μεταρρύθμιση η οποία επιχειρήθηκε το 2000.

1.3 Κοινές οργανώσεις των αγροτικών χωρών

1.3.1. Ίδρυση και δημιουργία των Κοινών Οργανώσεων Αγοράς

Το Συμβούλιο Υπουργών αποφασίζει βάσει του άρθρου 34 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Εφαρμογή. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, επικουρούμενη από μια επιτροπή, λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για την εφαρμογή των κοινών οργανώσεων αγοράς. Για κάθε κοινή οργάνωση αγοράς, μια επιτροπή διαχείρισης, αποτελούμενη από αντιπροσώπους των κρατών μελών και προεδρευόμενη από μέλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, γνωμοδοτεί σχετικά με τα σχέδια μέτρων. Εάν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν θέλει να ακολουθήσει τη γνώμη της επιτροπής, τελικά αποφασίζει το Συμβούλιο Υπουργών.

Οι κοινές οργανώσεις αγοράς (ΚΟΑ) είναι οι διατάξεις που καθορίζονται από τις κοινοτικές αποφάσεις και οι οποίες διέπουν την παραγωγή και την εμπορία των γεωργικών προϊόντων όλων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μετά τη θέσπιση της κοινής γεωργικής πολιτικής, οι κοινές οργανώσεις αγοράς άρχισαν σταδιακά να αντικαθιστούν, στους τομείς όπου θεωρείτο απαραίτητο, τις εθνικές οργανώσεις αγοράς. Οι κοινές οργανώσεις αγοράς αποσκοπούν κατά κύριο λόγο στην επίτευξη των στόχων της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής και κυρίως στη σταθεροποίηση των αγορών, στην εξασφάλιση ενός δίκαιου βιοτικού επιπέδου για τους γεωργούς και στην αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας. Καλύπτουν περίπου το 90% της τελικής κοινοτικής γεωργικής παραγωγής με στόχο να υπάρξει διασφάλιση ότι τα κράτη μέλη λαμβάνουν υπόψη τους περιβαλλοντικούς λόγους και λόγους απασχολήσεως κατά τη χορήγηση άμεσης στήριξης στους γεωργούς στο πλαίσιο των κοινών οργανώσεων της αγοράς.

Σε πολλές κοινές οργανώσεις αγοράς (ΚΟΑ) προβλέπεται, ως μέτρο στήριξης, η χορήγηση άμεσων πληρωμών στους γεωργούς. Ο παρόν κανονισμός καθορίζει οριζόντιους κανόνες που εφαρμόζονται στις διάφορες ΚΟΑ, που προωθούν την ένταξη των περιβαλλοντικών λόγων και των λόγων απασχόλησης στην πολιτική της χορήγησης αμέσως ενισχύσεων στα κράτη μέλη. Από τον κανονισμό καλύπτονται οι ΚΟΑ που αφορούν: μεγάλες καλλιέργειες, άμυλο γεωμήλων, σιτηρά, ελαιόλαδο, ψυχανθή για την παραγωγή σπόρων, λίνος κάνναβη, μεταξοσκώληκες, μπανάνες, σταφίδες, καπνό, σπόρους για σπορά, λυκίσκο, ρύζι, βόειο κρέας, γάλα και γαλακτοκομικά προϊόντα, αιγοπρόβειο κρέας, γεωργονομισματικό καθεστώς, Poseidom, Poseima, Poseican, Νησιά του Αιγαίου Πελάγους. Η θεώρηση περιβαλλοντικών λόγων από τα κράτη μέλη κατά τη χορήγηση αμέσως ενισχύσεων μπορεί να γίνει εξαρτώντας τις ενισχύσεις:

- από γεωργοπεριβαλλοντικές υποχρεώσεις
- από γενικές περιβαλλοντικές απαιτήσεις
- από ειδικές περιβαλλοντικές απαιτήσεις που συνιστούν προϋπόθεση για τις άμεσες πληρωμές

Εφαρμόζοντας αυτά τα περιβαλλοντικά κριτήρια και τα κριτήρια απασχόλησης, τα κράτη μέλη διασφαλίσουν την ίση μεταχείριση μεταξύ των γεωργών και αποφεύγονται οι στρεβλώσεις της αγοράς και του ανταγωνισμού. Οι πληρωμές που δεν έχουν καταβληθεί στους γεωργούς λόγω αθετήσεως των περιβαλλοντικών απαιτήσεων και των ορίων απασχόλησης παραμένουν στη διάθεση των συγκεκριμένων κρατών μελών και τις χρησιμοποιούν ως συμπληρωματική κοινοτική στήριξη στο πλαίσιο της στήριξης στην αγροτική ανάπτυξη (πρόωρη συνταξιοδότηση, μειονεκτικές περιοχές και περιοχές με περιβαλλοντικούς περιορισμούς,

γεωργοπεριβαλλοντικές δράσεις, δασοφύτευση), σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1259/99 επί της αγροτικής ανάπτυξης.

Η κοινή οργάνωση αγοράς καλύπτει τα ακόλουθα προϊόντα : σιτηρά, χοίρειο κρέας, αυγά και πουλερικά, οπωροκηπευτικά, μπανάνες, κρασί, γαλακτοκομικά προϊόντα, βόειο κρέας, ρύζι, λιπαρές ουσίες (εκ των οποίων το ελαιόλαδο και τους ελαιούχους σπόρους), ζάχαρη, ανθοκομικά προϊόντα, αποξηραμένες χαρτονομές, μεταποιημένα οπωροκηπευτικά, καπνό, λίνο και κάνναβη, λυκίσκο, σπόρους για σπορά, πρόβειο και αίγιο κρέας καθώς και άλλα γεωργικά προϊόντα τα οποία δεν αποτελούν αντικείμενο μιας ειδικής οργάνωσης αγοράς. Λόγω της ιδιαίτερης φύσης τους, υπάρχουν ειδικά καθεστώτα για τις παραγωγές των νήσων Μαδέρας και Καναρίων, των νήσων του Αιγαίου πελάγους και των γαλλικών υπερπόντιων διαμερισμάτων. Η αλκοόλη και τα γεώμηλα δεν υπάγονται σε κοινή οργάνωση αγοράς. Η θέσπιση και η δημιουργία κοινών οργανώσεων αγοράς εξαρτώνται από το Συμβούλιο Υπουργών και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η λειτουργία τους, παρόλη την ύπαρξη πολλών κοινών μηχανισμών, διαφοροποιείται ανάλογα με το είδος παραγωγής.

1.3.2. Λειτουργία των κοινών οργανώσεων αγοράς

Οι κοινές οργανώσεις αγοράς επιτρέπουν κυρίως τον καθορισμό ενιαίων για όλες τις ευρωπαϊκές αγορές τιμών των γεωργικών προϊόντων, τη χορήγηση ενισχύσεων στους παραγωγούς ή στους επαγγελματίες του τομέα, την εγκαθίδρυση μηχανισμών που επιτρέπουν τον έλεγχο της παραγωγής και την οργάνωση των συναλλαγών με τις τρίτες χώρες. Επίσης ενισχύονται οι ομάδες παραγωγών στους κόλπους των οργανώσεων παραγωγών.

Κατηγορίες των κοινών οργανώσεων αγοράς :

- 1) Παρέμβαση και ενισχύσεις στην παραγωγής Γάλα και γαλακτοκομικά προϊόντα (από το 2005), βόειο κρέας, ρύζι, ελαιόλαδο, σιτηρά, πρόβατα, ελαιούχοι σπόροι, σταφίδες
- 2) Παρέμβαση Ζάχαρη, γάλα και γαλακτοκομικά προϊόντα, οίνος, χοίρειο κρέας, νωπά οπωροκηπευτικά
- 3) Τελωνειακή προστασία Πουλερικά, αυγά, άλλες λιπαρές ουσίες, ζώντα φυτά και ανθοκομικά προϊόντα, προϊόντα που δεν υπάγονται σε μια συγκεκριμένη κοινή οργάνωση αγοράς
- 4) Ορισμένες παραγωγές των νήσων Μαδέρας, Αζόρων και Καναρίων, των νήσων του Αιγαίου πελάγους καθώς και των γαλλικών υπερπόντιων διαμερισμάτων διέπονται από ειδικά καθεστώτα.

1.3.3. Ευρωπαϊκό γεωργικό ταμείο προσανατολισμού και εγγυήσεων

Η λειτουργία και η ανάπτυξη της κοινής αγοράς για τα γεωργικά προϊόντα πρέπει να συνοδεύονται από την καθιέρωση κοινής γεωργικής πολιτικής και ότι αυτή πρέπει να περιλαμβάνει ιδίως κοινή οργάνωση των γεωργικών αγορών. Για να καταστεί δυνατό στην κοινή αυτή οργάνωση να επιτύχει τους σκοπούς της, απαιτείται ένα Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων το οποίο θα χρηματοδοτεί την πολιτική αυτή επί του προϋπολογισμού. Τα έσοδα τα προερχόμενα από τις εισπραττόμενες εισφορές επί των εισαγωγών προελεύσεως τρίτων χωρών επιστρέφονται στην Κοινότητα και διατίθενται για κοινοτικές δαπάνες κατά τρόπο ώστε, τα κεφάλαια του προϋπολογισμού της Κοινότητας να περιλαμβάνουν τα έσοδα αυτά ταυτόχρονα με οποιαδήποτε άλλα έσοδα αποφασιζόμενα σύμφωνα με

τους κανόνες της συνθήκης και τις συνεισφορές των Κρατών υπό τους προβλεπόμενους στο άρθρο 200 της συνθήκης όρους.

Επειδή στο στάδιο της ενιαίας αγοράς τα συστήματα τιμών καθίστανται ενιαία και η γεωργική πολιτική είναι κοινοτική, οι οικονομικές συνέπειες που προκύπτουν, εξ αυτού του λόγου, καταλογίζονται στην Κοινότητα. Έτσι, χρηματοδοτούνται από το Ταμείο:

- 1) οι επιστροφές κατά την εξαγωγή προς τρίτες χώρες
- 2) Οι παρεμβάσεις που αποσκοπούν στη ρύθμιση των αγορών
- 3) οι κοινές ενέργειες που αποφασίζονται προκειμένου να πραγματοποιηθούν οι στόχοι, οι οποίοι καθορίζονται στο άρθρο 39 παράγραφος 1, εδάφιο α) της συνθήκης, συμπεριλαμβανομένων των αναγκαίων διαρθρωτικών τροποποιήσεων για την καλή λειτουργία της κοινής αγοράς, χωρίς οι ενέργειες αυτές να υποκαθιστούν τις δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Τραπεζής Επενδύσεων και του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Ταμείου.

Το ποσό των διατιθεμένων στο Ταμείο κεφαλαίων τα οποία θα του επιτρέψουν να αντιμετωπίσει τις καθοριζόμενες ανωτέρω δαπάνες, καθορίζεται κατ' έτος από το Συμβούλιο κατά τη διαδικασία επί του προϋπολογισμού. Τα καθοριζόμενα ετησίως ποσά δύνανται να αυξηθούν με απόφαση του Συμβουλίου, που αποφαινεται κατά την αυτή διαδικασία. Σε αντικατάσταση των καθεστώτων ενισχύσεως που προβλέπονται στους τίτλους II, VII και VIII του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 2328/91 του Συμβουλίου της 15ης Ιουλίου 1991 για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των γεωργικών διαρθρώσεων (3), τα οποία χρηματοδοτούνται από το τμήμα "Προσανατολισμού" του ΕΓΤΠΕ, έχουν εισαχθεί νέα καθεστώτα χρηματοδοτούμενα από το τμήμα "Εγγυήσεων" του ΕΓΤΠΕ με βάση τους κανονισμούς (ΕΟΚ) αριθ. 2078/92 του

Συμβουλίου της 30ής Ιουνίου 1992 σχετικά με μεθόδους γεωργικής παραγωγής που συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις προστασίας του περιβάλλοντος καθώς και με τη διατήρηση του φυσικού χώρου (4) και (ΕΟΚ) αριθ. 2080/92 του Συμβουλίου της 30ής Ιουνίου 1992 για τη θέσπιση κοινοτικού καθεστώτος ενισχύσεων των μέτρων για τα δάση στον τομέα της γεωργίας (5) Οι δαπάνες που πραγματοποιούνται από τα κράτη μέλη από τις 16 Οκτωβρίου 1992, η κοινοτική συγχρηματοδότηση εξασφαλίζεται εξ ολοκλήρου από το τμήμα "Εγγυήσεων" του ΕΓΤΠΕ με βάση τους συντελεστές που καθορίζονται.

Εκτιμώντας ότι, με τον κανονισμό αριθ. 25 περί χρηματοδοτήσεως της κοινής γεωργικής πολιτικής το Συμβούλιο ίδρυσε το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ) που αποτελεί μέρος του γενικού προϋπολογισμού των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ο εν λόγω κανονισμός προβλέπει τις αρχές που πρέπει να εφαρμόζονται για τη χρηματοδότηση της κοινής γεωργικής πολιτικής και δεδομένου ότι τα συστήματα τιμών είναι ενοποιημένα και η γεωργική πολιτική είναι κοινοτική πολιτική, οι οικονομικές συνέπειες που προκύπτουν βαρύνουν την Κοινότητα, οι παρεμβάσεις που προορίζονται για τη σταθεροποίηση των γεωργικών αγορών, τα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης, τα ειδικά κτηνιατρικά μέτρα και τα μέτρα ενημέρωσης για την κοινή γεωργική πολιτική, καθώς και ορισμένες δράσεις αξιολόγησης χρηματοδοτούνται από το τμήμα Εγγυήσεων του Ταμείου προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι του άρθρου 33 παράγραφος 1 της συνθήκης. Η ευθύνη για τον έλεγχο των δαπανών του τμήματος Εγγυήσεων του Ταμείου, εμπίπτει, καταρχήν, στην αρμοδιότητα των κρατών μελών, τα οποία ορίζουν τις υπηρεσίες και τους οργανισμούς που είναι αρμόδιοι για την πληρωμή των δαπανών ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να αναλάβουν πλήρως και ουσιαστικά την εν λόγω ευθύνη ότι η Επιτροπή, η οποία είναι αρμόδια για την εκτέλεση του κοινοτικού προϋπολογισμού οφείλει να

επαληθεύει τις συνθήκες υπό τις οποίες έχουν πραγματοποιηθεί οι πληρωμές και έλεγχοι.

Το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων περιλαμβάνει δύο τμήματα:

1. το τμήμα, Εγγυήσεων,
2. το τμήμα Προσανατολισμού.

Το τμήμα Εγγυήσεων χρηματοδοτεί:

- 1) τις επιστροφές κατά την εξαγωγή προς τρίτες χώρες
- 2) τις παρεμβάσεις για τη σταθεροποίηση των γεωργικών αγορών
- 3) τις δράσεις για την αγροτική ανάπτυξη που δεν περιλαμβάνονται στα προγράμματα του στόχου 1, πλην της κοινοτικής πρωτοβουλίας για την αγροτική ανάπτυξη
- 4) η χρηματοδοτική συμμετοχή της Κοινότητας σε ειδικά κτηνιατρικά μέτρα, σε μέτρα ελέγχου στον κτηνιατρικό τομέα και σε προγράμματα εξάλειψης και επίβλεψης των ζωνοδόσων (κτηνιατρικά μέτρα), καθώς και σε φυτοϋγειονομικά μέτρα
- 5) τα μέτρα ενημέρωσης για την κοινή γεωργική πολιτική και ορισμένες δράσεις αξιολόγησης των μέτρων που χρηματοδοτούνται από το Τμήμα Εγγυήσεων του Ταμείου.

Κάθε κράτος μέλος γνωστοποιεί στην Επιτροπή:

- 1) Οι υπηρεσίες και οι οργανισμοί που εγκρίνονται για την πληρωμή των δαπανών καλούνται "οργανισμοί πληρωμών"
- 2) σε περίπτωση που εγκρίνονται περισσότεροι του ενός οργανισμοί πληρωμών, την υπηρεσία ή τον οργανισμό στον οποίο αναθέτει, αφενός, τη συγκέντρωση των πληροφοριών που τίθενται στη διάθεση της Επιτροπής και τη διαβίβασή τους σε αυτήν, και, αφετέρου, την

προώθηση της εναρμονισμένης εφαρμογής των κοινοτικών κανόνων, που καλείται στο εξής "οργανισμός συντονισμού".

Οι οργανισμοί πληρωμών είναι υπηρεσίες ή οργανισμοί των κρατών μελών, που παρέχουν, για τις πληρωμές που υπάγονται στην αρμοδιότητά τους, επαρκή εγγύα ότι:

- 1) ελέγχεται η επιλεξιμότητα των αιτήσεων και η συμφωνία τους προς τους κοινοτικούς κανόνες πριν από την εντολή πληρωμής
- 2) καταχωρίζονται ορθά και πλήρως στα λογιστικά βιβλία οι εκτελούμενες πληρωμές και γ) τα απαιτούμενα έγγραφα προσκομίζονται εμπροθέσμως και με τη μορφή που προβλέπεται από τους κοινοτικούς κανόνες.

Οι οργανισμοί πληρωμών πρέπει να έχουν στη διάθεσή τους τα δικαιολογητικά έγγραφα των πραγματοποιούμενων πληρωμών και τα έγγραφα τα σχετικά με τη διεξαγωγή των επιβεβλημένων διοικητικών και υλικών ελέγχων. Η Επιτροπή του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων επικουρεί την Επιτροπή στη διοίκηση του Ταμείου. Η επιτροπή του Ταμείου αποτελείται από αντιπροσώπους των κρατών μελών και της Επιτροπής. Κάθε κράτος μέλος αντιπροσωπεύεται στην επιτροπή του Ταμείου από, το πολύ, πέντε υπαλλήλους. Της επιτροπής του Ταμείου προεδρεύει αντιπρόσωπος της Επιτροπής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1 Η μεταρρύθμιση του 2000

Τον Ιούλιο του 1997 η Επιτροπή πρότεινε μεταρρύθμιση της ΚΑΠ στο πλαίσιο της. Οι διαπραγματεύσεις και κατά συνέπεια η συμφωνία για τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ ολοκληρώθηκαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Βερολίνο το Μάρτιο του 1999 ,υπήρξε η πιο ριζική και η πιο ολοκληρωμένη μεταρρύθμιση καλύπτοντας όλες τις λειτουργίες της ΚΑΠ : οικονομική, περιβαλλοντική και όσον αφορά την ύπαιθρο. Ειδικότερα, η μεταρρύθμιση περιλαμβάνει μέτρα με σκοπό:

- Ⓢ Την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των γεωργικών αγαθών
- Ⓢ Στην εσωτερική και στην παγκόσμια αγορά
- Ⓢ Την προαγωγή δίκαιου και αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου για την Αγροτική κοινότητα -τη δημιουργία εναλλακτικών θέσεων εργασίας και
- Ⓢ Άλλων πηγών εισοδήματος για τους αγρότες
- Ⓢ Τη χάραξη νέας πολιτικής για την ανάπτυξη της υπαίθρου, η οποία
- Ⓢ Γίνεται ο δεύτερος άξονας της ΚΑΠ
- Ⓢ Την ενσωμάτωση περισσότερων περιβαλλοντικών και
- Ⓢ Διαρθρωτικών προβληματισμών στην ΚΑΠ
- Ⓢ Τη βελτίωση της ποιότητας και της ασφάλειας των τροφίμων
- Ⓢ Την απλούστευση της γεωργικής νομοθεσίας και την αποκέντρωση
- Ⓢ Της εφαρμογής της, προκειμένου να εξασφαλισθεί μεγαλύτερη σαφήνεια,
- Ⓢ Τη διαφάνεια και δυνατότητα πρόσβασης στους κανόνες και στους κανονισμούς.

Από τη δημιουργία της η ΚΑΠ εξελίχθηκε αρκετά για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις νέες προκλήσεις οι οποίες παρουσιάστηκαν

- τη βελτίωση της παραγωγικότητας,
  - την εξασφάλιση δίκαιου βιοτικού επιπέδου στο γεωργικό
  - πληθυσμό,
  - την εξασφάλιση του εφοδιασμού σε λογικές τιμές, καθώς και τον
  - έλεγχο των ποσοτικών ανισορροπιών.
- Τέλος, η ΚΑΠ έλαβε μια νέα κατεύθυνση που βασίζεται στον συνδυασμό της μείωσης των τιμών και της χορήγησης των αντισταθμιστικών ενισχύσεων. Η νέα μεταρρύθμιση της ΚΑΠ έχει ως στόχο την εμβάθυνση και τη διεύρυνση της μεταρρύθμισης του 1992 αντικαθιστώντας τα μέτρα ενίσχυσης των τιμών με τις άμεσες ενισχύσεις και συνοδεύοντας τη διαδικασία αυτή με συνεκτική αγροτική πολιτική.

Νέες προκλήσεις παρουσιάστηκαν, εσωτερικής και εξωτερικής φύσης:

■ Η παγκόσμια γεωργική αγορά παρουσιάζει προοπτικές μεγάλης ανάπτυξης και τιμών που επιτρέπουν τη δημιουργία κέρδους. Οι τιμές της ΚΑΠ φθάνουν σε πολύ υψηλά επίπεδα για να ληφθούν υπόψη οι διεθνείς δεσμεύσεις και να καταστεί δυνατόν να επωφεληθεί η Ένωση από τη διεύρυνση της παγκόσμιας αγοράς, με συνέπεια τον κίνδυνο επανεμφάνισης πλεονασμάτων με δυσβάσταχτο δημοσιονομικό κόστος και τον κίνδυνο να χαθούν μερίδια της κοινοτικής και της παγκόσμιας αγοράς

■ Η γεωργική στήριξη κατανέμεται άνισα ανάλογα με τους παραγωγούς και τις περιφέρειες με συνέπεια την κακή χωροταξία των αγροτικών περιοχών: παρακμή της γεωργικής δραστηριότητας σε

ορισμένες περιφέρειες, σε άλλες περιφέρειες γεωργικές πρακτικές που είναι υπερβολικά εντατικές και οι οποίες έχουν ως συνέπεια τη μόλυνση, την ανάπτυξη ζωνοδόσων και την έλλειψη ασφάλειας των τροφίμων

- Η συμφιλίωση του πολίτη, του καταναλωτή με την ΚΑΠ αποτελεί πρωταρχικό μέλημα

- Η δύναμη της ευρωπαϊκής γεωργίας βασίζεται στις διαφορές της: φυσικοί πόροι, τρόποι εκμετάλλευσης, ανταγωνιστικότητα, εισοδήματα και παραδόσεις. Με τις διαδοχικές διευρύνσεις, η διαχείριση της ΚΑΠ έγινε πολύ πολύπλοκη και γραφειοκρατική και πολλές φορές γίνεται πολύ δύσκολα κατανοητή. Πρέπει λοιπόν να βρεθεί ένα νέο αποκεντρωμένο πρότυπο το οποίο να παρέχει μεγάλο βαθμό ελευθερίας στα κράτη μέλη χωρίς στρέβλωση του ανταγωνισμού, χωρίς τον κίνδυνο επανακρατικοποίησης της ΚΑΠ, αλλά με σαφή κοινά κριτήρια και με αυστηρούς μηχανισμούς ελέγχου

- Η Ένωση πρέπει να προετοιμάσει τη γεωργία της για τις διεθνείς διαπραγματεύσεις και να καθορίσει τα όρια των όσων μπορεί να αποδεχθεί

- Η διεύρυνση καθιστά ακόμη περισσότερο αναγκαία τα μέτρα που αφορούν την αγορά και την απλοποίηση διότι οι οικονομίες των υποψήφιων χωρών βασίζονται κυρίως στον τομέα της γεωργίας.

- Η συμφωνία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Βερολίνου δίνει απάντηση στους βασικούς στόχους που έχουν προταθεί από το Πρόγραμμα Δράσης 2000 δίνοντας συγκεκριμένο περιεχόμενο στο ευρωπαϊκό γεωργικό πρότυπο για τα επόμενα έτη. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Βερολίνου επιβεβαίωσε εκ νέου ότι το περιεχόμενο της μεταρρύθμισης θα εξασφαλίζει γεωργία πολυλειτουργική, αιεφόρο, ανταγωνιστική, κατανομημένη σε όλο το ευρωπαϊκό έδαφος, συμπεριλαμβανομένων των περιφερειών που αντιμετωπίζουν ειδικά

προβλήματα. Εξάλλου, θα είναι σε θέση να διατηρεί τα τοπία και τον φυσικό χώρο και να επιφέρει σημαντική συνεισφορά στη ζωτικότητα του αγροτικού κόσμου και να ανταποκρίνεται στα προβλήματα και στις απαιτήσεις των καταναλωτών σε θέματα ποιότητας και ασφάλειας των τροφίμων, προστασίας του περιβάλλοντος και καλής μεταχείρισης των ζώων.

Οι προτάσεις της Επιτροπής που εγκρίθηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο βασίζονταν στις μεταρρυθμίσεις του 1992 οι οποίες μπόρεσαν να μειώσουν τα πλεονάσματα, να περιορίσουν τις δαπάνες χωρίς να εμποδίσουν τη μέση αύξηση του εισοδήματος σε 4,5%. Προς το σκοπό αυτό, η γενική κατεύθυνση αυτή επιβεβαιώνεται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο βάσει των ακόλουθων κατευθυντήριων γραμμών:

 Η ανταγωνιστικότητα πρέπει να εξασφαλίζεται από επαρκή μείωση των τιμών ώστε να εξασφαλίζεται η ανάπτυξη των εσωτερικών αγορών και η αυξημένη συμμετοχή στη διεθνή αγορά. Η μείωση αυτή των τιμών αντισταθμίζεται από την αύξηση των άμεσων ενισχύσεων κατά τρόπο ώστε να διατηρείται το επίπεδο

 Καθορίζεται εκ νέου η κατανομή των εργασιών μεταξύ της Επιτροπής και των κρατών μελών είτε πρόκειται για την αντιστάθμιση με τη μορφή άμεσων ενισχύσεων είτε για τα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης στο πλαίσιο συνολικού προγραμματισμού

 Η εν λόγω κίνηση αποκέντρωσης συνοδεύεται λογικά από μια μεγάλη προσπάθεια απλούστευσης των ρυθμίσεων. Ένα παράδειγμα είναι ο νέος κανονισμός για την αγροτική ανάπτυξη που οδηγεί στην εξαφάνιση μεγάλου αριθμού κανονισμών ή κανονισμών της αγοράς, ιδίως εκείνου που αφορά τις μεγάλες καλλιέργειες. Στο εξής, η νομοθεσία θα είναι πιο σαφής, πιο διαφανής με πιο εύκολη πρόσβαση και

με διοικητική επιβάρυνση μειωμένη στο ελάχιστο δυνατό για τους γεωργούς

 Η αγροτική ανάπτυξη καθίσταται το δεύτερο θεμέλιο της ΚΑΠ. Για πρώτη φορά τίθενται οι βάσεις μιας συνολικής και συνεκτικής πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης της οποίας η αποστολή είναι η συμπλήρωση της πολιτικής της αγοράς διασφαλίζοντας ότι οι γεωργικές δαπάνες θα συμβάλουν ικανοποιητικότερα σε σχέση με το παρελθόν στη χωροταξία και την προστασία της φύσης, στην εγκατάσταση των νέων κλπ.

2.2 Η νέα Αγροτική Πολιτική

Τα συνοδευτικά μέτρα που χρηματοδοτούνταν προηγουμένως από το ΕΓΤΠΕ -τμήμα Εγγυήσεων (Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων) συμπληρώνονται με τις ενισχύσεις υπέρ των μειονεκτικών περιφερειών και των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιοχών. Όλα τα μέτρα αυτά εφαρμόζονται με οριζόντιο τρόπο και υλοποιούνται σε αποκεντρωμένη βάση. Οι αγροτικές περιοχές που είναι επιλέξιμες στο πλαίσιο του στόχου αριθ. 1 των Διαρθρωτικών Ταμείων και το υφιστάμενο σύστημα θα διατηρηθούν. Όσον αφορά τις αγροτικές περιοχές που είναι επιλέξιμες στο νέο στόχο αριθ. 2 (πρώην στόχοι 5α και 5β) τα μέτρα που έχουν ληφθεί χρηματοδοτούνται από το ΕΓΤΠΕ -τμήμα Εγγυήσεων. Η χρηματοδότηση του στόχου αριθ. 2 πραγματοποιείται μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΓΤΠΕ), του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) και του Χρηματοδοτικού Μέσου Προσανατολισμού της Αλιείας (ΧΜΠΑ). Όλα τα μέτρα που έχουν ληφθεί για τις αγροτικές περιφέρειες που δεν είναι επιλέξιμες από τα Διαρθρωτικά Ταμεία συγχρηματοδοτούνται από το ΕΓΤΠΕ -τμήμα Εγγυήσεων. Με σκοπό την

καλύτερη ενσωμάτωση των θεμάτων που αφορούν το περιβάλλον, στην κοινή οργάνωση αγοράς, η νέα μεταρρύθμιση επιτρέπει στα κράτη μέλη να εξαρτούν τις άμεσες πληρωμές από την τήρηση της νομοθεσίας που αφορά το περιβάλλον. Τα μέτρα αφορούν:

- Την ενίσχυση του δασικού και γεωργικού τομέα προωθώντας τα γεωργικά προϊόντα ποιότητας. Προβλέπει μέτρα που αφορούν την εγκατάσταση των νέων γεωργών και τους όρους για την πρόωρη συνταξιοδότηση

- Τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών περιοχών έχοντας ιδίως ως στόχο την καλύτερη ποιότητα ζωής της αγροτικής κοινότητας και νέες πηγές εισοδημάτων για τους γεωργούς και τις οικογένειές τους

- Την προστασία του περιβάλλοντος και της ευρωπαϊκής αγροτικής κληρονομιάς μέσω γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων, όπως η βιολογική γεωργία. Με σκοπό την ενίσχυση της ενσωμάτωσης των περιβαλλοντικών θεμάτων στην ΚΑΠ, προβλέφθηκε επίσης η διεύρυνση των αντισταθμιστικών πληρωμών που παραδοσιακά χορηγούνταν στις μειονεκτικές περιφέρειες, στις περιφέρειες όπου είναι περιορισμένη η γεωργία λόγω ειδικών περιβαλλοντικών περιορισμών.

Τα κράτη μέλη πρέπει να εξασφαλίσουν ωστόσο, ότι οι γεωργοί μπορούν να αποδείξουν ότι δεν ασκούν τις δραστηριότητές τους μόνο με σκοπό να λάβουν τις ενισχύσεις που χορηγούνται στο πλαίσιο των καθεστώτων στήριξης.

2.3 Χρηματοδοτικό πλαίσιο

Το νέο χρηματοδοτικό πλαίσιο πρέπει να καλύπτει με συνεκτικό τρόπο, εντός των λογικών ορίων του προϋπολογισμού, την εξέλιξη της ΚΑΠ και τις συνέπειες της διεύρυνσης για περίοδο αρκετά μεγάλη. Ταυτόχρονα, πρέπει να χρηματοδοτεί τις βασικές ανάγκες και να εξασφαλίζει υγιή διαχείριση των δημοσίων οικονομικών. Στο εξής μία απλοποιημένη και κατανοητή γεωργική πολιτική θα είναι ικανή να εξηγήσει σαφώς ότι οι δαπάνες που δημιουργεί αιτιολογούνται διότι επιτρέπουν την εξασφάλιση των λειτουργιών που η κοινωνία περιμένει από τους γεωργούς.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Βερολίνου εκτίμησε ότι η μεταρρύθμιση αυτή μπορεί να εφαρμοσθεί σε χρηματοδοτικό πλαίσιο μέσω επιπέδου των 40,5 δισ. ευρώ συν 14 δισ. ευρώ για τη σχετική περίοδο για την αγροτική ανάπτυξη καθώς και για τα κτηνιατρικά και φυτοϋγειονομικά μέτρα. Η μεταρρύθμιση έχει ως στόχο τη σταθεροποίηση των δαπανών κατά την περίοδο αυτή λαμβάνοντας υπόψη τα πραγματικά επίπεδα των δαπανών. Εξάλλου, η γεωργική κατευθυντήρια γραμμή θα παραμείνει η ίδια. Θα επανεξετασθεί, βάσει έκθεσης που θα υποβληθεί στο Συμβούλιο από την Επιτροπή πριν από την πρώτη διεύρυνση της Ένωσης, ώστε να πραγματοποιηθεί οποιαδήποτε προσαρμογή η οποία θα κριθεί αναγκαία. Το προβλεπόμενο ποσό στις χρηματοδοτικές προοπτικές για το γεωργικό μέσο προένταξης (250 εκατ. ευρώ -τιμή 1999) εντάσσεται στο πλαίσιο του ανώτατου ορίου που καθορίζεται από την κατευθυντήρια γραμμή. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αναγνώρισε το εύρος των προσπαθειών που καταβλήθηκαν για τη συγκράτηση του προϋπολογισμού στην εφαρμογή της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής που αποφασίστηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Δράσεως 2000: η μείωση των τιμών στήριξης που αντισταθμίζονται επαρκώς από τις δαπάνες σε θέματα αγροτικά ή άλλα συνοδευτικά μέτρα

(άμεσες ενισχύσεις στα εισοδήματα, πρόωρη συνταξιοδότηση, ενισχύσεις στους νέους γεωργούς, κλπ. Προετοιμασία της ένταξης των υποψήφιων χωρών σύμφωνα με τα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Λουξεμβούργου, τηρώντας το οριζόντιο πλαίσιο προένταξης που παρέχεται από κανονισμό γενικού συντονισμού. Οι υποψήφιες χώρες αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες προσαρμογής στο πολύπλοκο κοινοτικό κεκτημένο και ολοκλήρωσης της θεσμικής διαδικασίας ιδιωτικοποίησης και μεταποίησης των γεωργικών διαρθρώσεων.

Επικεντρωμένα στις ανάγκες προτεραιότητας μίας γεωργίας που αποτελεί σημαντική πηγή θέσεων απασχόλησης, τα προενταξιακά μέτρα αφορούν ιδίως την ενίσχυση για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των εκμεταλλεύσεων και των ενώσεων παραγωγών, τη μεταποίηση και τη διανομή, την προώθηση προϊόντων ποιότητας, τους κτηνιατρικούς και φυτοϋγειονομικούς ελέγχους, τον αναδασμό, τη διαχείριση των υδάτινων πόρων, την επαγγελματική κατάρτιση, το περιβάλλον, τη διατήρηση της αγροτικής κληρονομιάς κλπ. Για να δοθεί απάντηση στην πρόκληση της διεύρυνσης, πρέπει να δοθεί νέα ώθηση στην ανάπτυξη και την ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής οικονομίας στο σύνολό της. Οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν, ιδίως σε όρους μείωσης των τιμών στήριξης αποτελούν σημαντική συμβολή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στη σταθεροποίηση των παγκόσμιων γεωργικών αγορών. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θεωρεί ότι οι αποφάσεις που έχουν εγκριθεί σχετικά με τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ στο πλαίσιο του Προγράμματος Δράσεως 2000 θα αποτελέσουν τα βασικά στοιχεία για τον καθορισμό της διαπραγματευτικής εντολής της Επιτροπής ενόψει των μελλοντικών πολυμερών εμπορικών διαπραγματεύσεων στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1 Κοινή γεωργική πολιτική και Π.Ο.Ε.

Το εμπόριο γεωργικών προϊόντων είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την ΕΕ, καθώς αποτελεί τον μεγαλύτερο εισαγωγέα, αλλά και το δεύτερο σε μέγεθος εξαγωγέα γεωργικών προϊόντων στον κόσμο. Η ΕΕ είναι μέλος του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ). Τον Οκτώβριο του 1999 οι υπουργοί Γεωργίας της ΕΕ συμφώνησαν σχετικά με την κοινή θέση που θα υποστηρίξουν στον προσεχή γύρο διαπραγματεύσεων στο πλαίσιο του ΠΟΕ, το «γύρο της χιλιετίας». Οι διαπραγματεύσεις για θέματα γεωργίας στο πλαίσιο του ΠΟΕ άρχισαν το Μάρτιο του 2000. Οι στόχοι και το ενδιαφέρον της ΕΕ στις διαπραγματεύσεις αυτές αφορούν τα ακόλουθα θέματα:

- την ανάγκη να εξεταστούν οι μη εμπορικές πτυχές της γεωργίας η γεωργία διαδραματίζει πολυλειτουργικό ρόλο στο βαθμό που αφορά όχι μόνον την παραγωγή τροφίμων, αλλά και τη διατήρηση του περιβάλλοντος της υπαίθρου, την προστασία του περιβάλλοντος, την ασφάλεια και την ποιότητα των τροφίμων, την ορθή μεταχείριση των ζώων, κ.τ.λ. συνεπώς πρέπει να υπάρχει ισορροπία μεταξύ των εμπορικών και των μη εμπορικών θεμάτων που αφορούν τη γεωργία

- την ανάγκη για ειδική και διαφοροποιημένη μεταχείριση των αναπτυσσόμενων χωρών, με το να λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη η μεγάλη σημασία της τροφής και της γεωργίας σε αυτές τις χώρες

- τη βελτίωση της πρόσβασης στις ευκαιρίες που παρέχει η αγορά: η ΕΕ, ως σημαντικός εξαγωγέας τροφίμων, επιδιώκει τη βελτίωση των ευκαιριών που παρέχονται στους εξαγωγείς της και τη μείωση των αδικαιολόγητων τελωνειακών φραγμών. Με τον τρόπο αυτό η ΕΕ

επιδιώκει να επωφεληθεί από την αναμενόμενη επέκταση του παγκόσμιου εμπορίου γεωργικών προϊόντων.

Σε γενικές γραμμές η προσέγγιση της ΕΕ σχετικά με τις διαπραγματεύσεις στον τομέα της γεωργίας βασίζεται στη δέσμη μέτρων της «Ατζέντας 2000».

3.2 Κοινή γεωργική πολιτική και διεύρυνση της Ε.Ε.

Η διεύρυνση της Ένωσης βρίσκεται σε καλό δρόμο. Οι διαπραγματεύσεις προσχώρησης έχουν αρχίσει επίσημα με δώδεκα υποψήφιες χώρες. Η προσχώρηση των χωρών της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης (ΧΚΑΕ) είναι σημαντική από γενικότερη οικονομική άποψη. Όσον αφορά τη γεωργία, η διεύρυνση αναμένεται να διπλασιάσει το απασχολούμενο στη γεωργία εργατικό δυναμικό, καθώς και την αρόσιμη έκταση της ΕΕ, και να προσθέσει περισσότερους από 100 εκατομμύρια καταναλωτές τροφίμων στην εσωτερική αγορά. Είναι αξιοσημείωτο ότι η ΕΕ είναι ήδη για πολλές υποψήφιες χώρες ο πιο σημαντικός εμπορικός εταίρος όσον αφορά το εμπόριο γεωργικών προϊόντων.

Από την άλλη η διεύρυνση θα προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες στις υποψήφιες χώρες και θα τις βοηθήσει να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά το δυναμικό γεωργικής παραγωγής που διαθέτουν. Ωστόσο οι υποψήφιες χώρες πρέπει να συνεχίσουν τις προσπάθειες τους για να φθάσουν σε αυτό το σημείο. Η γεωργία στις υποψήφιες χώρες παρουσιάζει πολλές ανεπάρκειες και απαιτεί ουσιαστική αναδιάρθρωση και εκσυγχρονισμό. Η ΕΕ έχει ενισχύσει τις δραστηριότητες για την υποστήριξη της διαδικασίας αναδιάρθρωσης στις υποψήφιες χώρες της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης και, μεταξύ άλλων μέτρων, έχει εισαγάγει διάφορα προενταξιακά μέσα. Το μέσο παροχής προενταξιακής

ενίσχυσης στο γεωργικό τομέα είναι το SAPARD (Ειδικό Πρόγραμμα Ένταξης για τη Γεωργία και την Ανάπτυξη της Υπαίθρου), που αναπτύσσεται στο πλαίσιο της «Ατζέντας 2000». Το SAPARD, που σχεδιάστηκε για να βοηθήσει τις υποψήφιες χώρες της ΚΑΕ στην αγροτική τους ανάπτυξη, θα διαθέτει ετήσιο προϋπολογισμό 520 εκατ. ευρώ για την περίοδο 2000-06. Οι στόχοι του προγράμματος είναι:

- ✚ Να θεσπίσει κοινοτικό πλαίσιο για την υποστήριξη της βιώσιμης γεωργίας και ανάπτυξης της υπαίθρου στις υποψήφιες χώρες κατά την προενταξιακή περίοδο

- ✚ Να επιλύσει τα προβλήματα που επηρεάζουν τη μακροχρόνια προσαρμογή του τομέα της γεωργίας και των περιοχών της υπαίθρου

- ✚ Να συμβάλει στην εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου σε θέματα γεωργικής πολιτικής και συναφών πολιτικών.

Η προσαρμογή των γεωργικών πολιτικών στις υποψήφιες χώρες αποτελεί πολύπλοκο εγχείρημα, αλλά η συνεχιζόμενη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ, στο πλαίσιο της «Ατζέντας 2000», διευκολύνει τη διαδικασία.

3.3 Μελλοντικές προοπτικές

Η κοινή γεωργική πολιτική είναι ο μεγαλύτερος, ο πιο αμφιλεγόμενος από όλους τους τομείς πολιτικής της Ένωσης και αυτός που διαθέτει το μεγαλύτερο προϋπολογισμό. Η ΕΕ έχει στον τομέα της γεωργικής πολιτικής μεγαλύτερη εξουσία από αυτή που διαθέτει σε οποιοδήποτε άλλο τομέα πολιτικής και έχει εκδώσει όσον αφορά τη γεωργία περισσότερα νομοθετικά κείμενα από αυτά που έχει εγκρίνει για οποιαδήποτε άλλη πολιτική. Η μελλοντική προοπτική για τον τομέα της γεωργίας στην ΕΕ εξαρτάται από την ικανότητά του να επωφεληθεί από τις ευκαιρίες που παρέχονται τα τελευταία χρόνια στο εσωτερικό της

ΕΕ και σε παγκόσμιο επίπεδο. Η ΚΓΠ έχει ήδη σημειώσει μεγάλη πρόοδο και έχει τώρα πολλές δυνατότητες να γίνει ένα πραγματικά ευρωπαϊκό μοντέλο για τη γεωργία του 21ου αιώνα.

ΜΕΡΟΣ Γ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 Το παραγωγικό σύστημα της Περιφέρειας κατά τομέα παραγωγής

1.1.1 Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

α) Πρωτογενής τομέας

Η Κεντρική Μακεδονία περιλαμβάνει πέντε από τους πλέον αναπτυγμένους γεωργικά νομούς της χώρας και αποτελεί κέντρο παραγωγής βασικών προϊόντων της ελληνικής γεωργίας, μεταξύ των οποίων εξαγωγή είναι τα ροδάκινα, το βαμβάκι, ο καπνός, το σπαράγγι και τα προϊόντα μεταποίησης των ροδάκινων και τομάτας. Επίσης, στην Περιφέρεια απαντώνται όλοι οι κλάδοι της ζωικής παραγωγής. Η Κεντρική Μακεδονία είναι το κύριο κέντρο παραγωγής βοοτροφίας της χώρας, ενώ σχετικά μεγάλο ποσοστό καταλαμβάνουν και τα άλλα ζωικά προϊόντα. Οι δασικές εκτάσεις καταλαμβάνουν το 26% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας. Τα δάση είναι αρκετά υποβαθμισμένα γι' αυτό η παραγωγή τους σε ξύλο είναι κατά 67% καυσόξυλο και 33% τεχνική και βιομηχανική ξυλεία. Οι νομοί Θεσσαλονίκης και Χαλκιδικής αποτελούν τα κύρια κέντρα ανάπτυξης της αλιείας. Οι φυσικές συνθήκες είναι ευνοϊκές για την ανάπτυξη της ιχθυοκαλλιέργειας και έχει αναπτυχθεί μικρός αριθμός ιχθυοτροφείων. Επίσης, σημαντική ανάπτυξη παρουσιάζει και η οστρακοκαλλιέργεια με εξαγωγικό προσανατολισμό.

Η Κεντρική Μακεδονία αν και διαθέτει σημαντικό όγκο γλυκών υδάτων δεν έχει καταφέρει να αναπτύξει ανάλογα την σχετική αλιεία. Οι κύριες αδυναμίες του αγροτικού τομέα της περιφέρειας είναι:

- Η μεγάλη εξάρτηση από έντονα επιδοτούμενες καλλιέργειες γι' αυτό υπάρχει ανάγκη σταδιακής μείωσης των εκτάσεων τους.
- Η συγκέντρωση της μεταποίησης ως προς τα προϊόντα και το χώρο.
- Το εγγειοδιαρθρωτικό πρόβλημα.
- Η μη αποτελεσματική αξιοποίηση των υδατικών πόρων
- Η ενδοπεριφερειακή ανισότητα και η ύπαρξη ορεινών και μειονεκτικών περιοχών με σχετική αναπτυξιακή καθυστέρηση.
- Η μεγάλη εξάρτηση της οικονομίας των αγροτικών περιοχών από γεωργικές δραστηριότητες.
- Οι αδυναμίες που συνοδεύονται με το ανθρώπινο δυναμικό και τις οργανώσεις του.
- Τα προβλήματα της κτηνοτροφίας που προκύπτουν από την ανεπαρκή υποδομή για τη στήριξη της.

β) Δευτερογενής τομέας

Η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας χαρακτηρίζεται από υψηλό ποσοστό απασχόλησης στη μεταποίηση (το ποσοστό απασχόλησης στη μεταποίηση ως προς τη συνολική περιφερειακή απασχόληση είναι μεγαλύτερο από το αντίστοιχο της χώρας. Η Περιφέρεια συγκεντρώνει το 21,9% της βιομηχανικής απασχόλησης της χώρας, ενώ το 68% αυτού του ποσοστού είναι συγκεντρωμένο στο νομό Θεσσαλονίκης.

Η Κεντρική Μακεδονία παρουσιάζεται ως μια από τις δυναμικές περιοχές του νέου βιομηχανικού χώρου της βόρειας Ελλάδας. Το

μεγαλύτερο βάρος της απασχόλησης στο μεταποιητικό τομέα της Περιφέρειας έχουν οι κλάδοι του ενδύματος -υποδήματος (26.3%), των τροφίμων (16.3%), των επίπλων (5%) και της καπνοβιομηχανίας (4,5%), οι οποίοι ξεπερνούν και το μέσο εθνικό ποσοστό στη συνολική απασχόληση. Η παραγωγή στους κλάδους αυτούς γίνεται κατά βάση σε μικρές παραγωγικές μονάδες, κυρίως στους νομούς Πέλλας, Ημαθίας, Πιερίας και Κιλκίς, όπου το ποσοστό της απασχόλησης σε ΜΜΕ στο σύνολο της βιομηχανικής απασχόλησης της Περιφέρειας κυμαίνεται μεταξύ 60% και 80%. Οι κλάδοι αυτοί είναι στις περισσότερες περιπτώσεις κλάδοι εντάσεως εργασίας, ωστόσο υπάρχει μια τάση μετατροπής τους σε κλάδους έντασης κεφαλαίου, όπως υποδηλώνει το υψηλό ποσοστό επενδύσεων που πραγματοποιούνται σε αυτούς, ειδικότερα στην κλωστοϋφαντουργία και τα τρόφιμα.

Μεταποιητικές δραστηριότητες αναπτύσσονται στους νομούς της περιφέρειας με χαρακτηριστικά μεγάλης ειδίκευσης. Συγκεκριμένα, στον κλάδο των τροφίμων ειδικεύονται οι νομοί Σερρών, Χαλκιδικής, Πέλλας, Ημαθίας και Πιερίας, στην κλωστοϋφαντουργία οι νομοί Κιλκίς και Ημαθίας, στο ένδυμα -υπόδημα οι νομοί Σερρών, Κιλκίς, Πέλλας και Πιερίας, ενώ στο ξύλο και στα ποτά ο νομός Χαλκιδικής. Επίσης, στην Περιφέρεια είναι ανεπτυγμένος ο κλάδος της εξόρυξης με επίκεντρο την Κεντρική και ΒΑ Χαλκιδική. Τα γνωστά μέχρι σήμερα αποθέματα ορυκτών πόρων σε σχέση με το ρυθμό εκμετάλλευσης τους δείχνουν δυνατότητες αυξημένης μεταλλευτικής παραγωγής.

Οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις που κυριαρχούν στο παραγωγικό σύστημα της Περιφέρειας, όπως άλλωστε συμβαίνει και στο σύνολο της χώρας, έχουν χαμηλό επίπεδο οργάνωσης και ελλιπή διοίκηση, διαμορφώνοντας για την περιφέρεια ένα μέσο αριθμό απασχολούμενων ανά επιχείρηση ιδιαίτερα χαμηλό (6,5 απασχολούμενοι ανά μονάδα), ακόμα και σε σύγκριση με το σύνολο της χώρας. Οι μικρές

και μικρομεσαίες βιομηχανικές μονάδες αποτελούν το 98% του συνόλου και απορροφούν το 72% περίπου της βιομηχανικής απασχόλησης.

Τρεις κλάδοι απασχολούν το 50% των κεφαλαίων της βιομηχανίας της Κ. Μακεδονίας (από στοιχεία του 1988). Τα τρόφιμα απασχολούν το 22,5% των κεφαλαίων, η κλωστοϋφαντουργία το 14% και τα ποτά το 13,9%. Ακολουθούν οι κλάδοι των χημικών, της βασικής μεταλλουργίας με ποσοστά απασχολούμενων κεφαλαίων γύρω στο 7%.

γ) Τριτογενής τομέας

Έντονη ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια παρουσιάζουν οι διεθνείς θαλάσσιες και εναέρια μεταφορές, καθώς επίσης και το εμπόριο αναδεικνύοντας την Θεσσαλονίκη σε βασική πύλη των Βαλκανίων. Στην Περιφέρεια υπάρχει ο δεύτερος σε μέγεθος αερολιμένας της χώρας. Το 1994 διακινήθηκαν 1.113.000 επιβάτες, ενώ εκφορτώθηκαν 11.735 τόνοι εμπορευμάτων. Το λιμάνι της Θεσσαλονίκης είναι το μεγαλύτερο σε χωρητικότητα στην Κεντρική Μακεδονία. Παράλληλα με τους τομείς αυτούς, η πρωτεύουσα της Κεντρικής Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, η οποία είναι και το δεύτερο μεγαλύτερο αστικό κέντρο της χώρας, παρουσιάζει μεγάλη ανάπτυξη στους τομείς των υπηρεσιών υγείας-πρόνοιας, εκπαίδευσης, έρευνας και ανάπτυξης, καθώς και των παραγωγικών υπηρεσιών.

Η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας με βασικό αναπτυξιακό πόλο την Θεσσαλονίκη, έχει τις όλες τις βασικές προϋποθέσεις για την περαιτέρω ανάπτυξη υπηρεσιών E&T και την παροχή καινοτόμων υπηρεσιών προς τις τοπικές ΜΜΕ. Συγκεκριμένα, διαθέτει σημαντικά Εκπαιδευτικά και Τεχνολογικά Ιδρύματα, καθώς και Ερευνητικά Κέντρα και Ινστιτούτα τα οποία, σε συνδυασμό με τις σύγχρονες υποδομές, μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη και διάδοση των νέων τεχνολογιών στην περιφερειακή οικονομία και να ενισχύσουν την

παροχή σύγχρονων επιχειρηματικών υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, η Περιφέρεια κατέχει την τρίτη θέση όσον αφορά την ποσοστιαία κατανομή ερευνητικών ιδρυμάτων στην χώρα (13,2%). Η Περιφέρεια αν και διαθέτει σημαντικά πλεονεκτήματα για την ανάπτυξη πολύμορφης τουριστικής δραστηριότητας δεν έχει μέχρι στιγμής καταφέρει να επιτύχει κάποια τουριστική διαφοροποίηση.

Αντιθέτως, κυριαρχεί ο παράκτιος μαζικός τουρισμός, με κύριες συνέπειες την εποχικότητα και την υπερεκμετάλλευση και υποβάθμιση των υφιστάμενων πόρων. Η παράκτια ζώνη της κεντρικής Μακεδονίας και κατά κύριο λόγο η Χαλκιδική και σε μικρότερο βαθμό η Πιερία, καθώς και οι ακτές της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης, είναι οι βασικοί χώροι υποδοχής αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών. Οι περιοχές αυτές συγκεντρώνουν το 85,8% των συνολικών διανυκτερεύσεων αλλοδαπών στην Περιφέρεια (1988). Παρά το γεγονός ότι πολλές περιοχές της Περιφέρειας διαθέτουν δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως χειμερινό, ορεινό, αγροτουρισμό (κυρίως Χαλκιδική, Πιερία), πολιτιστικό, αρχαιολογικό (Χαλκιδική, Θεσσαλονίκη) κ.λπ., δεν έχουν καταφέρει να αναπτύξουν σε σημαντικό βαθμό αυτές τις δραστηριότητες.

Αντιθέτως, οι κύριες μορφές τουρισμού στην περιοχή αφορούν κυρίως τουρισμό διακοπών / αναψυχής για εκείνους που καταλήγουν σε ξενοδοχειακά καταλύματα και τουρισμού περιήγησης (διαμονή μικρής διάρκειας) για εκείνους που καταλήγουν σε Campings. Επίσης, στην Χαλκιδική και στην Θεσσαλονίκη, κυρίως λόγω των καλά οργανωμένων ξενοδοχειακών συγκροτημάτων, κυριαρχεί ο μαζικός τουρισμός (charters, δίκτυα ταξιδιωτικών πρακτορείων, ομαδικές μετακινήσεις). Τα σημαντικότερα προβλήματα του τουριστικού τομέα είναι η αδυναμία ευελιξίας του στην αντιμετώπιση των διακυμάνσεων της διεθνούς

ζήτησης, η μονοσήμαντη ανάπτυξη μιας κατηγορίας ζήτησης (θερινού διακοπών) και οι υποβαθμισμένες τουριστικές υπηρεσίες.

1.1.2 Περιφέρεια Θεσσαλίας

Η Θεσσαλία αποτελεί μια σχετικά δυναμική περιφέρεια, για τα ελληνικά δεδομένα, με πολύ θετικές προοπτικές από άποψη χωρικής ανάπτυξης. Οι Γενικοί στόχοι του ΣΠΑ Θεσσαλίας 2000-2006 διατυπώνονται στη συνέχεια:

- Ανάπτυξη της Θεσσαλίας ως σύνθετου κόμβου δικτύων
- Προσανατολισμός των παραγωγικών τομέων στην αγορά και την ποιότητα
- Διατήρηση της ισορροπίας της παραγωγικής βάσης
- Ισορροπη ενδοπεριφερειακή ανάπτυξη
- Ενίσχυση της περιβαλλοντικής διάστασης της ανάπτυξης
- Ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού

Στο πλαίσιο των παραπάνω δεδομένων και προοπτικών, το Χωροταξικό Σχέδιο Θεσσαλίας υιοθετεί μια στρατηγική η οποία έχει ως βασικούς στόχους τον εκσυγχρονισμό της παραγωγικής βάσης, την εισαγωγή της διάστασης της αειφορίας στο μοντέλο ανάπτυξης, την υποστήριξη της διεθνούς ανταγωνιστικότητας παράλληλα με την περαιτέρω εξισορρόπηση των εσωτερικών ανισοτήτων, και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Η στρατηγική αυτή διαρθρώνεται χρονικά σε δύο φάσεις, η πρώτη με χρονικό ορίζοντα το 2006 και η δεύτερη με χρονικό ορίζοντα το 2011. Τα βασικά χαρακτηριστικά της υιοθετούμενης

στρατηγικής, μέσω των οποίων προωθούνται οι προαναφερθέντες στόχοι, στους δύο αυτούς χρονικούς ορίζοντες, είναι τα εξής:

ΧΡΟΝΙΚΟΣ ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ: 2006	ΧΡΟΝΙΚΟΣ ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ: 2011
Μείωση της απασχόλησης στη γεωργία, καλύτερη προσαρμογή στην αγορά και πολυλειτουργικότητα	Μείωση της απασχόλησης στη γεωργία, προσαρμογή στην αγορά και πολυλειτουργικότητα
Σταδιακή ανάκαμψη μεταποίησης (εκσυγχρονισμός, ανταγωνιστικότητα)	Ανάπτυξη μεταποίησης, βελτίωση θέσης περιφέρειας στον ελληνικό και διεθνή καταμερισμό εργασίας
Μεγέθυνση του τριτογενούς με διατήρηση «δυναμικού» χαρακτήρα (παραδοσιακός και σύγχρονος), αλλά αύξηση του σύγχρονου τμήματος (υπηρεσίες προς επιχειρήσεις, νέες μορφές τουρισμού).	Μεγέθυνση του τριτογενούς με αιχμή τις σύγχρονες υπηρεσίες προς τις επιχειρήσεις και τον τουρισμό
Σταθεροποίηση αρχικά και μείωση στη συνέχεια της ανεργίας, ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού	Πτώση της ανεργίας, δυναμική ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και διαφοροποίηση της αγοράς εργασίας
Αντιμετώπιση δημογραφικής αδυναμίας	Αντιμετώπιση δημογραφικής αδυναμίας, σταδιακή ενσωμάτωση μεταναστών

Αύξηση του ύψους και βελτίωση της αποτελεσματικότητας των επενδύσεων στις υποδομές	Μετά το 2006, πιθανή μείωση του ύψους των επενδύσεων στις βασικές υποδομές, περαιτέρω βελτίωση της αποτελεσματικότητάς τους
Ουσιαστική βελτίωση της διεθνούς και διαπεριφερειακής προσπελασιμότητας, με	Ουσιαστική βελτίωση της διεθνούς και διαπεριφερειακής προσπελασιμότητας, με

αιχμή τις οδικές μεταφορές	ανάπτυξη όλων των μέσων μεταφοράς
Σταδιακή ενίσχυση των σχέσεων της περιφέρειας με το μέτωπο ανάπτυξης προς Βορρά.	Λειτουργία της περιφέρειας ως «δεύτερης ζώνης» του μετώπου ανάπτυξης προς Βορρά.
Πιο ισόρροπη ενδοπεριφερειακή ανάπτυξη, με νέους ρόλους για τη Δυτική Θεσσαλία και για τις ορεινές περιοχές	Ισόρροπη και πολυκεντρική ενδοπεριφερειακή ανάπτυξη
Ποσοτική και ποιοτική ενίσχυση των αστικών κέντρων (έντονα αναπτυξιακός ρόλος μεγαλύτερων, νέα σχέση πόλης-υπαίθρου για τα μικρότερα)	Ποιοτική ενίσχυση των αστικών κέντρων, με έμφαση στις δικτύσεις, την ανταγωνιστικότητα, και την ποιότητα ζωής
Ανακοπή υποβάθμισης και επιλεκτικές βελτιώσεις συνθηκών περιβάλλοντος (ενίσχυση αντιρρυπαντική υποδομή, αποτελεσματικότερη διαχείριση υδατικών πόρων, αύξηση ποσοστού σχεδιασμού χρήσεων γης, αύξηση συνεκτικότητας αστικών ιστών και μείωση της αστικής διάχυσης, αύξηση ποσοστού περιοχών περιβαλλοντικής προστασίας)	Επιταχυνόμενη βελτίωση περιβάλλοντος, τάση αλλαγής μοντέλου ανάπτυξης με ουσιαστικά στοιχεία αειφορίας (ολοκλήρωση αντιρρυπαντικής υποδομής, ολοκληρωμένη διαχείριση υδατικών πόρων, γενικευμένος σχεδιασμός χρήσεων γης και περιοχών προστασίας, «συμπαγής» χαρακτήρας πόλεων, γενικευμένη εισαγωγή μεθόδων πρόληψης και τεχνολογιών φιλικών προς το περιβάλλον)

α) Τα βασικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματά της περιοχής είναι τα εξής:

Πλεονεκτήματα και προοπτικές

- Κεντροβαρική θέση ως προς τον Ελληνικό χώρο, διέλευση από την περιφέρεια του βασικού αναπτυξιακού άξονα της χώρας Β-Ν, και εγγύτητα προς το νέο αναπτυξιακό μέτωπο προς Βορρά

- Αξιόλογη πληθυσμιακή βάση και σημαντικές αστικές συγκεντρώσεις

- Φυσικό περιβάλλον υψηλής αξίας και, μερικώς, αξιόλογο δομημένο περιβάλλον

- Συγκριτικό πλεονέκτημα στο γεωργικό τομέα (πόροι, τεχνογνωσία). Παράλληλα, η νέα ΚΑΠ αφήνει περιθώρια προσαρμογής στα βασικά θεσσαλικά προϊόντα, υπό προϋποθέσεις

- Σχετικά μικρή, ποσοστιαία, αλλά αρκετά ισχυρή μεταποίηση. Πρόσφατα, νέο επενδυτικό ενδιαφέρον για τη μεταποίηση που σταδιακά εξέρχεται από την βιομηχανική κρίση

- Ύπαρξη ζωνών με τουριστική ανάπτυξη καθώς και αναξιοποίητων ακόμα τουριστικών πόρων. Περιθώρια ανάπτυξης εναλλακτικού και «κλασικού» τουρισμού

- Ζήτηση για υπηρεσίες προς επιχειρήσεις

- Ύπαρξη Πανεπιστημίου με τεχνολογική και αναπτυξιακή κατεύθυνση και ερευνητικό δυναμικό

- Προγραμματισμός διοχέτευσης πολύ υψηλών χρηματοδοτικών πόρων στην περίοδο 2000-2006 (ΚΠΣ καθώς και ΚΑΠ)

- Υπό κατασκευή μεταφορικές υποδομές (στη Θεσσαλία και στις όμορες περιφέρειες) όπως ο ΠΑΘΕ, η Εγνατία και η Ιόνια Οδός, που ενισχύουν τη κεντροβαρική θέση στον ελληνικό χώρο και την πρόσβαση προς Βαλκάνια και Δυτική Ευρώπη

Προβλήματα και κίνδυνοι

- Υψηλή συμμετοχή του πρωτογενούς στην παραγωγική βάση, και ανεπαρκής προσαρμογή στην αγορά

- Σχετικά παραδοσιακή κλαδική διάρθρωση μεταποίησης

- Σχετικά αδύναμος τριτογενής (υπηρεσίες προς επιχειρήσεις)

- Επιβάρυνση παράκτιων ζωνών με άναρχη δόμηση (παραθεριστική κατοικία)

■ Αύξηση των οικιστικών πιέσεων στις τουριστικές και περιαστικές ζώνες (ύπαιθρος και οικισμοί)

Βασικές επιλογές για την αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων και την αντιμετώπιση των προβλημάτων είναι μεταξύ άλλων οι ακόλουθες:

■ Σημαντική επιτάχυνση των ρυθμών ανάπτυξης, σε επίπεδο αρκετά ανώτερο του μέσου ευρωπαϊκού.

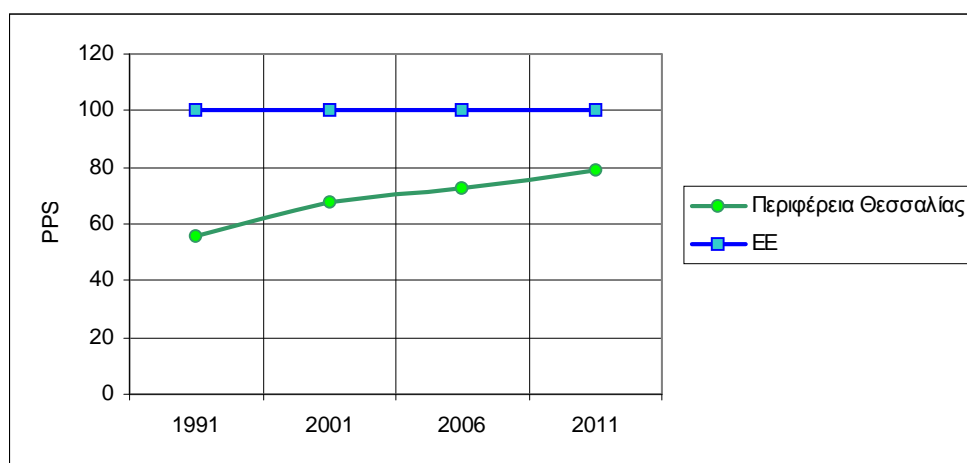
■ Αντιμετώπιση του καίριου πρόβληματος της γεωγραφικής περιφερειακότητας, πράγμα που σημαίνει σαφέστατα υψηλές επενδύσεις σε υπερτοπικές υποδομές μεταφορών και επικοινωνιών που θα επιτρέπουν τη σύνδεση με το διεθνή χώρο, τόσο προς την κατεύθυνση της υπόλοιπης ΕΕ όσο και προς τις άλλες όμορες μεγάλες γεωγραφικές ενότητες (Μεσόγειος, Βαλκάνια). Σημειώνεται, βέβαια, ότι επιλογές που οδηγούν στην κατεύθυνση αυτή ήδη υπάρχουν.

■ Ενίσχυση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων διεθνούς εμβέλειας της περιφέρειας. Αφενός, η κεντρική θέση στην Ελλάδα δημιουργεί για τη Θεσσαλία τη δυνατότητα να αναλάβει διαμετοκομιστικό ρόλο, για ευρύτερες ροές. Ωστόσο ο ανταγωνισμός της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης σε σχέση με μια τέτοια επιδίωξη παραμένει πολύ ισχυρός. Αφετέρου, με δεδομένα τα χαρακτηριστικά του μεσογειακού τόξου ανάπτυξης αλλά και τις νέες χωροθετικές τάσεις σε διεθνή κλίμακα, καθοριστική συνιστώσα μιας προσπάθειας αξιοποίησης συγκριτικών πλεονεκτημάτων είναι η βελτίωση των περιβαλλοντικών παραμέτρων και η αναπτυξιακή αξιοποίησή τους. Τέλος, η αξιοποίηση της ύπαρξης δύο μεγάλων πόλεων, που αν λειτουργήσουν ως δίπολο αποκτούν κλίμακα και δυναμισμό μικρής μητρόπολης, αποτελεί προφανή πρώτη προτεραιότητα

Μείωση της εξάρτησης από τον αγροτικό τομέα που είναι ταυτόχρονα αναγκαία και αναπόφευκτη.

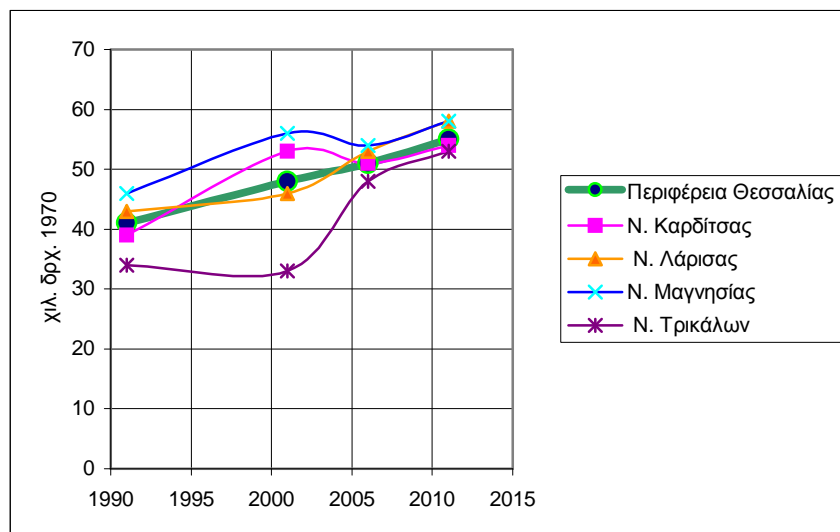
β) Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ

Το κατά κεφαλή ΑΕΠ της περιφέρειας, με όρους PPS, θα αυξηθεί αισθητά. Κατά το 2006 εκτιμάται ότι θα έχει προσεγγίσει πάρα πολύ το επίπεδο του 75% του μέσου ευρωπαϊκού όρου (73%)– υπάρχει συνεπώς σημαντική βελτίωση του βιοτικού επιπέδου– αλλά δεν θα το υπερβεί, και συνεπώς η Θεσσαλία θα παραμείνει επιλέξιμη στο Στόχο 1 των Διαρθρωτικών Ταμείων της ΕΕ.

Διάγραμμα Γ.2-2 Προοπτικές εξέλιξης περιφερειακού ΑΕΠκκ σε PPS (ΕΕ15=100)

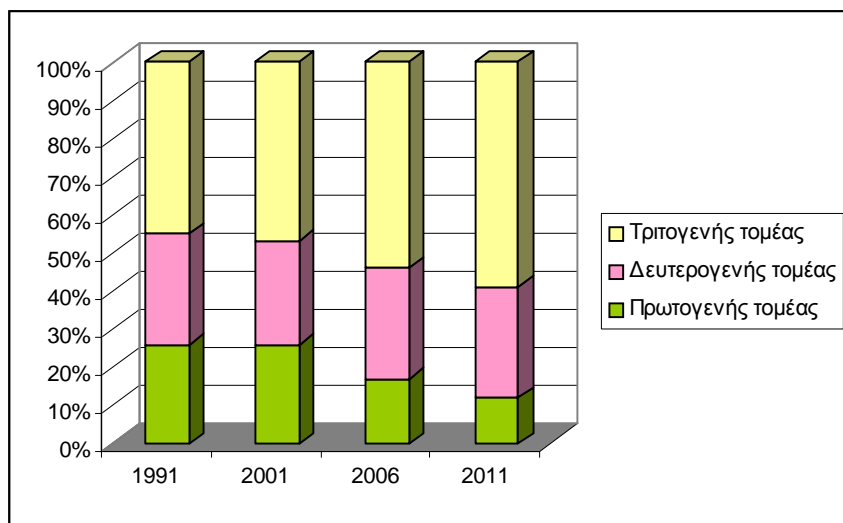
Σε επίπεδο νομών, τα κατά κεφαλή ΑΕΠ εξελίσσονται προς την κατεύθυνση της μείωσης των διανομαρχιακών ανισοτήτων και της σύγκλισης στο εσωτερικό της περιφέρειας. Αν και οι εκτιμήσεις αυτές πρέπει να ερμηνευθούν με προσοχή, αφού δεν βασίζονται σε οικονομετρικά μοντέλα, η γενική εικόνα που προκύπτει πρέπει να αποδίδει τις τάσεις.

Διάγραμμα Γ.2-3 Προοπτικές εξέλιξης νομαρχιακών ΑΕΠ

γ) Τομεακή σύνθεση της οικονομικής βάσης

Η τομεακή δομή της οικονομίας ακολουθεί τις προϋπάρχουσες τάσεις, βελτιώνοντας ορισμένα αρνητικά δεδομένα. Ο πρωτογενής μειώνεται, αναπόφευκτα, αλλά όχι με ραγδαίους ρυθμούς επιπλέον, μέρος του γεωργικού πληθυσμού που μετατοπίζεται σε άλλο τομέα το κάνει με όρους πολυαπασχόλησης (διατήρηση και μερικής γεωργικής απασχόλησης) και χωρίς μετακίνηση στις πόλεις αλλά με παραμονή στον αγροτικό χώρο ο οποίος αναπτύσσεται ολοκληρωμένα. Ο δευτερογενής παραμένει ουσιαστικά σταθερός, αλλά με εσωτερική βελτίωση υπέρ της μεταποίησης, και ταυτόχρονα με βελτίωση του δυναμισμού και της μακροχρόνιας βιωσιμότητας των μεγάλων επιχειρήσεων καθώς και των ΜΜΕ. Τέλος, ο τριτογενής αυξάνει το βάρος του, ενώ ταυτόχρονα βελτιώνεται η εσωτερική του διάρθρωση με αύξηση μεγαλύτερη της μέσης στους δυναμικούς κλάδους (υπηρεσίες προς επιχειρήσεις, τουρισμός).

Διάγραμμα Γ.2-5 Εξελίξεις στην τομεακή διάρθρωση του ΑΕΠ

δ) Ανταγωνιστικότητα

Η ανταγωνιστικότητα της περιφέρειας θα παρουσιάσει αισθητή βελτίωση, σε σχέση με τη σημερινή κατάσταση, με αφετηρία το συνδυασμό χρηματοδοτήσεων από την ΕΕ (κυρίως) και ενδογενών ιδιωτικών (δευτερευόντως). Η Θεσσαλία θα βελτιώσει τη σημερινή θέση της σε σχέση με τις άλλες ελληνικές περιφέρειες, αξιοποιώντας το διπλό πλεονέκτημα της κεντρικής θέσης και της εγγύτητας προς το βόρειο μέτωπο ανάπτυξης. Σε σχέση με τις εκτός ΕΕ περιοχές του ευρύτερου γεω-οικονομικού χώρου (Βαλκανική κλπ.) θα διαθέτει πλεονεκτήματα υποδομών. Ωστόσο, η απόσταση από την ΕΕ από την άποψη αυτή θα είναι πολύ σημαντική. Στο πλαίσιο αυτό, η εξωτερική ανταγωνιστικότητα χαρακτηρίζεται από τα εξής:

- Εξαγωγές προϊόντων με ανώτερη θέση στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας/κύκλο προϊόντος: χώρες της περιφέρειας και της ΕΕ
- Προσέλκυση διεθνών επενδύσεων: μέτρια αλλά όχι ανύπαρκτη, με εστίαση στην εσωτερική αγορά.

- Τουρισμός: συγκράτηση του μαζικού που εξυγιαίνεται, και αυξανόμενη ανάπτυξη νέων μορφών

Τα βασικά συνθετικά συμπεράσματα που προκύπτουν από μια συνολική αξιολόγηση της θέσης και των προοπτικών της Θεσσαλίας σε ευρωπαϊκό πλαίσιο είναι τα εξής:

⊕ Με βάση τους επιμέρους δείκτες, είναι σαφές ότι η θέση της Θεσσαλίας σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές περιφέρειες είναι ασθενής. Αυτό αναφέρεται τόσο στα αναπτυξιακά φαινόμενα καθαυτά (πχ. ΑΕΠ) όσο και στους παράγοντες της ανάπτυξης (πχ. υποδομές).

⊕ Οι δυσκολίες της περιφέρειας επιτείνονται από ορισμένους γεωγραφικούς παράγοντες δομικού χαρακτήρα. Η Θεσσαλία (όπως και ο υπόλοιπος ελληνικός χώρος) είναι έξω από τους υφιστάμενους άξονες και κέντρα ανάπτυξης ευρωπαϊκής εμβέλειας. Επιπλέον, οι προοπτικές μελλοντικής επέκτασης των υπαρχόντων αξόνων ή δημιουργίας νέων που θα συμπεριλαμβάνουν και τη Θεσσαλία είναι ασθενείς. Ωστόσο, η Θεσσαλία δεν ανήκει στις περιφέρειες της Ελλάδας που αντιμετωπίζουν τις δυσμενέστερες προοπτικές περιθωριοποίησης με διεθνή κριτήρια ή που υπάρχει κίνδυνος να λειτουργήσουν ως πρώτες πύλες εισόδου μεταναστών από χώρες εκτός ΕΕ.

⊕ Μια βασική διάσταση, αιτία και αποτέλεσμα ταυτόχρονα, των παραπάνω, είναι η *περιφερειακότητα* του θεσσαλικού (και ελληνικού) χώρου σε σχέση με την ΕΕ. Η επαφή με την υπόλοιπη ΕΕ είναι δύσκολη έως προβληματική, ενώ οι σχέσεις με τις εκτός ΕΕ όμορες μεγάλες γεωπολιτικές και γεωοικονομικές ενότητες (Μεσόγειος, Βαλκάνια) δεν έχουν αναπτυχθεί επαρκώς.

Όσον αφορά την θέση της Περιφέρειας στον ελληνικό χώρο, το κύριο χωροταξικό χαρακτηριστικό της Θεσσαλίας είναι ότι διασχίζεται από τον

βασικό μεταπολεμικό άξονα ανάπτυξης της Ελλάδας, τον άξονα Αθήνας-Θεσσαλονίκης. Ο άξονας δεν διέρχεται κεντροβαρικά από την περιφέρεια αλλά είναι μετατοπισμένος προς τα ανατολικά, και σε κατεύθυνση βορρά-νότου. Παρόλα αυτά, το περισσότερο αναπτυγμένο τμήμα της Θεσσαλίας διατάσσεται περίπου συμμετρικά εκατέρωθεν του άξονα.

Από την άλλη πλευρά, η περιφέρεια δεν έχει σήμερα άμεση επαφή με τους νεότερους άξονες ανάπτυξης του ελληνικού χώρου. Πρόκειται για: (α) το βόρειο άξονα της χώρας, που βρίσκεται υπό ανάδυση και αναμένεται να ενισχυθεί και να αποκτήσει συνοχή με την κατασκευή της Εγνατίας οδού, ενώ ταυτόχρονα έχει και χαρακτήρα μετώπου διείσδυσης προς Βορρά, και (β) τον άξονα Ηγουμενίτσα-Πάτρα(-Αθήνα / Καλαμάτα), που ακόμα περισσότερο από τον προηγούμενο αποτελεί προοπτική παρά σημερινή πραγματικότητα, και συνδέεται άμεσα με τα δυνητικά οφέλη από τη σύνδεση με τον δυτικο-ευρωπαϊκό χώρο. Αν ωστόσο η Θεσσαλία δεν βρίσκεται άμεσα σε επαφή με τους άξονες αυτούς, οι τελευταίοι εφάπτονται στα όρια της περιφέρειας.

Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι είναι εφικτή η προέκτασή τους προς αυτήν, υπό την προϋπόθεση—κυρίως—της δημιουργίας της αναγκαίας μεταφορικής υποδομής που θα άρει τον “φραγμό” που αποτελούν σήμερα οι ορεινές περιοχές προς τα δυτικά και δευτερευόντως τα βόρεια. Σε μια τέτοια προοπτική, είναι δυνατός μετασχηματισμός, μεγάλης κλίμακας, της ενδοπεριφερειακής οργάνωσης, με την άρση της περιφερειακότητας του δυτικού τμήματος της περιφέρειας, που από «όριο» προς τα δυτικά θα γίνει η πύλη της περιφέρειας προς τη δυτική Ευρώπη. Ο μετασχηματισμός αυτός παρουσιάζει το πρόσθετο πλεονέκτημα ότι δεν θα γίνει σε βάρος των ήδη υφιστάμενων αναπτυγμένων περιοχών αλλά θα προκύψει με την «εισροή» νέου, πρόσθετου, αναπτυξιακού δυναμικού.

1.1.3 Περιφέρεια Κρήτης

α) Γεωγραφικά -μορφολογικά στοιχεία

Η περιφέρεια Κρήτης, αποτελείται από τους νομούς Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνου και Χανίων και έχει έδρα το Ηράκλειο, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού. Βρέχεται Βόρεια από το Κρητικό Πέλαγος και Νότια από το Λιβυκό Πέλαγος. Έχει συνολική έκταση 8.335 χμ² και καλύπτει το 6,3% της συνολικής έκτασης της χώρας. Στην Περιφέρεια Κρήτης ανήκουν επίσης και αρκετά μικρά νησιά όπως Γαύδος, Ντία, Κουφονήσι, Γαϊδουρονήσι ή Χρυσή, Διονυσάδες, Σπιναλόγκα και Παξιμάδι, εκ των οποίων τα περισσότερα είναι ακατοίκητα.

Η μορφολογία της Κρήτης χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη τριών βασικών ζωνών: την ζώνη με υψόμετρο 400 μ. και άνω (υψηλή ή ορεινή), τη ζώνη από 200-400 μ. (μέση) και την χαμηλή ζώνη που αφορά τις περιοχές που εκτείνονται από την επιφάνεια της θάλασσας έως τα 200 μ. υψόμετρο. Οι δύο πρώτες ζώνες καταλαμβάνουν σχεδόν τα 3/5 της νήσου και αποτελούν μια συνεχή οροσειρά από τα δυτικά προς τα ανατολικά, διακοπτόμενη από μικρές κοιλάδες και φαράγγια. Η οροσειρά αυτή έχει έξι κορυφές που ξεπερνούν τα 2.000 μ.

Ο πληθυσμός της Περιφέρειας Κρήτης ανέρχεται σε 562.276 κατοίκους σύμφωνα με την εκτίμηση της ΕΣΥΕ για το 1998, που είναι το 5,3% του συνολικού πληθυσμού της χώρας.

β) Περιφερειακό ΑΕΠ

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Περιφέρειας Κρήτης είναι υψηλότερο από το αντίστοιχο μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας. Συγκεκριμένα ανέρχεται στο 105,7% του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας για το έτος 1994, παρουσιάζοντας μια ελαφρά βελτίωση σε σχέση με το έτος 1989 που ήταν 104,7%. Το κατά κεφαλή ΑΕΠ της Περιφέρειας

αντιστοιχεί στο 75% του μέσου κατά κεφαλή ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 1996 και κατατάσσεται στις φτωχές Περιφέρειες της Ε.Ε., βελτιώνοντας όμως τη θέση της σε σχέση με το έτος 1986, που ανερχόταν στο 57% του μέσου κατά κεφαλή ΑΕΠ της Ένωσης και βρισκόταν στην 21η θέση μεταξύ των Περιφερειών με το χαμηλότερο κατά κεφαλή ΑΕΠ.

Η Περιφέρεια παράγει το 5,7% του συνολικού ΑΕΠ της χώρας. Στον πρωτογενή τομέα παράγεται το 31%, στον δευτερογενή το 13% και στον τριτογενή τομέα το 56% του περιφερειακού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τη χώρα είναι 15% για τον πρωτογενή τομέα, 25% για τον δευτερογενή και 60% για τον τριτογενή. Το μεγαλύτερο μέρος του ΑΕΠ της Περιφέρειας παράγεται στο νομό Ηρακλείου (51,1%), ενώ ακολουθούν οι νομοί Χανίων (23,4%), Λασιθίου (13,7%) και Ρεθύμνης (11,8%).

Όσον αφορά την παραγωγικότητα, η Περιφέρεια βρίσκεται στο ίδιο ακριβώς επίπεδο με τη χώρα, ενώ υστερεί σε σχέση με την παραγωγικότητα της Ε.Ε. Συγκεκριμένα, το έτος 1996 η παραγωγικότητα της Κρήτης καλύπτει το 72% του μ.ο. της Ε.Ε. (Μ.Ο. Ελλάδας = 72%), παρουσιάζοντας όμως συνεχή βελτίωση τα τελευταία χρόνια. (το 1993 το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 69%, ενώ το 1988 ήταν 64%).

Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός της Περιφέρειας Κρήτης ανέρχεται σε 229,6 χιλ., ενώ οι απασχολούμενοι σε 219,1 χιλ. (1997). Η διαχρονική εξέλιξη του ενεργού πληθυσμού και της απασχόλησης τα τελευταία χρόνια (1993-97) παρουσιάζει αύξηση, γεγονός που συμβαδίζει με τη διαχρονική αύξηση του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας. Το 37,8% των απασχολούμενων εργαζόταν στον πρωτογενή τομέα, το 12,5% στον δευτερογενή τομέα και το 49,7% στον τριτογενή τομέα, ενώ τα αντίστοιχα εθνικά ποσοστά είναι 19,8%, 22,5% και 57,7% (1997). Όσον αφορά τη διαχρονική εξέλιξη της τομεακής

σύνθεσης της απασχόλησης, κατά διάρκεια της περιόδου 1993-1997 παρατηρείται μια τάση ενίσχυσης του τριτογενή και του πρωτογενή τομέα, ενώ στο δευτερογενή τομέα παρατηρείται σχετική κάμψη.

γ) Τομείς Παραγωγής

Πρωτογενής τομέας

Ο πρωτογενής τομέας στην Κρήτη είναι ιδιαίτερα σημαντικός. Η συνολική του συνεισφορά στο περιφερειακό εισόδημα και την απασχόληση είναι αισθητά ψηλότερη από τον κοινοτικό αλλά και εθνικό μέσο όρο. Τα βασικά διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του προσδιορίζονται από τη μορφολογία της Κρήτης και την ύπαρξη τριών βασικών ζωνών: την ζώνη με υψόμετρο 400 μ. και άνω (υψηλή ή ορεινή), τη ζώνη από 200-400 μ. (μέση) και την χαμηλή ζώνη που αφορά τις περιοχές που εκτείνονται από την επιφάνεια της θάλασσας έως τα 200 μ. υψόμετρο. Λόγω της ποικιλίας αυτής στο νησί υπάρχει ή/και μπορεί να προωθηθεί ένα μεγάλο φάσμα αγροτικών δραστηριοτήτων, που συμπεριλαμβάνει δενδροκομικές, αμπελουργικές και λαχανοκομικές καλλιέργειες, κτηνοτροφία και αλιεία.

Παρά την σημαντική όμως συμμετοχή του στα μακροοικονομικά μεγέθη της Κρήτης, ο Πρωτογενής Τομέας χαρακτηρίζεται από μακροχρόνιες δομικές αδυναμίες λόγω του μικρού και πολυτεμαχισμένου γεωργικού κλήρου και των δυσκολιών που προκαλεί το ανάγλυφο του εδάφους. Επίσης, η Κρήτη υπολείπεται αρκετά του μέσου όρου της χώρας σε αρδευόμενες εκτάσεις. Η διάρθρωση των καλλιεργειών στην Περιφέρεια αναδεικνύει την εξειδίκευση σε παραδοσιακές καλλιέργειες όπως η ελαιοκαλλιέργεια και η αμπελοκαλλιέργεια. Τα κηπευτικά καλύπτουν μόλις το 3% της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης, αλλά στην Κρήτη συγκεντρώνεται περίπου το 50% των θερμοκηπίων της χώρας.

Η Περιφέρεια διαθέτει συγκριτικό πλεονέκτημα στην παραγωγή νωπών λαχανικών και ανθέων, εκτός εποχής λόγω ευνοϊκών κλιματολογικών συνθηκών. Η μεταποίηση των αγροτικών προϊόντων, η οποία σε σημαντικό βαθμό επηρεάζει την πορεία του ίδιου του πρωτογενή τομέα, εμφανίζει προβλήματα σχεδιασμού, οργάνωσης, ποιότητας, και τυποποίησης, καθώς και εκσυγχρονισμού των παραγωγικών υποδομών. Τα προβλήματα συνδέονται επίσης και με την αδυναμία οργάνωσης εμπορικών δικτύων για την προώθηση της τοπικής παραγωγής στις διεθνείς αγορές ενώ η σύνδεση μεταποίησης και υπηρεσιών, η δικτύωση καθώς και η διασύνδεση με τα ερευνητικά κέντρα δεν έχουν αναπτυχθεί επαρκώς.

Μειονεκτήματα

Ως μειονεκτήματα του Πρωτογενή Τομέα της Κρήτης μπορούν να θεωρηθούν τα ακόλουθα:

- ◆ Το μεγάλης ηλικίας, κατά μέσον όρο, ανθρώπινο δυναμικό του και οι δυσκολίες που ως εκ τούτου υπάρχουν στην ανάπτυξη σύγχρονων αγροτικών εκμεταλλεύσεων με την εφαρμογή των αναγκαίων καινοτομιών.
- ◆ Ο πολυτεμαχισμένος κλήρος και το ανάγλυφο του εδάφους που σε πολλές περιπτώσεις δυσκολεύουν την οικονομική χρησιμοποίηση σύγχρονων μέσων καλλιεργητικών επεμβάσεων για μείωση του κόστους παραγωγής.
- ◆ Το έλλειμμα υποδομών και κυρίως υποδομών εξασφάλισης χαμηλού κόστους αρδευτικού νερού, που έχει ως αποτέλεσμα και πάλι, την αδυναμία συμπίεσης του κόστους παραγωγής είτε λόγω υψηλών επιβαρύνσεων είτε λόγω χαμηλών στρεμματικών αποδόσεων.

- ◆ Ο νησιωτικός χαρακτήρας της Κρήτης και οι μεγάλες αποστάσεις από τις αγορές της Ε.Ε., που οδηγούν στην αύξηση του κόστους μεταφοράς των παραγόμενων προϊόντων αλλά και των χρησιμοποιούμενων μέσων και εφοδίων.

Πλεονεκτήματα

Ως πλεονεκτήματα του Πρωτογενή Τομέα της Κρήτης μπορούν να θεωρηθούν τα ακόλουθα:

Το εδαφοκλιματικό περιβάλλον της Κρήτης που δίδει τη δυνατότητα:

- Για παραγωγή υψηλής ποιότητας αγροτικών προϊόντων από τις παραδοσιακές καλλιέργειες του νησιού. για παραγωγή οπωροκηπευτικών και ανθοκομικών προϊόντων εκτός εποχής (στη διάρκεια του χειμώνα) με χαμηλό σχετικά κόστος παραγωγής.
- Για τη σχετικά εύκολη παραγωγή βιολογικών προϊόντων και κυρίως ελαιολάδου, και αμπελοοινικών προϊόντων.
- Για την πραγματοποίηση νέων καλλιεργειών που η αγορά εμφανίζεται να προτιμά τα προϊόντα τους.

Το υψηλού επιπέδου επιστημονικό ερευνητικό δυναμικό της Κρήτης που ασχολείται με την επίλυση των προβλημάτων του Αγροτικού Τομέα και την παραγωγή της αναγκαίας τεχνογνωσίας και τεχνολογίας για την ανάπτυξή του και οι υπάρχουσες προς τούτο υποδομές.

Συμπερασματικά από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η επιβίωση και ανάπτυξη του Αγροτικού Τομέα της Κρήτης περνά μέσα από την ελαχιστοποίηση των μειονεκτημάτων του και τη μεγιστοποίηση των πλεονεκτημάτων του. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στην εκμετάλλευση των δυνατοτήτων παραγωγής υψηλής ποιότητας συμβατικών προϊόντων και στην παραγωγή βιολογικών και

νέων προϊόντων με το χαμηλότερο δυνατό κόστος, χρησιμοποιώντας την αναγκαία καινοτομία.

Το ΑΕΠ του πρωτογενή τομέα καταλαμβάνει το 12% του ΑΕΠ του πρωτογενή της χώρας και το 31% του συνολικού Περιφερειακού ΑΕΠ, ποσοστά ιδιαίτερα σημαντικά, γεγονός που δείχνει την σπουδαιότητα του τομέα για την περιφερειακή και εθνική οικονομία. Παρά τη σημαντική συμμετοχή του στα μακροοικονομικά μεγέθη, ο πρωτογενής τομέας χαρακτηρίζεται από μακροχρόνια δομική αδυναμία λόγω του μικρού και πολυτεμαχισμένου γεωργικού κλήρου. Επίσης, η Κρήτη υπολείπεται αρκετά του μέσου όρου της χώρας σε αρδευόμενες εκτάσεις. Η διάρθρωση των καλλιεργειών στην Περιφέρεια αναδεικνύει την εξειδίκευση σε παραδοσιακές καλλιέργειες όπως η ελαιοκαλλιέργεια και η αμπελουργία. Τα κηπευτικά καλύπτουν μόλις το 3% της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης, αλλά στην Κρήτη συγκεντρώνεται περίπου το 50% των θερμοκηπίων της χώρας. Η Περιφέρεια διαθέτει συγκριτικά πλεονεκτήματα στην παραγωγή νωπών λαχανικών και ανθέων.

Η κτηνοτροφία στην Κρήτη έχει κατά κύριο λόγο εκτατικό χαρακτήρα, με μικρό αριθμό οργανωμένων κτηνοτροφικών μονάδων. Το μεγαλύτερο τμήμα ζωικού κεφαλαίου αποτελείται από αιγοπρόβατα ελευθέρως βοσκής. Σημαντικές είναι οι προϋποθέσεις ανάπτυξης στην παραγωγή σκληρών τυριών, όπου συμμετέχει κατά 25% στην εγχώρια παραγωγή.

Παρά το νησιωτικό χαρακτήρα της Περιφέρειας, η αλιεία αντιμετωπίζει προβλήματα που εντοπίζονται κυρίως στην έλλειψη υποδομών, διαχείρισης και εμπορίας των αλιευμάτων και εκσυγχρονισμού και αναδιάρθρωσης του αλιευτικού στόλου και των μεθόδων αλιείας. Τέλος, η Κρήτη παρουσιάζει πλεονέκτημα στη μελισσοκομία λόγω κλίματος και υπάρχουσας μελισσοκομικής γλωρίδας.

Δευτερογενής τομέας

Η μεταποίηση συνδέεται κύρια με την επεξεργασία προϊόντων του πρωτογενή (τρόφιμα – ποτά), αλλά και με τους κλάδους των δομικών υλικών και των πλαστικών. Η συμμετοχή της ανέρχεται περίπου στο 5,3% του συνολικού ΑΠΠ για το 1994. Οι επιχειρήσεις της μεταποίησης είναι σχετικά μικρού μεγέθους με εξαίρεση τις συνεταιριστικές. Η Κρήτη συγκεντρώνει μόνο το 1,8% των καταστημάτων της μεγάλης βιομηχανίας και μόνο 25 μονάδες έχουν κύκλο εργασιών που υπερβαίνει το 1 δις δρχ.

Η μεταποίηση των προϊόντων του πρωτογενή τομέα εμφανίζει προβλήματα οργάνωσης, ποιότητας, σχεδιασμού και τυποποίησης, καθώς και εκσυγχρονισμού των παραγωγικών υποδομών. Τα προβλήματα συνδέονται επίσης και με την αδυναμία οργάνωσης εμπορικών δικτύων για την προώθηση της τοπικής παραγωγής στις διεθνείς αγορές. Η σύνδεση μεταποίησης και υπηρεσιών, η δικτύωση καθώς και η διασύνδεση με τα ερευνητικά κέντρα βρίσκονται σε χαμηλά επίπεδα. Ανεπαρκής είναι η χωροταξική / πολεοδομική οργάνωση της μεταποίησης, με αποτέλεσμα να προκαλεί περιβαλλοντικές επιβαρύνσεις και να δέχεται πιέσεις από την οικιστική επέκταση και την ανάπτυξη των άλλων τομέων της τοπικής οικονομίας. Η λειτουργία της ΒΙΠΕ Ηρακλείου και του ΒΙΟΠΑ Χανίων έχουν θετικά αποτελέσματα.

Τριτογενής τομέας

Οι διοικητικές, εκπαιδευτικές και χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, καθώς και οι υπηρεσίες μεταφορών είναι συγκεντρωμένες κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα. Λόγω του νησιωτικού χαρακτήρα της τοπικής οικονομίας και του εξαγωγικού προσανατολισμού έχουν αναπτυχθεί ισχυρότατες εταιρίες μεταφορών και ναυτιλιακές εταιρείες (7,6% του συνολικού κύκλου εργασιών της οικονομικής δραστηριότητας της Περιφέρειας).

Στη δεκαετία του 1980 δημιουργήθηκαν στην Κρήτη πανεπιστημιακά, πολυτεχνικά και τεχνολογικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, καθώς επίσης και σημαντικά ερευνητικά κέντρα (ΙΤΕ, Ι.ΘΑ.ΒΙ.Κ., κ.λ.π.). Οι ερευνητικές δραστηριότητες είναι συγκεντρωμένες κυρίως στο Ηράκλειο και σε μικρότερη κλίμακα στα Χανιά και στο Ρέθυμνο.

Η συμμετοχή της Κρήτης στους βασικούς δείκτες ερευνητικής δραστηριότητας είναι αρκετά υψηλότερη από εκείνη των άλλων Περιφερειών της χώρας. Η Περιφέρεια Κρήτης κατέχει τη δεύτερη θέση στην κατάταξη των Περιφερειών με βάση την ποσοστιαία κατανομή των ερευνητικών ιδρυμάτων στην Ελλάδα με 14% (1993). Τα ερευνητικά ιδρύματα έχουν αναπτύξει συνεργασίες με βιομηχανίες εκτός Κρήτης, αλλά ο προσανατολισμός στην τοπική οικονομία παραμένει ακόμα σε χαμηλά επίπεδα. Επιπρόσθετα, έχει επιτευχθεί ικανοποιητικό επίπεδο συνέργειας, μεταξύ του συνόλου των ερευνητικών και πανεπιστημιακών ιδρυμάτων της Περιφέρειας. Οι υποδομές που έχουν δημιουργηθεί στα πλαίσια του Τεχνολογικού Πάρκου Ηρακλείου, δεν έχουν αξιοποιηθεί επαρκώς, αφού η προσέλκυση επιχειρήσεων είναι μικρής κλίμακας. Στον τομέα των υπηρεσιών υγείας έχει αναπτυχθεί σημαντική ερευνητική δραστηριότητα σε διεπιστημονική βάση, με την ανάπτυξη συστημάτων τηλεϊατρικής που μπορεί να έχει σημαντική συμβολή στην αποτελεσματική διαχείριση και αξιοποίηση των υποδομών υγείας.

Ο τουρισμός στην Κρήτη είναι ο πιο δυναμικά αναπτυσσόμενος κλάδος. Το ΑΕΠ του τομέα σημειώνει συνεχή αύξηση από 8.844 εκ. δρχ. το 1981 σε 13.863 εκ. δρχ. το 1991 και 15.933 εκ. δρχ. το 1994. Σημειώνεται ότι για το διάστημα 1991 – 94 η αύξηση του ΑΕΠ του τουρισμού για την Κρήτη είναι μεγαλύτερη από εκείνη της χώρας. Αυξημένη είναι και η απασχόληση στον τουρισμό (στα ξενοδοχεία και εστιατόρια της Κρήτης απασχολείται το 8,5% του ενεργού πληθυσμού) με ποσοστό διπλάσιο σχεδόν του αντίστοιχου της χώρας.

1.2. Αγροτικές Χρήσης Γης

Οι αρδευόμενες εκτάσεις και οι λοιπές περιοχές γεωργικής γης πρώτης προτεραιότητας της περιφέρειας, που το μεγαλύτερο μέρος της επιφάνειας τους αποτελεί ενιαία ζώνη, περιλαμβάνουν (Χάρτης Π.5):

- Το σύνολο των πεδινών εκτάσεων του Θεσσαλικού κάμπου που προσφέρονται για γεωργική χρήση, ανεξάρτητα αν σήμερα αρδεύονται.
- Την παραποτάμια ζώνη της Ελασσόνας.
- Την περιοχή με τις δενδρώδεις καλλιέργειες στην Αγιά
- Τις παραλιακές ζώνες του Πηλίου, από Πουρί μέχρι Μούρεσι στο Αιγαίο και από Αγριά μέχρι Κορόπη στον Παγασητικό.
- Την πεδινή περιοχή Ν. Αγκιάλου, Βράχου, Αλμυρού, Σούρπης.
- Άλλες μικρότερες εκτάσεις (ΠΟΠ κλπ.)

Το μεγαλύτερο μέρος αυτών των εκτάσεων αρδεύεται με ιδιωτικά μέσα, ακόμα και σε περιοχές στις οποίες λειτουργούν συλλογικά δίκτυα άρδευσης. Τα δίκτυα αυτά, που εκμεταλλεύονται κυρίως κρατικές γεωτρήσεις, στις περισσότερες περιπτώσεις απλώς υποβοηθούν και συμπληρώνουν το έργο των ιδιωτικών αρδεύσεων στις ίδιες περιοχές. Κατά οργανωμένο τρόπο, αποκλειστικά μέσω συλλογικών δικτύων (όπως π.χ. το αρδευτικό έργο Ταυρωπού), αρδεύεται μικρή σχετικά έκταση. Σήμερα η γεωργική γη πρώτης προτεραιότητας, και κυρίως οι πεδινές περιοχές του θεσσαλικού κάμπου, αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα:

- περιβαλλοντικής φύσης που προέρχονται από την εντατική χρήση με τρόπο «σπάταλο» όσον αφορά τους φυσικούς πόρους και

- χωροταξικής φύσης που προέρχονται από την τάση ανάπτυξης και επέκτασης των αστικών χρήσεων στις πεδινές περιοχές.

Παράλληλα ο τομέας αντιμετωπίζει προβλήματα που οφείλονται σε παράγοντες όπως:

- το ιδιοκτησιακό καθεστώς της γεωργικής γης
- η επιλογή των καλλιεργειών (π.χ. μονοκαλλιέργεια βαμβακιού) αλλά και των μεθόδων παραγωγής
- το γεγονός ότι μεγάλο μέρος του τοπικού πληθυσμού εξακολουθεί να εξασφαλίζει το βιοπορισμό του από την γεωργία, χωρίς όμως να ασκεί πραγματικά αυτό το επάγγελμα.

Ο Θεσσαλικός κάμπος, είναι και πρέπει να παραμείνει, μία από τις σημαντικότερες γεωργικές περιοχές της Χώρας, στις οποίες υπάρχουν οι προϋποθέσεις άσκησης «αποτελεσματικής γεωργίας». Η αειφόρος διαχείριση του φυσικού αυτού πόρου, αποτελεί πρώτη προτεραιότητα όχι μόνο περιφερειακής αλλά και εθνικής σημασίας. Παρότι οι απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα, αναμένεται να μειωθούν σε σημαντικό ποσοστό στα επόμενα χρόνια, ο κάμπος πρέπει να διατηρήσει, στη μεγαλύτερη κατά το δυνατόν έκταση του, τη γεωργική χρήση, όχι μόνο για την εξασφάλιση εισοδήματος αλλά και για τη διασφάλιση των διατροφικών αναγκών του πληθυσμού της Χώρας σε απρόβλεπτες και δύσκολες συγκυρίες. Γι' αυτό επιβάλλεται:

- η ανάπτυξη του αστικού χαρακτήρα χρήσεων να γίνεται πλέον κατά τρόπο οργανωμένο, στους κατάλληλα σχεδιασμένους υποδοχείς όπως τα σχέδια πόλεων, οι ειδικές περιοχές ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων (ΠΟΑΠΔ), οι ΒΙΠΕ τα ΒΙΟΠΑ κ.λ.π. ώστε η κατάληψη

γεωργικής γης να είναι η ελάχιστη και το προσδοκώμενο παραγωγικό αποτέλεσμα το μέγιστο δυνατό.

- η λήψη μέτρων περιορισμού της εκτός σχεδίου δόμησης
- η εφαρμογή αποτελεσματικών μεθόδων και έργων περιβαλλοντικής εξυγίανσης των πεδινών εδαφών όπως τα προγράμματα απονιτρορίπανσης και άλλα. Επίσης πρέπει να υλοποιηθούν τα έργα που θα καλύψουν το υδατικό έλλειμμα της περιφέρειας όπως αυτά της εκτροπής του Αχελώου, της επαναδημιουργίας της λίμνης Κάρλας κ.λ.π. ώστε να υπάρχει το νερό που απαιτείται να δαπανηθεί για το σκοπό αυτό.
- η λήψη μέτρων περιορισμού της σπατάλης του νερού κατά την άρδευση των καλλιεργειών. Τα μέτρα αυτά αφορούν τον τρόπο ποτίσματος και την κάλυψη με συλλογικά αρδευτικά δίκτυα όλης της γεωργικής γης Α΄ προτεραιότητας. Προτεραιότητα πρέπει να έχουν οι περιοχές μέσα στις οποίες λειτουργούν ήδη συλλογικά αρδευτικά δίκτυα καθώς και αυτές που ήδη αρδεύονται συστηματικά από πηγάδια ή ιδιωτικά έργα. Η επέκταση των αρδεύσεων τουλάχιστον στον χρονικό ορίζοντα που θα εξακολουθεί να υπάρχει έλλειμμα στο υδατικό ισοζύγιο της περιφέρειας, θα πρέπει να περιορισθεί στις ημιορεινές περιοχές γύρω από τον κάμπο.
- η αντιμετώπιση του ιδιοκτησιακού προβλήματος, είτε με ευθεία νομοθετική ρύθμιση (πράγμα δύσκολο), είτε με σταδιακή καθιέρωση φορολογικών μέτρων που θα καθιστούν ασύμφορη την κατοχή της γεωργικής γης Α΄ προτεραιότητας από μη κατ' επάγγελμα αγρότες (φόροι: Ακίνητης Περιουσίας, Μεταβίβασης – Κληρονομιάς, εισοδήματος).

Στόχος της πρότασης είναι η μεγιστοποίηση των προγραμματισμένων/προτεινόμενων επενδύσεων στον τομέα και κατά συνέπεια θα πρέπει να ελέγχεται συνεχώς η αποτελεσματικότητα των μέτρων προς αυτή την κατεύθυνση.

- η ενεργητική προσαρμογή του γεωργικού τομέα στους κανόνες του ανταγωνισμού της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης αγοράς μέσω της αναδιάρθρωσης των καλλιεργειών, της προώθησης της «συμβασιακής γεωργίας» με ποιοτικές προδιαγραφές και γενικά μέσω της μεταστροφής του ενδιαφέροντος απ' την ποσότητα των παραγόμενων προϊόντων στην εξασφάλιση υψηλής ποιότητας. Σ' ότι αφορά την βαμβακοκαλλιέργεια θα πρέπει η Θεσσαλία με κέντρο την περιοχή της Καρδίτσας να τύχει ευνοϊκής μεταχείρισης στα πλαίσια περιφερειοποίησης της εθνικής ποσόστωσης γιατί διαθέτει συγκριτικά πλεονεκτήματα γι' αυτό το προϊόν σε σχέση με άλλες βαμβακοπαραγωγικές περιφέρειες της βορείου Ελλάδας.
- Η προστασία και η προώθηση των επωνύμων/τοπικών προϊόντων ποιότητας, που θα ωφελήσει πολλαπλά και την εθνική αλλά και την τοπική οικονομία ιδιαίτερα στην προσπάθεια ανάπτυξης ήπιων μορφών τουρισμού στις ορεινές και προβληματικές περιοχές της περιφέρειας. Για το σκοπό αυτό επιβάλλεται η λήψη μέτρων αποτροπής της αλλαγής χρήσης, στις ιδιοκτησίες/μικροπεριοχές, όπου παράγονται τα παραπάνω προϊόντα. Απαιτείται επομένως η κτηματογράφηση των περιοχών αυτών και κατά προτεραιότητα η σύνταξη αμπελουργικού κτηματολογίου στις περιοχές Ραψάνης, Αγκιάλου και Μεσενικόλα όπου δηλαδή παράγονται κρασιά VQPRD καθώς και στις περιοχές Τυρνάβου και Κρασιάς Ολύμπου όπου παράγονται Τοπικοί Οίνοι.

Γενικότερα, στην περιφέρεια της Θεσσαλίας επιβάλλεται η εφαρμογή μιας γεωργικής πολιτικής που θα αποβλέπει του οφέλους από την άσκηση μιας «αποτελεσματικής γεωργίας», εντάσσοντας την ατομική πρωτοβουλία σ' ένα ολοκληρωμένο σχεδιασμό των περιοχών αυτών, ικανό να εξασφαλίσει την αειφόρο ανάπτυξη τους. Γιατί η «σύγχρονη γεωργία» μπορεί να παράγει προϊόντα που συγχρόνως και να ανταποκρίνονται στη ζήτηση της αγοράς και να διασφαλίζουν υψηλό

επίπεδο υγιεινής, χρησιμοποιώντας μεθόδους παραγωγής φιλικές στο περιβάλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1 Προστασία του περιβάλλοντος-Διαχείριση του φυσικού αποθέματος

2.1.1 Περιοχές προστασίας

Στη Θεσσαλία καταγράφηκαν και ιεραρχήθηκαν 30 περιοχές με ιδιαίτερη οικολογική και αισθητική αξία (βλ. πίνακα Γ.3.5-1 και Χάρτη Π.5). Οι περιοχές αυτές διασπείρονται κυρίως στην περίμετρο του Θεσσαλικού Κάμπου και διακρίνονται σε θεσμοθετημένες, καταγεγραμμένες μη θεσμοθετημένες και μη καταγεγραμμένες.

Μόνο 10 από τις 30 περιοχές είναι θεσμοθετημένες, προστατεύονται δηλαδή από την ελληνική νομοθεσία. Πρόκειται για το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου Βορείων Σποράδων, τον Εθνικό Δρυμό του Ολύμπου, Αισθητικά Δάση, Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης και Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους. Η επιφάνεια που καλύπτουν οι εκτάσεις των προστατευόμενων περιοχών στη Θεσσαλία είναι μικρή και δεν διασφαλίζει την προστασία της φύσης. Επιπλέον, οι πολιτικές διαχείρισης της φύσης έχουν αλλάξει σημαντικά από τότε που οι προστατευόμενες περιοχές θεσμοθετήθηκαν. Ενώ δηλαδή παλιότερα επικρατούσε η τάση του απόλυτου αποκλεισμού κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας από τις οριοθετημένες προστατευόμενες ζώνες (π.χ. Εθνικούς Δρυμούς), σήμερα δεν επιδιώκεται κάτι τέτοιο.

Είναι πλέον γενικώς αποδεκτό ότι η σημερινή εικόνα που παρουσιάζει το περιβάλλον σε περιοχές που διακρίνονται για την ιδιαίτερη οικολογική τους αξία και είναι προστατευτέες ή

προστατευόμενες, είναι το δημιούργημα της ιδιαίτερης σχέσης του ανθρώπου με τη φύση. Εδώ και χιλιάδες χρόνια, και μέχρι αρκετά πρόσφατα, οι άνθρωποι της υπαίθρου ζούσαν παράγοντας σχεδόν όλα τα αγαθά και συλλέγοντας ακόμη μερικά από τη φύση. Η γη, το δάσος, η γεωργία, η κτηνοτροφία και η αλιεία τους έδιναν ό,τι χρειαζόνταν. Μακριά από τα αστικά κέντρα οι κάτοικοι της υπαίθρου ασχολούνταν με λίγο απ' όλα και αυτή η πολύπλευρη απασχόλησή τους είναι ένας από τους παράγοντες για την ποικιλότητα που παρουσιάζει η ελληνική φύση. Ο αποκλεισμός των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, ακόμα και των πιο παραδοσιακών μορφών, θα επιδρούσε δυσμενώς στη φύση και δεν συγκαταλέγεται στις σύγχρονες πολιτικές διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών. Αντίθετα, η παραμονή του ανθρώπου στην ύπαιθρο και η συμβολή της δραστηριότητάς του στη διαχείριση του περιβάλλοντος είναι ιδιαίτερα επιθυμητές.

2.1.2 Υδάτινοι πόροι

Στο Θεσσαλικό Κάμπο παρατηρείται σοβαρή υποβάθμιση του υδροφόρου ορίζοντα, εξαιτίας της υπερεκμετάλλευσης του νερού με την αδόκιμη σπατάλη του, τη στρεβλή ανάπτυξη καθώς και τις ακατάλληλες μεθόδους άρδευσης. Τα ατέλειωτα ή μισοτελειωμένα αρδευτικά δίκτυα, που είναι ελλιπώς ελεγχόμενα και συντηρούμενα, το χαμηλό κοστολόγιο νερού και τα απαρχαιωμένα και σπάταλα σε νερό αρδευτικά συστήματα είναι χαρακτηριστικά της μη ορθολογικής διαχείρισης του υδάτινου δυναμικού της Θεσσαλίας. Επιπλέον, και το κυριότερο, το μεγαλύτερο μέρος των εκτάσεων αρδεύονται από ιδιωτικές γεωτρήσεις, πολλές από τις οποίες είναι παράνομες.

Στην αντιμετώπιση του προβλήματος αναμένεται να συμβάλει αποφασιστικά το μεγάλο αλλά και "επιπτώσιογόνο" έργο της εκτροπής του Αχελώου. Ανάμεσα στους στόχους του έργου αυτού είναι η ύδρευση

οικιστικών συγκροτημάτων όπως ο Βόλος και η Λάρισα, η άρδευση 2,4 εκατομμυρίων στρεμμάτων στη Θεσσαλική Πεδιάδα και η αύξηση του υδάτινου δυναμικού του Πηνειού ποταμού, που θεωρείται ότι θα βελτιώσει την ποιότητα και την ποσότητα των υπόγειων υδροφοριών.

Ο θεωρητικός αντίλογος για τη σκοπιμότητα του έργου αυτού είναι ότι με την ορθή εκμετάλλευση των υπαρχόντων φυσικών πόρων της Θεσσαλίας, την αναδιοργάνωση των υφιστάμενων καλλιεργητικών μεθόδων, την αναδιάρθρωση των καλλιεργειών και την παράλληλη βελτίωση του υπάρχοντος αρδευτικού δικτύου, η εξοικονόμηση νερού θα αντισταθμίσει τις υπερβάλλουσες ανάγκες της Θεσσαλίας. Η σύνθεση των δύο απόψεων είναι κατά τη γνώμη μας απαραίτητη προκειμένου να εξασφαλιστούν θετικά αποτελέσματα.

Παράλληλα προτείνεται η δημιουργία Συστήματος Διαχείρισης των Υδατικών Πόρων της Θεσσαλίας που θα στηρίζεται σε καλύτερη γνώση των διαθέσιμων επιφανειακών και υπόγειων υδατικών πόρων καθώς και των αναγκών σε νερό, ώστε να καταστεί δυνατή η παρακολούθηση των χωροχρονικών τους μεταβολών καθώς και η πρόβλεψη της μελλοντικής εξέλιξης αυτών των μεγεθών. Μόνο με τη χρησιμοποίηση ενός τέτοιου συστήματος μπορεί να χαραχθεί η στρατηγική διαχείρισης των υδάτινων πόρων μιας Περιφέρειας με τόσο μεγάλες απαιτήσεις σε νερό.

Από την άποψη της οικολογικής σκοπιμότητας η εκτροπή, δηλαδή η αύξηση του υδάτινου δυναμικού του Πηνειού ποταμού, που θα βελτιώσει την ποιότητα και θα αυξήσει την ποσότητα των υπόγειων υδροφοριών, θα πρέπει να συνδυαστεί οπωσδήποτε με την καλύτερη επεξεργασία και περιορισμό των ρυπαντικών φορτίων που καταλήγουν στον Πηνειό. Η ρύπανση των υδάτινων πόρων και ειδικά του Πηνειού είναι σημαντική στη Θεσσαλία. Εκτός από τις αρνητικές επιπτώσεις στην παραγωγή, η ποιοτική υποβάθμιση των νερών του δικτύου του Πηνειού

και των παραποτάμων του επιδρά αρνητικά στα παραποτάμια δασικά οικοσυστήματα των ποταμών. Στο Θεσσαλικό Κάμπο τα παραποτάμια δάση είναι νησίδες σημαντικής βιοποικιλότητας ανάμεσα στο ομοιογενές και οικολογικά φτωχό τοπίο των μονοκαλλιεργειών. Εκτός από χώρο φωλιάσματος και διαβίωσης για πολλά είδη πανίδας οι στενές αυτές λωρίδες βλάστησης αποτελούν και διάδρομους επικοινωνίας και εποικισμού. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Θεσσαλικός κάμπος εντάχθηκε σε μια ομάδα ζωνών, που καθορίστηκαν με βάση την Οδηγία 91/676/ΕΟΚ "για την προστασία των νερών από τη νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης" ως ιδιαίτερα ευαίσθητες σε εθνικό επίπεδο. Το πρόγραμμα "απονιτρορύπανσης" του Θεσσαλικού Κάμπου έχει ήδη εγκριθεί από την αρμόδια ευρωπαϊκή επιτροπή και εφαρμόζεται από το Υπουργείο Γεωργίας στα πλαίσια του Κανονισμού 2078/92. Τα αποτελέσματα του προγράμματος αναμένονται με ιδιαίτερο ενδιαφέρον με την ελπίδα ότι η εφαρμογή του θα μπορέσει να επεκταθεί στην πλειονότητα των καλλιεργούμενων εκτάσεων.

Ο έλεγχος της ρύπανσης των νερών στη λεκάνη απορροής του Πηνειού είναι απαραίτητος γιατί εκτός από τα γεωργικά απόβλητα δέχεται και τα αστικά λύματα σημαντικού αριθμού οικισμών της Θεσσαλίας, καθώς και τα απόβλητα των βιοτεχνιών και των βιομηχανιών. Πρέπει επομένως να προγραμματισθεί/υλοποιηθεί η εγκατάσταση μονάδων τριτοβάθμιας επεξεργασίας λυμάτων, στις μεγαλύτερες πόλεις τουλάχιστον και δευτεροβάθμιας σε όσες άλλες εκπληρούν τις προϋποθέσεις που τέθηκαν σύμφωνα με την σχετική οδηγία της ΕΟΚ, ώστε να προστατευτούν τα αξιόλογα παρόχθια οικοσυστήματα των ποταμών και να διαφυλαχτεί η αξία των ποταμών ως σημαντικών φυσικών υδάτινων πόρων. Παράλληλα πρέπει να αντιμετωπιστεί η ρύπανση που προέρχεται από τις βιοτεχνίες και τις βιομηχανίες που διασπείρονται κατά μήκος των ποταμών αυτών.

2.2 Κτηνοτροφία

Όσον αφορά την κτηνοτροφία, έχουν εντοπιστεί προβλήματα σύγκρουσης χρήσεων σχετικά με κάποιες μορφές και δραστηριότητες όπως:

- Η υπερσυγκέντρωση μεγάλων μονάδων σε περιαστικές περιοχές. Το πρόβλημα εμφανίζεται ιδιαίτερα έντονο στην περιοχή των Τρικάλων, όπου η υλοποίηση της προβλεπόμενης ζώνης ανάπτυξης θα το επιτείνει.
- Η διαχείριση των κοπαδιών, κυρίως αιγοπροβάτων, στις ίδιες περιοχές, με αντίστοιχα προβλήματα.
- Η ανεξέλεγκτη χρήση των ορεινών περιοχών που μπορεί να οδηγήσει σε σύγκρουση με το προτεινόμενο αναπτυξιακό μοντέλο (ήπια τουριστική ανάπτυξη) χωρίς κατ' αρχήν να είναι ασύμβατη.

Προκύπτει επομένως η ανάγκη καθορισμού ζωνών (Χάρτης Π.5) όπου οι παραπάνω δραστηριότητες θα ασκούνται κατά προτεραιότητα, παράλληλα με άλλες συμβατές χρήσεις. Ταυτόχρονα προτείνεται να χαρακτηριστούν ως ευρύτερες περιοχές αναζήτησης ΠΟΑΠΔ κτηνοτροφίας. Η προτεινόμενη ρύθμιση σε συνδυασμό με τον προγραμματισμό της Περιφέρειας που προβλέπει την δημιουργία τεσσάρων πιλοτικών κτηνοτροφικών πάρκων και την θεσμοθέτηση κινήτρων/ περιοριστικών μέτρων που θα αποβλέπουν στην εγκατάσταση/μετεγκατάσταση των μονάδων στις περιοχές αυτές, αναμένεται να συμβάλλει αποτελεσματικά στην αντιμετώπιση του προβλήματος.

2.3 Ιχθυοκαλλιέργειες

Στις παράκτιες περιοχές η ανάπτυξη του τομέα, με την σύγχρονη μορφή του, είναι σήμερα μηδαμινή. Έχει εκδηλωθεί όμως έντονο ενδιαφέρον χωροθέτησης μονάδων στην είσοδο του Παγασητικού

Κόλπου. Σύμφωνα και με την ανάλυση και τις προτάσεις που αφορούν το χαρακτήρα των παράκτιων περιοχών (βλ. κεφ. Γ.3.8.1), δυνατότητα χωροθέτησης ιχθυοκαλλιεργειών φαίνεται να υπάρχει μόνο στο Νότιο άκρο της Γ' ενότητας (Νοτιοδυτικά παράλια Δ. Σηπιάδος).

Ειδική περίπτωση αποτελεί η περιοχή του Δέλτα του Πηνειού ποταμού στην Α' ενότητα. Σύμφωνα και με τη σχετική μελέτη («Βελτίωσης και Αξιοποίησης των Εκβολών του Πηνειού Ποταμού» – ΚΕΔ '98) σκόπιμη κρίνεται η ανάπτυξη στην περιοχή ιχθυοκαλλιεργειών παραδοσιακής μορφής (διβάρια) καθώς και οστρακοκαλλιεργειών – ιχθυοκαλλιεργειών σε κατάλληλες θαλάσσιες ζώνες, χωρίς χερσαίες εγκαταστάσεις, με εξυπηρέτηση από το αλιευτικό καταφύγιο Στομίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Προϊόντα του πρωτογενούς τομέα παραγωγής

3.1 Ελαιόλαδο – ο ρόλος του στην Ελληνική οικονομία

Σχεδιασμός και Ανάπτυξη Πρωτοκόλλου, καθώς και αντίστοιχου Μηχανισμού Εφαρμογής και Ελέγχου Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης για το ελαιόλαδο και την επιτραπέζια ελιά, μετά από διεξοδική μελέτη των υφιστάμενων εθνικών & διεθνών προτύπων, καθώς και των τεχνικών προδιαγραφών που εφαρμόζονται ιδιαίτερα στις ελαιοπαραγωγικές χώρες (Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα). Με τον τρόπο αυτό το ελληνικό ελαιόλαδο και η ελληνική επιτραπέζια ελιά μπορούν να δημιουργήσουν μια προστιθέμενη αξία (added value) και να πετύχουν μια καλύτερη παρουσία κυρίως στη παγκόσμια αγορά.

Εγκατάσταση και έναρξη εφαρμογής του Πρωτοκόλλου Ολοκληρωμένης Διαχείρισης με στόχο την πιστοποίηση του ελαιολάδου

και της επιτραπέζιας ελιάς. Το Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης εφαρμόζεται και αξιολογείται σε ελαιοπαραγωγικές περιφέρειες της χώρας - που παράγουν το 54% περίπου του ελληνικού ελαιολάδου (Πελοπόννησος, Κρήτη, Δυτική Ελλάδα, Νησιά Αιγαίου και Ιονίου, Μακεδονία) - από 13 επιλεγμένους φορείς, τους αντίστοιχους 150 περίπου ελαιοπαραγωγούς και σε 4.000 – 8.000 στρέμματα ανά περιοχή. Στο πρόγραμμα συμμετέχουν τουλάχιστον 1 ελαιοτριβείο ή / και 1 τυποποιητήριο ελαιολάδου ή / και επιτραπέζιας ελιάς σε κάθε περιοχή, με σκοπό την εξασφάλιση και διατήρηση της ιχνηλασιμότητας των προϊόντων στην προμηθευτική αλυσίδα του ελαιολάδου ή / και της επιτραπέζιας ελιάς.

Σχεδιασμός, Ανάπτυξη & Υποστήριξη της Λειτουργίας Εθνικού Πληροφοριακού Συστήματος Ιχνηλασιμότητας Ελαιολάδου (National Olive Oil Traceability Information System, NOOTIS), στο πλαίσιο της δημιουργίας ενός Ολοκληρωμένου Συστήματος Ιχνηλασιμότητας και Ελέγχου Ποιότητας του Ελαιολάδου (Ο.Σ.Ι.Ε.Π.), η οποία αποσκοπεί:

- Στην αποτελεσματική παρακολούθηση και έλεγχο της ιχνηλασιμότητας του ελαιολάδου από την καλλιέργεια των ελαιοδένδρων, την παραγωγή του ελαιολάδου, μέχρι την τυποποίηση και συσκευασία του τελικού προϊόντος πριν τη διάθεσή του στον τελικό καταναλωτή,

- Στη διενέργεια ελέγχων της ποιότητας του ελαιολάδου στα διάφορα στάδια παραγωγής και επεξεργασίας για την ενίσχυση της προστασίας του καταναλωτή,

- Στη σχετική ενημέρωση των ενδιαμέσων αγοραστών και τελικών καταναλωτών του ελαιολάδου, αλλά και άλλων αρμόδιων φορέων (π.χ. ΕΦΕΤ, Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, κλπ.) για τη λήψη μέτρων, εφόσον αυτό απαιτείται.

3.1.1 Τομέας Ελαιοτριβείων

Ολοκλήρωση Μελέτης για την Κατάσταση και τις Προοπτικές των Ελαιοτριβείων στην Ελλάδα, με ανάλυση σε βάθος, της υφιστάμενης κατάστασης και των προοπτικών του κλάδου στη χώρα μας. Η Δράση είχε σαν στόχο την προσέγγιση και αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης στον κλάδο των ελαιοτριβείων (με καταγραφή της σημερινής εικόνας σε 300 ελαιοτριβεία της χώρας), μέσα από ειδικά διαμορφωμένο για το σκοπό της μελέτης ερωτηματολόγιο.

Προμήθεια, Εγκατάσταση και Λειτουργία 4 Συσκευών Μέτρησης της Ελαιοπεριεκτικότητας του Ελαιοκάρπου, με στόχο την εξασφάλιση της δυνατότητας από την πλευρά του ελαιοτριβείου να προσδιορίζει με ακρίβεια την περιεκτικότητα του ελαιοκάρπου σε ελαιόλαδο, κατά την προσκόμισή του στο ελαιοτριβείο, πριν από την έναρξη της έκθλιψης.

3.1.2 Τομέας Τυποποίησης Ελαιολάδου

Όσον αφορά τον τομέα τυποποίησης του ελαιολάδου, έχουν γίνει οι ακόλουθες ενέργειες:

- Εκπόνηση ενός εύχρηστου Οδηγού Τυποποιητικής Μονάδας Ελαιολάδου για τις ήδη λειτουργούσες τυποποιητικές μονάδες του προϊόντος, καθώς και για τυχόν νέες μονάδες οι οποίες σχεδιάζουν τη δραστηριοποίησή τους στο συγκεκριμένο χώρο. Ο Οδηγός περιλαμβάνει όλες τις αναγκαίες προϋποθέσεις, κανόνες και διατάξεις, που απαιτούνται για την ίδρυση και λειτουργία τυποποιητικής μονάδας ελαιολάδου, σε σχέση κυρίως με ζητήματα που συνδέονται με την εγκατάσταση, την υποδομή, τον εξοπλισμό, τους κανόνες λειτουργίας, τους κανόνες εμπορίας και σήμανσης των προϊόντων, τα ειδικά καθεστώτα παραγομένων προϊόντων (ΠΟΠ, ΠΓΕ, Βιολογικά) και τα ειδικά καθεστώτα εισαγωγών και εξαγωγών των προϊόντων του τομέα.

- Διοργάνωση Σεμιναρίων Κατάρτισης Δοκιμαστών για τον Έλεγχο των Οργανοληπτικών Χαρακτηριστικών των Παρθένων Ελαιολάδων, στα οποία εκπαιδεύθηκαν στελέχη από το χώρο της τυποποίησης, της εμπορίας του ελαιολάδου και γενικότερα της ελαιοκαλλιέργειας. Στόχος είναι η γνωριμία και η κατάρτιση στελεχών του τομέα προκειμένου να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τα προτερήματα και τα ελαττώματα του παρθένου ελαιολάδου.
- Παραγωγή Εγχειριδίου Οργανοληπτικής Αξιολόγησης των Παρθένων Ελαιολάδων, το οποίο θα χρησιμοποιείται, καταρχάς, από όσους συμμετέχουν σε σεμινάρια οργανοληπτικής αξιολόγησης.
- Πραγματοποίηση Ελέγχων για την ποιότητα των ελαιολάδων που διακινούνται στη μαζική εστίαση, τους τελικούς καταναλωτές και στις εξαγωγές, προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσο τα ελαιόλαδα που κυκλοφορούν στο στάδιο του λιανικού εμπορίου φέρουν σωστή επισήμανση και ανταποκρίνονται ποιοτικά στα κριτήρια που καθορίζονται από εθνικές και κοινοτικές διατάξεις.

3.2 Η Καπνοκαλλιέργεια στην Ελλάδα

Ο καπνός και η καπνοκαλλιέργεια για μία ακόμη φορά είναι στο προσκήνιο και αποτελούν σημαντικό οικονομικό, εθνικό και κοινωνικό θέμα σχεδόν καθημερινά. Αφορούν και απασχολούν πρωταρχικά περί τους 48000 καλλιεργητές καπνού (2005), δηλαδή ένα σημαντικό μέρος του αγροτικού πληθυσμού (περίπου 6-8%), για την απασχόληση και το εισόδημα τους. Αφορούν όμως και την Πολιτεία σχετικά με την πολιτική και τις αποφάσεις της στη νέα ΚΑΠ καθώς και στην επερχόμενη μεταρύθμιση της για το 2009 -2013.

“Καπνός, Τέλος εποχής” και “Παρελθόν η καπνοκαλλιέργεια στην Ελλάδα” είναι η κυρίαρχη άποψη πολλών, λίγων καπνοπαραγωγών και πολλών φορέων της Πολιτείας. Μιά άποψη κατά πολλούς ειδικούς οικονομικά, κοινωνικά και ιστορικά λανθασμένη και υπερβολική για την Ελλάδα ιδιαίτερα και την Ε.Ε γενικότερα.

Ο καπνός ήταν μέχρι το 2003 μία από τις κύριες και ποιο προσοδοφόρες καλλιέργειες στην Ελλάδα ακόμα από το 1833, με μεγάλη οικονομική, γεωργική, κοινωνική, δημοσιονομική, περιφεριακή και διακλαδική σημασία. Την περίοδο 1950 με 1980 περίπου το 20% του αγροτικού πληθυσμού, περισσότερες από 150.000 οικογένειες, εξασφάλιζαν το εισόδημα και την εργασία τους καλλιεργώντας έναν από τους τρεις τύπους καπνού, Ανατολικά από το 1833, Burley από το 1960, ή Virginia από το 1961, σε μία έκταση πάνω από 100.000 ha/έτος. Σήμερα (2006) μετά την αναμόρφωση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ), ή αλλιώς Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ) το 2003, οι αντίστοιχοι αριθμοί είναι περίπου 2%, 10.000 οικογένειες και έκταση γύρω στα 13.500 ha.

Συγκρινόμενη οικονομικά με άλλες βασικές καλλιέργειες (καλαμπόκι, βαμβάκι, σιτάρι, ζαχαρότευτλα, βιομηχανική τομάτα, κ.α.) στην Ελλάδα η καπνοκαλλιέργεια εξασφαλίζει υψηλότερη ακαθάριστη πρόσοδο και απασχόληση. Ποιο σημαντικό, ο καπνός αξιοποιεί περιθωριακά έδαφη, ορεινά, όπου άλλες καλλιέργειες δεν μπορούν να αποδώσουν οικονομικά.

Προφανώς, κάθε απόφαση και κανονισμός της Ε.Ε. για τον καπνό έχει σημαντική επίδραση στην καπνοκαλλιέργεια και οικονομία της χώρας. Η ΚΑΠ της Ε.Ε. με την ενιαία ενίσχυση, την σταδιακή και οριστική κατάργηση της επιδότησης του καπνού (2013) και την αποσύνδεση της από την παραγωγή είχε ως συνέπεια τον σημαντικό

περιορισμό σε ορισμένες περιοχές και την πλήρη εγκατάλειψη της καπνοκαλλιέργειας σε πολλές άλλες το 2006. Το αποτέλεσμα είναι μία πολλή σοβαρή μείωση του εισοδήματος και της απασχόλησης των καπνοκαλλιεργητών σε αυτές τις περιοχές με κοινωνικές αναταράξεις. Ο καπνός θα συνεχίσει να καλλιεργείται στη Ελλάδα μόνο εάν συνυπάρξουν παράλληλα η μερική ή ολική σύνδεση της ενίσχυσης με την παραγωγή, όπως ισχύει για άλλες καλλιέργειες στην Ελλάδα και τον καπνό στην Ιταλία, Πορτογαλία, Ισπανία, Γαλλία με την Ολοκληρωμένη Παραγωγή καπνού.

Πολλοί καπνοπαραγωγοί ήδη στρέφονται σε άλλες καλλιέργειες όπως λαχανικά, οπωροφόρα (ρόδια, κεράσια, αμπέλια), αρωματικά φυτά, βιολογική γεωργία, αγροτουρισμό, κ.α. Ενδιαφέρον μεγάλο υπάρχει ύστερα από πειράματα του Παν/μίου Θεσσαλίας για τη *Stevia*, μία νέα καλλιέργεια στην Κίνα, Ιαπωνία, Καναδά, Βραζιλία και άλλες χώρες.

Μέχρι και το 2003 η Ελλάδα κατείχε την 6^η – 7^η θέση στην παγκόσμια παραγωγή καπνού (περίπου με το 2% της παγκόσμιας παραγωγής) και ήταν τρίτη στη σειρά χώρα εξαγωγής καπνού εξασφαλίζοντας τεράστιο συναλλαγματικό όφελος.

3.2.1 Οικονομο-κοινωνική σημασία καπνοκαλλιέργειας στην Ελλάδα

Η καπνοκαλλιέργεια αποτελούσε και μπορεί να συνεχίσει να αποτελεί μία από τις σημαντικότερες καλλιέργειες στην Ελλάδα με μεγάλη γεωργική, οικονομική, κοινωνική, δημοσιονομική, περιφερειακή και διακλαδική σημασία.

Γεωργική: Η καπνοκαλλιέργεια το 2003 κάλυψε περίπου το 2,5% του συνολικού γεωργικού εδάφους (την περίοδο 1950-1970 γύρω στο 5%),

σε έκταση 50.677 ha και εξασφάλισε απασχόληση και εισόδημα σε 51.312 αγροτικές οικογένειες (Ανώνυμος, 1996; Lolos, 1996; Lolos, 2007; Σκούρας, 2001). Έχει σημασία εδώ να τονισθεί και μία άλλη γεωργική σημασία του καπνού, εκείνη της αξιοποίησης φτωχών, ορεινών εδαφών όπου καμία άλλη καλλιέργεια δεν μπορεί να εξασφαλίσει ικανοποιητικό γεωργικό εισόδημα παρά μόνο ο καπνός. Για παράδειγμα, για την απόκτηση γεωργικού εισοδήματος ίσο με εκείνο από ένα ha καπνού Σαμψούς χρειάζονται 16,5 ha σιτάρι, ή 4,6 ha καλαμποκιού, ή 3,2 ha ζαχαρότευτλα, 3 ha βαμβάκι ή 1,1 ha βιομηχανικής τομάτας (Lolos, 1996).

Οικονομική: Η καπνοκαλλιέργεια και τα προϊόντα για τα οποία είναι πρώτη ύλη αποφέρουν ικανοποιητικά εισοδήματα σε ένα ευρύ κύκλο ανθρώπων στον πρωτογενή τομέα, καπνεμπορικές επιχειρήσεις, βιομηχανία τσιγάρων, εμπορία. Η καπνοκαλλιέργεια ποικιλιών Ανατολικού τύπου ως γεωργική δραστηριότητα απαιτεί μικρά ποσά επένδυσης, μικρές εκτάσεις και ανειδίκευτα εργατικά χέρια.

Ο καπνός είναι ανάμεσα στα κυριότερα γεωργικά προϊόντα, συμμετέχοντας κατά 6,2% στη συνολική ακαθάριστη αξία της φυτικής παραγωγής και κατά 4,2% στη συνολική γεωργική παραγωγή (Δημαρά και Σκούρας, 1997; Οικον. Ταχυδρόμος, 1996).

Η ακαθάριστη αξία του καπνού σε πολλούς νομούς της χώρας (Πιερίας, Ξάνθης, Ροδόπης, Σερρών, Αιτωλοακαρνανίας, Κιλκίς, κ.α) έχει καθοριστική σημασία στην οικονομία τους αποτελώντας για παράδειγμα το 15% στην Κοζάνη και το 48% στην Πιερία της ακαθάριστης αξίας της συνολικής φυτικής παραγωγής (Ανώνυμος, 1996; Δοδόπουλος, 2004; Μάττας, 2003).

Ο καπνός συνεχίζει να είναι ένα σημαντικό εξαγωγικό γεωργικό προϊόν αφού το 80-90% της παραγωγής εξάγεται (Ελλάδα, τρίτη στη

σειρά χώρα εξαγωγής παγκόσμια) αποτελώντας σημαντική πηγή συναλλάγματος. Στις δεκαετίες του 50 και 60, η αξία των εξαγωγών καπνού αποτελούσε το 50% της συνολικής αξίας των γεωργικών εξαγωγών, στην δεκαετία του 70 το 30%, του 80 το 16% και σήμερα περίπου το 4%. Στις ‘καλές’ εποχές του καπνού (1960-1990) η αξία του καπνού αντιστοιχούσε περίπου στο 2% του ΑΕΠ (Μελίσσα, 1996) και σήμερα στο 0,23% (σε άλλες χώρες της Ε.Ε. το 0,02%).

Μία άλλη οικονομική σημασία του καπνού είναι οι εισροές από την Ε.Ε (FEOGA) ως ενίσχυση. Το 2003 η Ελλάδα έλαβε από την επιδότηση του καπνού περί τα 400 εκατ. ευρώ (Web Site E.U.).

Κοινωνική: Για πολλά χρόνια περισσότερες από 150.000 οικογένειες καπνοπαραγωγών, ή το 8% του γεωργικού πληθυσμού, εξασφάλιζαν την εργασία και το εισόδημα τους άμεσα από την καπνοκαλλιέργεια χάρις στην υψηλή σχέση απόδοσης και εισοδήματος. Σήμερα ο αριθμός αυτός των οικογενειών έχει περιορισθεί κάτω από το ένα τρίτο με ισχυρή τάση να πέσει ακόμα περισσότερο. Επίσης πρέπει κανείς αναλογισθεί ότι η καπνοκαλλιέργεια γίνεται σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές με μικροτεμαχισμένο και μικρό κλήρο και παρόλα αυτά παρέχει απασχόληση και πολύ ικανοποιητικό εισόδημα. Έτσι αντιλαμβάνεται κανείς γιατί συγκρατείται εκεί ο πληθυσμός και τι θα σημάνει η εγκατάλειψη της καπνοκαλλιέργειας σε αυτές τις περιοχές. Η μεγάλη κοινωνική σημασία της καπνοκαλλιέργειας και του καπνού καταδεικνύεται επίσης και από την συνολική απασχόληση στο κύκλωμα καπνοκαλλιέργεια – επεξεργασία -μεταποίηση- βιομηχανία-εμπορία. Κατά τον Σκούρα (2001) το 1999 περίπου 244.513 άτομα απασχολήθηκαν στον καπνό και αυτό δεν θα πρέπει να παραβλέπεται όπου λαμβάνονται αποφάσεις και χαράσσεται πολιτική για τον καπνό.

Δημοσιονομική: Ο καπνός αποτελούσε ανέκαθεν σημαντική πηγή εσόδων για την οικονομία. Στην Ελλάδα η πρώτη επιβολή φόρων στην κατανάλωση καπνού χρονολογείται από το 1883. Το 1995 τα φορολογικά έσοδα από τον καπνό ήταν 2 δισ. δολάρια (το 7,8% των συνολικών φόρων), το 2002 ανήλθαν σε 2,6 δισ. ευρώ και το 2003 περισσότερο από 3 δισ. ευρώ. Τα ποσά αυτά αποτελούν περίπου το 7% των συνολικών φόρων και το 12% των έμμεσων φόρων. Το 75% της αξίας των τσιγάρων είναι φόρολογία του κράτους. Είναι φανερό ότι με την υψηλή φορολογία στην κατανάλωση καπνού η Πολιτεία μπορεί να περιορίζει άλλους φόρους ή να χρηματοδοτεί κοινωνικούς τομείς.

Περιφερειακή : Ο μεγάλος αγροτικός χαρακτήρας της ελληνικής οικονομίας (το 17% του πληθυσμού), ο μικρός και κατατεμαχισμένος κλήρος, η ποιοτική παραγωγή καπνού σε σχετικά υποβαθμισμένα, ορεινά, ημιορεινά εδάφη και μειονεκτικές περιοχές, η προσφορά εκεί ανειδίκευτης εργασίας, η υψηλές ανάγκες σε εργασία και το ικανοποιητικό εισόδημα της καπνοκαλλιέργειας, είναι όλα παράγοντες οι οποίοι συμβάλλουν στην συγκράτηση του πληθυσμού στην περιφέρεια. Η καπνοκαλλιέργεια στις ορεινές, ημιορεινές περιοχές προσφέρει απασχόληση περίπου στο 10% του πληθυσμού εκεί.

Διακλαδική: Μεγάλη είναι η οικονομική σημασία του καπνού και εξαιτίας της διασύνδεσης του με πολλούς άλλους τομείς και οικονομικούς κλάδους όχι μόνο του πρωτογενή (λιπάσματα, φυτοφάρμακα, μηχανήματα, κ.α.), αλλά και του δευτερογενή (μεταποίηση, βιομηχανία) και τριτογενή τομέα (διαφήμιση, εμπορία) αποφέροντας σε αυτούς πολλαπλασιαστικά οφέλη. Είναι φανερό ότι κάθε απόφαση με αρνητικές επιπτώσεις στην καπνοκαλλιέργεια προκαλεί αλυσιδωτές αντιδράσεις. Ο καπνός ήταν και θα μπορούσε να συνεχίσει να είναι ζωτικής σημασίας για την εθνική οικονομία.

Το κύκλωμα καπνοκαλλιέργεια –τσιγάρο εκτιμάται ότι το 2003 αριθμούσε συνολικά περίπου 250.000 θέσεις εργασίας, απασχολώντας περίπου 210.000 άτομα στα χωράφια, 10.000 στα καπνομάγαζα, 3.000 άτομα στη βιομηχανία τσιγάρων και 27.000 άτομα στη χονδρική-λιανική διάθεση (βλ. και Εμπορία παρακάτω).

Τα ‘συνθήματα’ όπως ‘ο καπνός είναι ο χρυσός της Ελλάδας’ και ‘η Ελλάδα αναπτύσσεται από τον καπνό’ δείχνουν μία πραγματικότητα, τι ήταν ο καπνός για την Ελλάδα γεωργικά, οικονομικά, κοινωνικά, δημοσιονομικά, περιφερειακά και διακλαδικά.

Η εξασφάλιση του μέλλοντος της καπνοκαλλιέργειας στην Ελλάδα αποτελεί μείζον εθνικό θέμα. Καμία άλλη καλλιέργεια δεν μπορεί να έχει τα ίδια αποτελέσματα από οικονομικής πλευράς και από πλευράς απασχόλησης.

3.2.2 Η καπνοκαλλιέργεια στην ΕΕ

Στην Ε.Ε ο τομέας του καπνού, αποτελεί, όπως και στην Ελλάδα σημαντική οικονομική πηγή, ως απασχόληση, δημοσιονομικά (φορολογία, έσοδα), αλλά και ισχυρός εξισορροπιστής στο εμπορικό ισοζύγιο (Anonymous 1997).

Ο καπνός καλλιεργείται στις 15 από τις 25 χώρες της Ε.Ε. Όπως στην Ελλάδα και στην Ε.Ε. η καπνοκαλλιέργεια γίνεται σε ορισμένες από τις φτωχότερες περιοχές και εξασφαλίζει απασχόληση και εισόδημα στους ανθρώπους, εκεί όπου δεν υπάρχουν εναλλακτικές δυνατότητες καλλιεργειών και απασχόλησης.

Η παραγωγή καπνού στην ΕΕ εμφανίζει υψηλή γεωγραφική συγκέντρωση. Επτά περιφέρειες συγκεντρώνουν περίπου το 70% του συνόλου της παραγωγής και σε ορισμένες από αυτές η καπνοπαραγωγή αποτελεί περισσότερο από το 50% της γεωργικής παραγωγής.

Η πτωτική ραγδαία μείωση της καπνοκαλλιέργειας παρατηρείται και σε επίπεδο Ε.Ε. Για παράδειγμα από τους 408.100 τόννους το 1992 η παραγωγή το 2000 έπεσε στους 344.230 και το 2006 γύρω στους 200.000 τόννους.

Η ΕΕ έρχεται πέμπτη στην παγκόσμια παραγωγή, μετά την Κίνα (38%), τη Βραζιλία (9%), την Ινδία (8%), και τις ΗΠΑ (7%).

Η Ελλάδα μαζί με την Ιταλία αποτελούν τις δύο κύριες χώρες παραγωγής συγκεντρώνοντας το 75% στην Ε.Ε των 15 και περίπου το 70% στην Ε.Ε των 25. Ο καπνός που παράγεται στην Ελλάδα αποτελεί το 35% της παραγωγής την Ε.Ε και το 40% της συνολικής αξίας, ενώ για την Ιταλία οι αντίστοιχες τιμές είναι 38% και 35%.

Το 1994 οι απασχολούμενοι άμεσα και έμμεσα στον τομέα του καπνού ήταν περίπου 1,4 εκατ. άτομα, αντιπροσωπεύοντας το 1% της συνολικής απασχόλησης ή 524.837 θέσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης. Από αυτά τα 628.000 άτομα απασχολούνταν με την καπνοκαλλιέργεια (οι περισσότεροι) και την επεξεργασία, 66.557 άτομα στην καπνοβιομηχανία, 87.368 άτομα στις προμήθειες και υπηρεσίες και 638.000 άτομα στην διανομή –πώληση (Anonymous 1997).

Η φορολογία καπνού αποτελεί μία σημαντική πηγή εσόδων όχι μόνο για τα κράτη-μέλη παραγωγής καπνού αλλά και για την Ε.Ε. Σε επίπεδο Ε.Ε. περίπου το 4% των φόρων προέρχεται από την φορολογία καπνού (Anonymous 1997)

Οι ανάγκες σε καπνό το χρόνο για την Ε.Ε είναι περί τους 800.000 τόννους από τους οποίους οι 550.000 ή το 70% εισάγεται.

Είναι αξιοσημείωτο να επισημανθεί ότι από τα κράτη-μέλη παραγωγής καπνού η Ελλάδα (και Βέλγιο, Αυστρία) συμφώνησε και ακολούθησε στη νέα ΚΑΠ την πλήρη αποσύνδεση της πριμοδότησης από

την τιμή με αποτέλεσμα την μείωση της καπνοκαλλιέργειας περίπου στο 25% το 2006 σε σχέση με το 2000-2003 και πολύ χαμηλότερα το 2007.

3.2.3 Καπνοκαλλιέργεια και νέα ΚΑΠ

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) της Ε.Ε. προβλέπει την σταδιακή κατάργηση της επιδότησης του καπνού και για την Ελλάδα την πλήρη αποσύνδεση της από την παραγωγή, ενώ για την Ιταλία, Πορτογαλία την μερική. Αυτό είχε ως συνέπεια τον σημαντικό περιορισμό σε ορισμένες περιοχές και την πλήρη εγκατάλειψη της καπνοκαλλιέργειας σε πολλές άλλες στην Ελλάδα (Πίν. 1-5). Το αποτέλεσμα ήταν μία πολλή σοβαρή μείωση του εισοδήματος και της απασχόλησης των καπνοκαλλιεργητών σε αυτές τις περιοχές (οι περισσότερες περιφερειακές και ορεινές) με σοβαρές κοινωνικές αναταράξεις. Οικονομική μελέτη από τους Mattas et al., 1997, 2003) δείχνει ότι στην Μακεδονία και Θράκη για κάθε 100 θέσεις εργασίας που χάνονται άμεσα εξαιτίας του περιορισμού της παραγωγής καπνού η τοπική οικονομία θα χάσει συνολικά 506 θέσεις εργασίας, άμεσα και έμμεσα. Στην ίδια μελέτη επισημαίνεται επίσης ότι μόνο το 40 % της έκτασης που καλλιεργείται με καπνό είναι κατάλληλη για σιτηρά ή άλλη καλλιέργεια και συνεπώς το υπόλοιπο 60 % πρέπει να εγκαταλειφθεί. Στην περίπτωση αυτή μόνο στη Μακεδονία και Θράκη θα χαθούν 120.000 θέσεις εργασίας. Έτσι, γίνεται φανερό ότι ο περιορισμός και η κατάργηση της καπνοκαλλιέργειας δημιουργεί πολύ σοβαρά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα στις περισσότερες καπνικές περιοχές και ειδικότερα στις περιφερειακές.

Προφανώς, κάθε απόφαση και κανονισμός της Ε.Ε. για τον καπνό έχει σημαντική επίδραση στην καπνοκαλλιέργεια και οικονομία της χώρας. Το ΑΕΠ, το εμπορικό ισοζύγιο, οι συναλλαγματικές εισροές, τα

δημόσια έσοδα όλα θα επηρεασθούν σημαντικά αρνητικά. Για την πρόληψη-αποφυγή αυτών των οικονομικών και κοινωνικών αναταράξεων και την διατήρηση του κοινωνικού ιστού στις καπνικές περιοχές χρειάζεται μία εναλλακτική καλλιέργεια ή δραστηριότητα η οποία θα αντικαταστήσει τον καπνό, παρέχοντας τουλάχιστον το ίδιο εισόδημα και απασχόληση σε μία καπνοπαραγωγική οικογένεια.

ΜΕΡΟΣ Δ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 Ισοζύγιο Πληρωμών

Το ισοζύγιο πληρωμών είναι ένας λογαριασμός στον οποίο καταγράφονται όλες οι συναλλαγές μίας χώρας με τον υπόλοιπο κόσμο, μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, όπως ένα έτος. Το ισοζύγιο πληρωμών, ή εξωτερικό ισοζύγιο αποτελείται από επί μέρους λογαριασμούς που ο καθένας τους έχει ιδιαίτερη σημασία. Μελετώντας την εξέλιξη του Ισοζυγίου μπορεί κανείς να εντοπίσει τους προβληματικούς τομείς της οικονομίας και να αντλήσει χρήσιμες πληροφορίες και συμπεράσματα για την πορεία της οικονομίας μίας χώρας. Το Ισοζύγιο Πληρωμών αποτελείται από τρεις βασικούς επί μέρους λογαριασμούς: το ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (CA από το Current Account), το Ισοζύγιο Κεφαλαίου (KA) και το Ισοζύγιο Επισήμων Συναλλαγών (ΔOR, το Δ συμβολίζει την μεταβολή και OR είναι τα αρχικά των Official Reserves).

Το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών περιλαμβάνει το Εμπορικό Ισοζύγιο (TB από Trade Balance) και το Ισοζύγιο Αδήλων Πόρων. Στο Εμπορικό Ισοζύγιο καταγράφονται οι εισπράξεις και πληρωμές από

εξαγωγές και εισαγωγές, αντίστοιχα, αγαθών. Η ιδιαίτερη σημασία του προέρχεται από την εποχή του δόγματος της εμποροκρατίας. Τότε η προσοχή ήταν στραμμένη στην υπεροχή των εξαγωγών αγαθών σε σχέση με τις εισαγωγές. Ο λογαριασμός αυτός εξακολουθεί να έχει αξία, διότι δείχνει πως εξελίσσεται ο παραδοσιακός πρωτογενής τομέας και ο τομέας της μεταποίησης μίας χώρας σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο.

Στο Ισοζύγιο Αδήλων Πόρων καταγράφονται οι εισπράξεις και οι πληρωμές από πηγές που δεν είναι τόσο φανερές όσο οι εξαγωγές και οι εισαγωγές αγαθών. Εδώ καταγράφονται τα έσοδα και τα έξοδα από υπηρεσίες, όπως ο τουρισμός και οι μεταφορές, οι εισπράξεις και οι πληρωμές για τόκους, μερίσματα, κέρδη συντάξεις, καθώς και μεταβιβάσεις από και προς την χώρα, όπως οι μεταβιβάσεις από την Ε.Ε. και τα μεταναστευτικά εμβάσματα. Σύμφωνα με την νέα μεθοδολογία καταγραφής των συναλλαγών στο Ισοζύγιο Πληρωμών που εφαρμόζεται από το 1999 με υπόδειξη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, το ισοζύγιο Αδήλων Πόρων έχει αντικατασταθεί από τρεις επί μέρους λογαριασμούς, το Ισοζύγιο Υπηρεσιών, το Ισοζύγιο Εισοδημάτων και το Ισοζύγιο Μεταβιβάσεων.

Όσον αφορά το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, το έλλειμμα του διευρύνθηκε κατά το οκτάμηνο Ιανουαρίου-Αυγούστου 2008. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αυξήθηκε κατά 2,598 δισ. ευρώ σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του 2007 και διαμορφώθηκε σε 21,989 δισ. ευρώ. Η εξέλιξη αυτή αντανάκλα την αύξηση των ελλειμμάτων κυρίως του εμπορικού ισοζυγίου και δευτερευόντως του ισοζυγίου εισοδημάτων, η οποία αντισταθμίστηκε μόνο εν μέρει από την αύξηση των πλεονασμάτων του ισοζυγίου υπηρεσιών και του ισοζυγίου τρεχουσών μεταβιβάσεων.

Η διεύρυνση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου κατά 3,620 δισ. ευρώ οφείλεται στην αύξηση των καθαρών πληρωμών για εισαγωγές καυσίμων κατά 2,641 δισ. ευρώ, του εμπορικού ελλείμματος εκτός καυσίμων και πλοίων κατά 954 εκατ. ευρώ και των καθαρών πληρωμών για αγορές πλοίων κατά 25 εκατ. ευρώ. Ειδικότερα όσον αφορά το εμπορικό ισοζύγιο εκτός πλοίων και καυσίμων, οι εισπράξεις από εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 1,112 δισ. ευρώ ή 14,0%, ενώ οι πληρωμές για εισαγωγές αυξήθηκαν κατά 2,066 δισ. ευρώ ή 8,1%. Το πλεόνασμα του ισοζυγίου των υπηρεσιών αυξήθηκε κατά 1,216 δισ. ευρώ. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κατά το μεγαλύτερο μέρος της στην άνοδο των καθαρών εισπράξεων από υπηρεσίες μεταφορών κατά 1,140 δισ. ευρώ. Σημειώνεται ότι οι ακαθάριστες εισπράξεις από υπηρεσίες μεταφορών (κυρίως από την εμπορική ναυτιλία) αυξήθηκαν κατά 22,8%. Οι καθαρές εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες αυξήθηκαν κατά 242 εκατ. ευρώ σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του 2007, καθώς οι ακαθάριστες εισπράξεις (δηλαδή οι ταξιδιωτικές δαπάνες στην Ελλάδα από μη κατοίκους) αυξήθηκαν κατά 415 εκατ. ευρώ (ή 5,0%), ενώ οι ακαθάριστες πληρωμές (δηλαδή οι ταξιδιωτικές δαπάνες στο εξωτερικό από κατοίκους Ελλάδος) αυξήθηκαν κατά 173 εκατ. ευρώ (ή 11,2%). Οι καθαρές πληρωμές για λοιπές υπηρεσίες αυξήθηκαν κατά 166 εκ. ευρώ. Το έλλειμμα του ισοζυγίου των εισοδημάτων διευρύνθηκε κατά 1,068 δισ. ευρώ, κυρίως επειδή αυξήθηκαν οι καθαρές πληρωμές για τόκους, μερίσματα και κέρδη. Η εξέλιξη αυτή σε σημαντικό βαθμό συνδέεται με την αύξηση του τμήματος του δημόσιου χρέους που διακρατείται από κατοίκους του εξωτερικού.

Η ιδιαίτερα σημαντική αύξηση του πλεονάσματος του ισοζυγίου των τρεχουσών μεταβιβάσεων κατά 874 εκατ. ευρώ οφείλεται κυρίως στη μεγάλη αύξηση των μεταβιβάσεων από την ΕΕ προς τον τομέα της

γενικής κυβέρνησης και δευτερευόντως στη μείωση των πληρωμών του ίδιου τομέα προς την Ε.Ε.

Σε μηνιαία βάση, τον Αύγουστο του 2008 το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αυξήθηκε κατά 167 εκατ. ευρώ σε σύγκριση με τον Αύγουστο του 2007 και διαμορφώθηκε σε 494 εκατ. ευρώ, λόγω της διεύρυνσης του εμπορικού ελλείμματος και του ελλείμματος του ισοζυγίου εισοδημάτων και του περιορισμού του πλεονάσματος του ισοζυγίου τρεχουσών μεταβιβάσεων. Αντίθετα, το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών αυξήθηκε.

Παρά τη σημαντική μείωση του εμπορικού ελλείμματος εκτός καυσίμων και πλοίων (κατά 342 εκατ. ευρώ) και τη μείωση των καθαρών πληρωμών για αγορές πλοίων (κατά 48 εκατ. ευρώ), το συνολικό εμπορικό έλλειμμα τελικά αυξήθηκε κατά 42 εκατ. ευρώ σε σύγκριση με τον Αύγουστο του 2007 λόγω της μεγάλης (κατά 432 εκατ. ευρώ ή 62,1%) αύξησης των καθαρών πληρωμών για εισαγωγές καυσίμων. Ειδικότερα όσον αφορά το εμπορικό ισοζύγιο εκτός πλοίων και καυσίμων, οι εισπράξεις από εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 143 εκατ. ευρώ ή 14,5%, ενώ οι πληρωμές για εισαγωγές μειώθηκαν κατά 198 εκατ. ευρώ ή 6,6%. Το πλεόνασμα του ισοζυγίου των υπηρεσιών αυξήθηκε κατά 262 εκατ. ευρώ, επειδή οι καθαρές εισπράξεις από μεταφορικές και ταξιδιωτικές υπηρεσίες αυξήθηκαν κατά 127 και 55 εκατ. ευρώ αντίστοιχα, ενώ οι καθαρές πληρωμές για λοιπές υπηρεσίες μειώθηκαν κατά 80 εκ. ευρώ.

Η αύξηση του ελλείμματος του ισοζυγίου των εισοδημάτων κατά 175 εκατ. ευρώ οφείλεται κατά το μεγαλύτερο μέρος της στην αύξηση των καθαρών πληρωμών για τόκους, μερίσματα και κέρδη.

Το πλεόνασμα του ισοζυγίου τρεχουσών μεταβιβάσεων μειώθηκε σημαντικά κατά 211 εκατ. ευρώ σε σύγκριση με τον Αύγουστο του 2007,

καθώς οι καθαρές μεταβιβάσεις από την ΕΕ προς τον τομέα της γενικής κυβέρνησης μειώθηκαν κατά 181 εκατ. ευρώ. (Οι τρέχουσες μεταβιβάσεις από την ΕΕ περιλαμβάνουν κυρίως τις καταβολές από το Τμήμα Εγγυήσεων του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων στο πλαίσιο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής καθώς και τις καταβολές από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, ενώ οι τρέχουσες μεταβιβάσεις προς την ΕΕ περιλαμβάνουν τις αποδόσεις-πληρωμές της Ελλάδος στον Κοινοτικό Προϋπολογισμό.)

Το 2004 ήταν μία από τις χειρότερες χρονιές για τις ελληνικές εξαγωγές, το 2005 όμως επιφύλαξε πολλές ευχάριστες εκπλήξεις για τις επιχειρήσεις της χώρας που προσπαθούν να διεισδύσουν στις αγορές του εξωτερικού. Το δεκάμηνο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου η αξία των εξαγωγών έσπασε το φράγμα των 11 δισ. ευρώ, σημειώνοντας αύξηση που αγγίζει το 13%. Παράλληλα, επιβραδύνθηκε σημαντικά ο ρυθμός αύξησης των εισαγωγών, με αποτέλεσμα τη μείωση του εμπορικού ισοζυγίου της χώρας. Πάντως, για κάθε 10 ευρώ που "πέφτουν" στην ελληνική αγορά, τα 6 πηγαίνουν σε εισαγόμενα προϊόντα.

Πάντως, όλες αυτές οι θετικές εξελίξεις δεν θα αποτελέσουν τίποτε περισσότερο από "ευχάριστες εκπλήξεις", αν δεν ληφθούν συγκεκριμένα μέτρα για την τόνωση της εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας και αν δεν καταρτισθεί ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα για την προώθηση των ελληνικών προϊόντων στις αγορές του εξωτερικού, όπως ζητεί ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων (ΠΣΕ). Σύμφωνα με τα επίσημα (προσωρινά) στοιχεία της ΕΣΥΕ, οι ελληνικές εξαγωγές το δεκάμηνο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου ξεπέρασαν τα 11,2 δισ. ευρώ έναντι 10 δισ. το αντίστοιχο διάστημα του 2004. Δηλαδή, σημειώθηκε αύξηση 12,8%, ενώ το ίδιο διάστημα του 2004 είχε καταγραφεί μείωση 0,5%. Την ίδια περίοδο οι εισαγωγές αυξήθηκαν από 33,4 σε 34,6 δισ. ευρώ, σημειώνοντας αύξηση 3,6%, ενώ το αντίστοιχο διάστημα του 2004 είχε

καταγραφεί αύξηση 8,6%. Το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου της χώρας μειώθηκε οριακά κατά 0,3% και διαμορφώθηκε στα 23.323 εκατ. ευρώ από 23.397 εκατ. ευρώ που ήταν το αντίστοιχο δεκάμηνο του 2004. Όμως, οι πανηγυρισμοί των αρμόδιων κυβερνητικών οργάνων για την πραγματικά θετική εξέλιξη στον τομέα αυτό δεν πρέπει να μας κάνει να παραβλέπουμε το γεγονός ότι οι εισαγωγές είναι υπερτριπλάσιες από τις εξαγωγές, ενώ οι τελευταίες δεν καλύπτουν ούτε το 50% του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου της χώρας.

1.2 Εξαγωγές-εισαγωγές αγροτικών προϊόντων

Ιδιαίτερα εντυπωσιακή ήταν το 2005 η ανάκαμψη των εξαγωγών των αγροτικών προϊόντων, οι οποίες αυξάνονται με ρυθμό υπερδιπλάσιο του συνόλου. Σύμφωνα με στοιχεία που επεξεργάστηκε το Κέντρο Εξαγωγικών Ερευνών και Μελετών (ΚΕΕΜ) του ΠΣΕ, το οκτάμηνο Ιανουαρίου-Αυγούστου οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων, δηλαδή τροφίμων, ποτών, καπνού και ελαίων-λιπών, αυξήθηκαν κατά 17,6% και έφθασαν τα 1.768 εκατ. ευρώ από 1.505 εκατ. ευρώ που ήταν το αντίστοιχο διάστημα του 2005. Μάλιστα, οι εξαγωγές ελαίων-λιπών υπερδιπλασιάστηκαν. Το ίδιο διάστημα οι ελληνικές εξαγωγές στο σύνολό τους αυξήθηκαν 9,9%. Με την επίδοσή τους αυτή τα αγροτικά προϊόντα κατάφεραν και πάλι να αυξήσουν το μερίδιό τους σε ποσοστό πάνω από 20% επί του συνόλου των εξαγωγών. Το 2004 για πρώτη φορά στην ιστορία το μερίδιο των αγροτικών προϊόντων είχε μειωθεί κάτω από το 20%.

Σε ό,τι αφορά τις εισαγωγές αγροτικών προϊόντων, το ίδιο διάστημα μειώθηκαν κατά 1,6% και έφθασαν τα 3.052 εκατ. ευρώ από 3.102 εκατ. ευρώ που ήταν το οκτάμηνο του 2004. Ωστόσο, το εμπορικό

ισοζύγιο της χώρας μας στον τομέα αυτό παραμένει έντονα ελλειμματικό.

Από στοιχεία του ΟΠΕ προκύπτει ότι το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου οι εξαγωγές τροφίμων και ποτών αυξήθηκαν κατά 390,2 εκατ. ευρώ. Στα έλαια και λίπη η αύξηση ήταν 147,6 εκατ. ή ποσοστό 151%. Οι εξαγωγές φρούτων αυξήθηκαν κατά 61,2 εκατ. ευρώ ή 26%, οι εξαγωγές ψαριών κατά 23,4 εκατ. ευρώ ή 12%. Επίσης, αυξημένες κατά 14,8 εκατ. ευρώ ή ποσοστό 13% ήταν και οι εξαγωγές προϊόντων αρωματοποιίας και καλλυντικών. Για να αντιληφθούμε το μέγεθος των "ανατροπών" που επιτελέστηκαν το 2005, αρκεί να σημειώσουμε ότι το 2004 οι ελληνικές εισαγωγές είχαν αυξηθεί μόλις 3,3%, ενώ οι εξαγωγές ελληνικών προϊόντων μειώθηκαν κατά 8,3% (από 2.610 σε 2.392 εκατ. ευρώ). Αντίθετα, οι εισαγωγές αγροτικών προϊόντων αυξήθηκαν κατά 6,4% (από 4.388 σε 4.670 εκατ. ευρώ), ενώ οι εισαγωγές στο σύνολό τους είχαν αυξηθεί 7%.

Όμως, οι φετινές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας στις αγορές του εξωτερικού κάθε άλλο παρά θα πρέπει να προκαλέσουν εφησυχασμό, αφού -εκτός των άλλων- δεν ήταν αρκετές ώστε να αλλάξει η θέση της χώρας μας στον διεθνή στίβο, όπου συγκαταλέγεται σταθερά ανάμεσα στους ουραγούς σε ό,τι αφορά την ανταγωνιστικότητά της και τον βαθμό εξωστρέφειάς της.

Όπως σημειώνεται στην Ετήσια Έκθεση για την Ανταγωνιστικότητα του 2004, που συντάχθηκε από το Εθνικό Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας και Ανάπτυξης, "ο βαθμός εξωστρέφειας της χώρας μας είναι ακόμη πολύ χαμηλός συγκρινόμενος με πολλές άλλες χώρες ανάλογου μεγέθους και παρόμοιου επιπέδου ανάπτυξης με την Ελλάδα. Οι λόγοι των εξαγωγών και των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών ως ποσοστά του ΑΕΠ είναι εξαιρετικά χαμηλοί σε σύγκριση με τα δεδομένα

στην παγκόσμια οικονομία”. Έτσι, οι εξαγωγές αγαθών αντιστοιχούν μόλις στο 7,8% του ΑΕΠ και με το ποσοστό αυτό η Ελλάδα καταλαμβάνει την 59η και προτελευταία θέση ανάμεσα σε 60 χώρες. Αντίστοιχα, οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, αποτελούν μόνο το 20% του ΑΕΠ, ποσοστό που κατατάσσει την Ελλάδα στην 88η θέση μεταξύ 104 χωρών. Ένας λόγος που συμβάλλει στη σχετικά χαμηλή κατάταξη της χώρας μας είναι η μεγάλη απόσταση που τη χωρίζει από τις άλλες χώρες της ΕΕ και η οποία καθιστά την οδική ή σιδηροδρομική πρόσβαση δύσκολη και δαπανηρή. Επιπλέον, οι εξαγωγές της Ελλάδας προς τις γειτονικές βαλκανικές χώρες αντικαταστάθηκαν σε μεγάλο βαθμό τα τελευταία δέκα χρόνια με άμεσες επενδύσεις ελληνικών επιχειρήσεων σε αυτές. Αντί για παραγωγή στην Ελλάδα και εξαγωγή των προϊόντων στις βαλκανικές χώρες, έχουμε σήμερα σε μεγάλη έκταση, και ιδιαίτερα στους παραδοσιακούς κλάδους, παραγωγή (με χαμηλό κόστος) στις βαλκανικές χώρες και πολλές φορές εξαγωγή των προϊόντων αυτών στην Ελλάδα.

Επίσης, η σχετικά χαμηλή εξωστρέφεια της ελληνικής οικονομίας στον τομέα των εξαγωγών οφείλεται και στο γεγονός ότι η αγοραστική δύναμη στο εσωτερικό της χώρας ενισχύεται από μεταβιβαστικές εισροές εισοδημάτων από το εξωτερικό και από το πλεόνασμα του λογαριασμού κεφαλαίων κατά ένα ποσοστό που υπερβαίνει το 8% του ΑΕΠ ετησίως και επιτρέπει τη διαμόρφωση των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στο 28,8% του ΑΕΠ (το 2003) έναντι του 20% που είναι οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών.

Η Ελλάδα, χαρακτηρίζεται από συστηματικά ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Το έλλειμμα αυτό ανήλθε στο 4,1% του ΑΕΠ το 2004 έναντι 5,7% του ΑΕΠ το 2003. Κατά τα έτη 2000-2003 ανερχόταν κατά μέσο όρο στο 6,4% του ΑΕΠ. Με βάση το κριτήριο αυτό

η Ελλάδα τοποθετείται στην 52η θέση ανταγωνιστικότητας (το 2003). Μόνο οκτώ χώρες κατατάσσονται σε επίπεδα χαμηλότερα από την Ελλάδα.

Για να αντιληφθούμε το "χάος" που χωρίζει την Ελλάδα από τους εταίρους της στην ΕΕ των 15, αρκεί να αναφέρουμε ότι οι εξαγωγές στην Κοινότητα καλύπτουν άνω του 25% του ΑΕΠ των χωρών-μελών. Τα ποσοστά κάλυψης κυμαίνονται από 18% στην Ισπανία έως 75% στην Ιρλανδία, τη στιγμή που στην Ελλάδα το αντίστοιχο ποσοστό δεν ξεπερνά το 8% του ΑΕΠ!

Από την άλλη πλευρά, τα ελληνικά προϊόντα και ιδίως αυτά των παραδοσιακών κλάδων της οικονομίας (κλωστοϋφαντουργία, ένδυση-υπόδηση, καπνοβιομηχανία κλπ) υφίστανται έντονες πιέσεις από τα εισαγόμενα (ιδιαίτερα από χώρες χαμηλού κόστους). Σύμφωνα με το ΚΕΕΜ, το 2000 η εισαγωγική διείσδυση στο σύνολο της μεταποίησης ξεπέρασε το 51%. Το 1988 το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 34,2% και μια δεκαετία αργότερα είχε φθάσει το 45,5%. Δηλαδή, μια διετία ήταν αρκετή για να κερδίσουν τα εισαγόμενα προϊόντα πάνω από 5,5 ποσοστιαίες μονάδες, γεγονός που δείχνει ότι η διαδικασία υποκατάστασης των ελληνικών προϊόντων από ξένα επιταχύνθηκε τα τελευταία χρόνια. Μάλιστα, παράγοντες της αγοράς υπολογίζουν ότι η εισαγωγική διείσδυση στη μεταποίηση καλύπτει ήδη ποσοστό άνω του 60%. Δηλαδή, για κάθε 10 ευρώ που "πέφτουν" στην ελληνική αγορά, τα 6 πηγαίνουν σε εισαγόμενα προϊόντα. Στον πρωτογενή τομέα η εισαγωγική διείσδυση από 18,9% που ήταν το 1988 έφτασε στο 28,3% το 2000 και ήδη υπολογίζεται ότι έχει ξεπεράσει κατά πολύ το 30%. Στα μεταποιημένα τρόφιμα υπολογίζεται ότι το 25%-30% της κατανάλωσης καλύπτεται σήμερα από τις εισαγωγές.

Τέλος, αξίζει να σημειώσουμε ότι καθ' όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου μόνο ο γεωργικός τομέας διατηρούσε ως προς τις εξαγωγές σταθερά πλεονασματικό ισοζύγιο. Όμως, το πλεόνασμα αυτό μηδενίστηκε το 1985 και έκτοτε το ισοζύγιο και στην κατηγορία αυτή είναι ελλειμματικό. Η ελλειμματικότητά του μάλιστα επιδεινώνεται και τα τελευταία χρόνια οι εξαγωγές καλύπτουν μόλις το 50% των εισαγωγών. Το 2004 οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων κάλυπταν το 51% των εισαγωγών, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στις πρώτες ύλες ήταν 65%, στα καύσιμα 16% και στα βιομηχανικά προϊόντα 26%. Στο σύνολό τους οι εξαγωγές κάλυπταν μόλις το 28,8% των εισαγωγών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1 Η Αγροτική Τράπεζα και ο ρόλος στην ανάπτυξη του αγροτικού τομέα

Η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος ιδρύθηκε το 1929, την οποία ίδρυσε ο Ελευθέριος Βενιζέλος με τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου. Λειτουργήσε αρχικά ως ένα εξειδικευμένο πιστωτικό ίδρυμα, με σκοπό την υποστήριξη και ανάπτυξη του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα, ο οποίος παραμένει και σήμερα ένας από τους βασικούς πυλώνες δραστηριοποίησής της με προσφορά πιστώσεων και εγγυήσεων σε αγρότες και συνεταιρισμούς και με ταχεία διανομή των κοινοτικών επιδοτήσεων.

Η Αγροτική Τράπεζα ανήκει ιδιοκτησιακά, κατά μεγάλη πλειοψηφία στο δημόσιο. Η Αγροτική Τράπεζα είναι στην υπηρεσία του απλού πολίτη, διότι διατηρεί τα επιτόκια χορηγήσεων στους αγρότες σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα και, επιπλέον, δίνει και υψηλά επιτόκια για τις καταθέσεις. Η Αγροτική Τράπεζα συμβάλλει στην αναπτυξιακή προσπάθεια, που κάνουν όλοι οι Έλληνες αγρότες, ιδιαίτερα στην

Περιφέρεια. Είναι μια τράπεζα η οποία έχει άρρηκτους δεσμούς με τους αγρότες, με τον κόσμο της Περιφέρειας».

Επιτόκια Χορηγήσεων

1. Αγρότες

Τα επιτόκια των καλλιεργητικών δανείων μειώνονται κατά τρεις (3) εκατοστιαίες μονάδες, ενώ των επενδυτικών (μεσομακροπροθέσμων) δανείων κατά τέσσαρες (4) εκατοστιαίες μονάδες και διαμορφώνονται σε 9,0% και 11,0% αντιστοίχως. Για τους νέους σε ηλικία αγρότες το σταθερό επιτόκιο των καλλιεργητικών δανείων διαμορφώνεται σε 7,5%. Για τα επενδυτικά σχέδια το σταθερό για 3 χρόνια επιτόκιο για όλους τους κατά κύριο επάγγελμα αγρότες καθορίζεται σε 9,0% από 12,0%, ενώ για τους λοιπούς πιστούχους σε 10,0% από 13,0%.

1. Επιχειρήσεις

α) Αγροτών

Σημαντική μείωση επέρχεται στα στεγαστικά δάνεια αγροτών, των οποίων το βασικό επιτόκιο μειώνεται κατά τρεις και μισή (3,5) εκατοστιαίες μονάδες. Έτσι το βασικό επιτόκιο των στεγαστικών δανείων διαμορφώνεται σε 11,0%. Ειδικότερα, το επιτόκιο των στεγαστικών δανείων των αγροτών μετά την αφαίρεση της επιδότησης επιτοκίου που κυμαίνεται από 18,0% έως 44,0% επί του βασικού επιτοκίου, κυμαίνεται από 3,25% -9,0%, ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση του αγρότη.

Μέτρα Πολιτικής στον Αγροτικό Τομέα

✿ Η ΑΤΕ περνάει στα χέρια των αγροτών και των συνεταιρισμών. Ένα πάγιο αίτημα του αγροτικού κόσμου γίνεται πραγματικότητα. Η ΑΤΕ μετά την ανασυγκρότησή της, την εξυγίανση και κεφαλαιϊκή ενίσχυσή της, θα εισαχθεί στο Χ.Α.Α. Πριν όμως εισαχθεί η κυβέρνηση θα εκδώσει Αγροτικά Προμέτοχα, συνολικής αξίας ύψους 200 δις. δρχ., τα

οποία θα διατεθούν σε αγρότες, συνεταιρισμούς, αγροτικές βιομηχανίες, προσωπικό ΑΤΕ και κατοίκους της υπαίθρου. Τα ομόλογα αυτά θα ανταλλάγουν με μετοχές ΑΤΕ με έκπτωση 20% στην τιμή εισαγωγής. «Έκδοση Αγροτικών Προμετόχων, συνολικής αξίας ύψους 200 δις.δρχ. και διάθεση τους κατά προτεραιότητα σε Αγρότες, Ενώσεις Συνεταιριστικών Οργανώσεων, Αγροτικές Βιομηχανίες και το προσωπικό της ΑΤΕ και των εταιριών Ομίλου της. Ένα μέρος των προμετόχων θα διατεθεί σε λοιπές κατηγορίες επενδυτών, κατά προτίμηση κατοίκων της υπαίθρου Η μετοχική βάση της Τράπεζας θα ανήκει πλέον κατά σημαντικό ποσοστό στους φορείς του αγροτικού τομέα, (αγρότες, συνεταιριστικές οργανώσεις, αγροτικές βιομηχανίες, κ.λ.π.). Εξετάζεται η προοπτική σύναψης στρατηγικής συμμαχίας με μεγάλο τραπεζικό οίκο του εξωτερικού, με παρόμοια συνεταιριστική κεφαλαιακή βάση».

- Η ΑΤΕ αποτελεί ένα σύγχρονο και ισχυρό Χρηματοπιστωτικό Ίδρυμα με 700 δις. δρχ. ίδια κεφάλαια.
- Όλα τα επιτόκια της ΑΤΕ μειώνονται από 3 έως 4 μονάδες. Η κυβέρνηση εκπληρώνει την υπόσχεσή της για μονοψήφια επιτόκια.
- Τα καλλιεργητικά μειώνονται από 12% σε 9%
- Τα επενδυτικά (μεσομακροπρόθεσμα) από 15% σε 11%
- Το επιτόκιο νέων αγροτών στο 7,5%
- Τα επενδυτικά σχέδια από 12% στο 9% σταθερό για 3 χρόνια.
- Το κυμαινόμενο επενδυτικό από 16% σε 12%
- Το βασικό των στεγαστικών θα κυμαίνεται μεταξύ 3,25% και 9%
- Το βασικό για κεφάλαια κίνησης από 14% σε 12%
- Η ΑΤΕ ιδρύει Αμοιβαίο Κεφάλαιο Ακινήτων και Α.Ε. διαχείρισης Ακινήτων προκειμένου να αξιοποιήσει την περιουσία του Υπουργείου Γεωργίας, της ΑΤΕ και των ΑΣΟ. Τα κεφάλαια αυτά θα

χρηματοδοτήσουν σειρά προγραμμάτων, όπως αρδευτικά δίκτυα, βιολογική γεωργία κ.λ.π. Τα μέτρα αυτά μαζί με τους νέους θεσμούς (Νέος Νόμος ΑΣΟ, Διεπαγγελματικές Οργανώσεις, Α.Ε. Αξιοποίησης Γης, Οργανισμός Πιστοποίησης Προϊόντων, Α.Ε. Αγροτουρισμού, Α.Ε. Διαχείρισης Δορυφορικών Προγραμμάτων, Α.Ε. Προώθησης Αγροτικών Προϊόντων κ.λ.π.), τις πολιτικές μείωσης του κόστους εισροών και τις αυξημένες κοινοτικές επιδοτήσεις, οδηγούν σε ικανοποίηση τη συντριπτική πλειοψηφία των αιτημάτων του αγροτικού κόσμου και σε άνοδο τα αγροτικά εισοδήματα.

ΜΕΡΟΣ Ε

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

1.1 Η εκπαίδευση των αγροτών ως μέσο βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας

Η Ελληνική γεωργία χαρακτηρίζεται από πλήθος διαρθρωτικών αδυναμιών μεταξύ των οποίων σημαντική θέση κατέχουν :

- ▶ Το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης των αγροτών,
- ▶ Η έλλειψη τεχνογνωσίας και
- ▶ Η περιορισμένη γνώση της αγοράς από τον παραγωγό καθώς και η περιορισμένη διαπραγματευτική του δυνατότητα.

Τα προαναφερθέντα επηρεάζουν αρνητικά τόσο την παραγωγική διαδικασία όσο και τη διάθεση των προϊόντων από τον παραγωγό αλλά και τη γενικότερη προσπάθεια για μια αναπτυξιακή πορεία στον αγροτικό χώρο και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του. Παράλληλα οι εξελίξεις στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ) αλλά και η αναθεώρηση της ΚΑΠ, μας χαράζουν τους άξονες πάνω στους οποίους θα πρέπει να κινηθούμε, υποχρεωτικά, και μας καλούν να δώσουμε λύσεις στα προβλήματα που δημιουργούνται και να καταστήσουμε κοινωνούς τους αγρότες μας τόσο των προβλημάτων όσο και των διεξόδων που υπάρχουν.

Στη χώρα μας ο αγροτικός τομέας παρά το γεγονός ότι βρίσκεται σε μια διαδικασία συνεχούς εξέλιξης, εν τούτοις, δεν έχει επιτύχει, μέχρι στιγμής, ικανοποιητικά αποτελέσματα. Ένας σημαντικός παράγοντας που επέδρασε αρνητικά ήταν η ελλιπής έως ανύπαρκτη, ιδίως τα τελευταία χρόνια, εκπαίδευση-κατάρτιση-ενημέρωση του ανθρωπίνου δυναμικού και ιδιαίτερα των νέων που ασχολούνται ή που προσπαθούμε να τους πείσουμε να ασχοληθούν με τον αγροτικό τομέα.

Στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται, οι ασχολούμενοι με τον αγροτικό τομέα, αλλά και γενικότερα οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών έχουν να αντιμετωπίσουν μια σειρά «προκλήσεων», σχετικά με την παραγωγική διαδικασία, που επιδρούν ουσιαστικά στην οικονομική τους κατάσταση, με κυριότερη την αλλαγή της νοοτροπίας που κυριαρχεί.

Ο Έλληνας αγρότης, θα πρέπει, από αποδέκτης -επιδοτήσεων που είναι σήμερα να εξελιχθεί σε διαχειριστή – γεωργικής εκμετάλλευσης, σε επιχειρηματία αγρότη, ικανό να παράγει ποιοτικά προϊόντα, με σεβασμό στο περιβάλλον και να είναι ανταγωνιστικός στην αγορά. Η αλλαγή της νοοτροπίας, είναι απαραίτητη, δυστυχώς όμως δεν μπορεί να γίνει από την μια μέρα στην άλλη. Απαιτούνται συντονισμένες πρωτοβουλίες που με την βοήθεια της εκπαίδευσης/κατάρτισης μπορούμε να ελπίζουμε σε

θετικά αποτελέσματα. Όμως είναι απαραίτητο να επισημάνουμε ότι στον Ευρωπαϊκό χώρο, αλλά κυρίως στη χώρα μας, δεν υπάρχει αυθόρμητη ζήτηση ένταξης σε προγράμματα εκπαίδευσης/κατάρτισης στον αγροτικό τομέα, παρά το γεγονός ότι και οι ίδιοι οι παραγωγοί παραδέχονται τις σοβαρές ελλείψεις που έχουν σε τεχνογνωσία.

Οι κυριότερες αιτίες για την «απαξίωση» της γεωργικής εκπαίδευσης είναι :

■ Η γεωργική εκμετάλλευση σήμερα κατά κανόνα κληρονομείται, χωρίς τούτο να εξαρτάται από το επίπεδο γνώσεων των παραγωγών. Ο νέος ξέρει ότι θα κληρονομήσει την οικογενειακή γεωργική εκμετάλλευση, με συνέπεια η εκπαίδευσή του να μην σχετίζεται με αυξημένες πιθανότητες εύρεσης εργασίας.

■ Η ενασχόληση με τη γεωργία (στην ευρύτερη της έννοια) κάθε άλλο παρά ελκυστική είναι για τους νέους. Είναι συχνά λύση ανάγκης, και όχι συνειδητή επαγγελματική επιλογή. Πρέπει να παραδεχθούμε ότι προς τη γεωργία προσανατολίζονται κυρίως οι νέοι, που είτε δεν έχουν την δυνατότητα να σπουδάσουν, είτε δεν βρίσκουν επαγγελματική αποκατάσταση σε κάποιο άλλο κλάδο της οικονομίας. Είναι λίγες οι περιπτώσεις που η άσκηση του αγροτικού επαγγέλματος αποτελεί επιλογή ζωής.

■ Το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο της πλειοψηφίας των ασχολούμενων με το αγροτικό επάγγελμα και οι συγκριτικά υψηλότεροι ρυθμοί παραίτησης των μαθητών μετά την υποχρεωτική εκπαίδευση που εμφανίζουν οι αγροτικές περιοχές.

Η άσκηση όμως, της γεωργίας (στην ευρύτερη της έννοια), στις σύγχρονες συνθήκες όπως αυτές διαμορφώνονται στο άκρως ανταγωνιστικό και διαρκώς μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον, απαιτεί από τον παραγωγό τουλάχιστον να είναι σε θέση να υιοθετήσει τις

σύγχρονες γνώσεις και τις καινοτομίες στην παραγωγή. Είναι ξεκάθαρο ότι οι ελλείψεις σε εκπαίδευση και κατάρτιση αποτελούν σημαντικούς αρνητικούς παράγοντες στην σωστή άσκηση του γεωργικού επαγγέλματος με συνέπεια να υπονομεύεται τόσο η προσπάθεια του κάθε παραγωγού να γίνει ανταγωνιστικός στην αγορά, όσο και η γενικότερη προσπάθεια για εκσυγχρονισμό και ανάπτυξη του αγροτικού χώρου της χώρας μας που μπορεί να μειώσει σημαντικά την ανεργία τόσο στις περιοχές αυτές όσο και στις αστικές περιοχές με τη μείωση της εσωτερικής μετανάστευσης.

Από τα προαναφερθέντα προκύπτει ότι, σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη φορά είναι αναγκαία η παροχή γνώσεων στους αγρότες πάνω στις ραγδαίες εξελίξεις που σηματοδοτούν το μέλλον του αγροτικού τομέα καθώς και στις δυνατότητες που δίνονται για εναλλακτικές δραστηριότητες στην αγροτική εκμετάλλευση, οι οποίες, κατάλληλα προσαρμοσμένες στις τοπικές ιδιαιτερότητες είναι σε θέση να παράγουν εισόδημα, ώστε οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών να μη χρειάζεται να εγκαταλείψουν την περιοχή τους.

Έτσι θα καταστεί δυνατή και η αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος της «εσωτερικής μετανάστευσης» από τις αγροτικές περιοχές στα αστικά κέντρα και η καταπολέμηση της ανεργίας σε αυτές. Η παραμονή του εργατικού δυναμικού στις αγροτικές περιοχές και η μέγιστη αξιοποίηση του είναι εκ των ουκ άνευ και σε αυτό η γεωργική εκπαίδευση/κατάρτιση έχει τη δική της τεράστια συμβολή. Είναι ο παράγοντας – κλειδί, που θα καθορίσει το αν θα στεφθεί από επιτυχία, η προσπάθεια για ανάπτυξη της υπαίθρου και για ουσιαστική βελτίωση της οικονομικής θέσης των κατοίκων στις αγροτικές περιοχές της χώρας, ώστε να συγκρατηθεί ο πληθυσμός σε αυτές και να διασφαλιστεί μια ισόρροπη ανάπτυξη του εθνικού χώρου.

Σ' ένα Διεθνές Περιβάλλον αλλά και στο στενότερο τοπικό όπου ο ανταγωνισμός εντείνεται με αυξανόμενο συνεχή ρυθμό, όπου τα ξένα αγροτικά προϊόντα εκτοπίζουν, ακόμη και από την εγχώρια αγορά, τα ελληνικά, όπου ο αγρότης θα πρέπει να στραφεί προς νέες κατευθύνσεις παραγωγής αφού η νέα ΚΑΠ δεν υποχρεώνει στην παραγωγή συγκεκριμένης καλλιέργειας για να εισπράξει την επιδότηση, όπου τα αγροτικά προϊόντα που μπαίνουν την κουζίνα της νοικοκυράς είναι αμφιβόλου ποιότητας και προέλευσης, σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, η εκπαίδευση-κατάρτιση είναι αναγκαία, είναι το Α και το Ω για την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στον αγροτικό τομέα της χώρας μας που τόσο την έχει ανάγκη δεδομένου ότι μέσα από αυτή (την εκπαίδευση-κατάρτιση) και μόνο δι' αυτής μπορεί να περάσει κάθε προσπάθεια εφαρμογής νέων πολιτικών που θα δίνουν έμφαση στα προϊόντα ποιότητας είτε βιολογικά λέγονται αυτά είτε ΠΟΠ είτε απλώς προϊόντα παραδοσιακών καλλιεργειών υψηλής όμως ποιότητος που ο καταναλωτής θα μπορεί να εμπιστευτεί.

Πρέπει συνεπώς, αφού κατανοήσουμε ότι η γνώση είναι το σημαντικότερο όπλο για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και τη μείωση της ανεργίας που αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την ανάπτυξη και την ανασυγκρότηση του αγροτικού χώρου, να αλλάξουμε την αναχρονιστική και αντίθετη με τις απαιτήσεις των καιρών νοοτροπία που κυριαρχεί στην ελληνική ύπαιθρο, η οποία θεωρεί ότι η γεωργική εκπαίδευση/κατάρτιση είναι πολυτέλεια για τον αγρότη και να προχωρήσουμε με αποφασιστικό τρόπο, στο σχεδιασμό ενός μοντέλου που να κάνει την εκπαίδευση/κατάρτιση ελκυστική και αναγκαία για τον έλληνα αγρότη με την χορήγηση κινήτρων ή ακόμη και εφαρμογή αντικινήτρων. Προς την κατεύθυνση αυτή ένα πολύ ουσιαστικό βήμα είναι η χορήγηση του Πράσινου Πιστοποιητικού που θα βεβαιώνει τις

επαρκείς Επαγγελματικές γνώσεις του Αγρότη και που θα αποτελεί ουσιαστικά το πρώτο στάδιο για την αναγνώριση του επαγγέλματος του.

« όπου ανοίγει ένα σχολείο κλείνει μια φυλακή »

Ένα σχολείο που παρέχει γεωργική Εκπαίδευση-Κατάρτιση, αφενός βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα, κατ' αρχή των εξειδικευμένων αγροτικών εκμεταλλεύσεων που επεκτείνεται σταδιακά στον Αγροτικό Τομέα της συγκεκριμένης περιοχής και όχι μόνο και αφετέρου επιδρά θετικά στη μείωση της ανεργίας που είναι τελικά τα δύο ζητούμενα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τα 2 ΤΕΕ : Ιωαννίνων και Λαρίσης οι απόφοιτοι των οποίων αφενός είναι σε θέση να βελτιώσουν και βελτιώνουν σημαντικά τις εκμεταλλεύσεις των γονιών τους και αφετέρου έχουν δυνατότητες ευκολότερης απορρόφησης από την αγορά. Σημαντικό εργαλείο, θα έλεγα το σημαντικότερο, στα χέρια της Κυβέρνησης δεδομένου ότι μόνο μέσω αυτού, μέσω της εκπαίδευσης ενημέρωσης μπορούν να περάσουν νέες πολιτικές, νέες τεχνικές παραγωγής, νέοι προσανατολισμοί της ζήτησης, και γενικότερα νέες ανάγκες όπως η εφαρμογή της Νέας ΚΑΠ.

Αυτή τη στιγμή υπάρχουν 3.000 περίπου αιτήσεις ενδιαφερομένων να ενταχθούν στα προγράμματα της βιολογικής παραγωγής, πλέον των όσων έχουν ενταχθεί μέχρι σήμερα. Πόσοι από αυτούς τους παραγωγούς γνωρίζουν πραγματικά πως πρέπει να λειτουργήσουν την εκμετάλλευσή τους ώστε και το καλύτερο οικονομικό αποτέλεσμα να έχουν αλλά και το προϊόν τους να είναι αυτό που πραγματικά ζητά ο καταναλωτής;

Υπάρχουν γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί που παράγουν παραδοσιακά προϊόντα κυρίως ζαχαροπλαστικής και χειροτεχνίας όμως έχουν αφεθεί να αγωνίζονται μόνοι τους ενώ θα μπορούσαν να έχουν σημαντική και περαιτέρω ανάπτυξη αν μέσα από εκπαιδεύσεις καταρτίσεις, έστω και βραχείας διάρκειας, λάμβαναν κάποια μηνύματα ή μάθαιναν για νέα προϊόντα ή μάθαιναν να αξιοποιούν τις δυνατότητες

που δίνει το marketing στην προώθηση των εξαιρετικών τους προϊόντων με την γνωριμία από το ευρύτερο καταναλωτικό κοινό που διψά για τέτοια προϊόντα αλλά αναγκάζεται να περιορίζεται στα βιομηχανοποιημένα υποκατάστατά τους. Περιοριστικά στα δύο αυτά παραδείγματα που δείχνουν τις δυνατότητες που προσφέρει η εκπαίδευση-κατάρτιση, συνεπικουρούμενος και από τις αρμόδιες Υπηρεσίες του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων, μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην επίτευξη των στόχων “Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Για να μπορέσει όμως ο Οργανισμός να ανταποκριθεί στο σοβαρό ρόλο που καλείται να παίξει, θα πρέπει να αναδιοργανωθεί θεσμικά, να δημιουργηθούν οι κατάλληλες δομές, να υπάρξει το αναγκαίο προσωπικό και ασφαλώς και οι αναγκαίοι οικονομικοί πόροι.

1.2 Η Ελληνική Γεωργία και Παγκοσμιοποίηση

Μιλάμε για Παγκοσμιοποίηση της Γεωργίας από το 1995, όταν άρχισαν να μπαίνουν σε εφαρμογή οι συμφωνίες για τα γεωργικά προϊόντα από τον Διεθνή Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ). Η ΕΕ αντιμετωπίζεται από την ΠΟΕ σαν ενιαία Αγορά. Έτσι η ευρωπαϊκή, άρα και η ελληνική γεωργία, έπρεπε να προσαρμοστεί στις συνθήκες του Ελεύθερου Εμπορίου. Αυτό σημαίνει ότι τα γεωργικά προϊόντα τυχαίνουν της ίδιας μεταχείρισης απ’ τα κράτη, ανεξάρτητα απ’ τη χώρα παραγωγής και τη χώρα προορισμού τους. Κάθε είδος προστατευτισμού (δασμοί, επιδοτήσεις, ρυθμίσεις κλπ.) απ’ τα κράτη, πρέπει σταδιακά να αρθούν. Για να μπορεί να ισχύει κάποιο μέτρο, πρέπει να ισχύει παντού για ομοειδή προϊόντα, ώστε να μην υπάρχει “αθέμιτος” ανταγωνισμός. Έτσι η φυτική και ζωική παραγωγή σε κάθε χώρα θα πρέπει να στραφεί σε προϊόντα, που απ’ τον τρόπο παραγωγής τους θα μπορούν, από άποψη

τιμών, να είναι ανταγωνίσιμα διεθνώς. Οι αγρότες λοιπόν σε κάθε χώρα, άρα και στην Ελλάδα, θα πρέπει να παράγουν βασικά για την διεθνοποιημένη αγορά και όχι για να ικανοποιούν τις ντόπιες ανάγκες. Τις συνθήκες της παγκοσμιοποιημένης αγοράς όμως, τις καθορίζουν οι μεγάλες εταιρίες (αγρό-πολυεθνικές και οι αλυσίδες τροφίμων του λιανικού εμπορίου). Ο ρόλος του αγρότη περιορίζεται σ' αυτόν του παραγωγού "πρώτων υλών" διατροφής για αυτές τις εταιρίες. Στην καλύτερη περίπτωση, όσοι έχουν τα κεφάλαια, την υποδομή, την τεχνογνωσία και την πληροφόρηση για τις συνθήκες στην παγκοσμιοποιημένη αγορά, μετατρέπονται σε επιχειρηματίες του αγροτικού τομέα. Είναι μια μικρή μερίδα. Οι μικροί αγρότες "τελειώνουν" και εγκαταλείπουν τα χωράφια, οι μεγάλοι "σκλαβώνονται" με δεσμευτικά συμβόλαια, αφού η διαπραγματευτική τους δύναμη είναι μειωμένη. Αυτό είναι το μήνυμα που έρχεται απ' την παγκοσμιοποίηση. Οι ρυθμίσεις που υιοθέτησε η ΕΕ μέσω των ΚΑΠ, στο μεταβατικό στάδιο μέχρι την πλήρη απελευθέρωση ήταν του τύπου: άδειες καλλιέργειες (ατομικό δικαίωμα), όρια 3 στρεμματικά για κάθε καλλιέργεια, ποσοτώσεις και πλαφόν όγκου παραγωγής, τέλη συνυπευθυνότητας (για την επιπλέον παραγωγή), μειώσεις της πυκνότητας των ζώων ανά μονάδα βοσκήσιμης έκτασης κλπ. Οι ρυθμίσεις αυτές φανέρωσαν καθαρά τα προβλήματα της ελληνικής γεωργίας, αφού και αυτοί που την προηγούμενη περίοδο ήταν ευχαριστημένοι (κύρια 3 ομάδες παραγωγών: του βαμβακιού, του λαδιού και καπνού, που καρπώθηκαν το 60% των επιδοτήσεων της ΕΕ, πριν το ευρώ, τα 7 τελευταία χρόνια δόθηκαν 5 τρις δρχ. στους Έλληνες αγρότες), σταδιακά έπαψαν να είναι ευνοημένοι. Βλέπουν τα εισοδήματά τους να μειώνονται δραστικά (πτώση 3,8% στην πενταετία 1996-2001). Στους έτσι και αλλιώς εξουθενωμένους αγρότες των "φθινουσών" περιοχών, προστίθενται και οι δυσαρεστημένοι των εύφορων περιοχών

(οι οποίοι πρωτοστατούν στις αγροτικές κινητοποιήσεις). Ταυτόχρονα τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα έχασε την αυτάρκειά της σε πολλά προϊόντα (π.χ. σιτηρά, φρούτα, λαχανικά κλπ.) και άρχισε τις εισαγωγές (το έλλειμμα π.χ. για το Α΄ εξάμηνο του 2001 στο ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων ανέβηκε στα 208,5 δις δρχ. Μόνο για ψωμί δίνει 10 δις δρχ. το μήνα κλπ.) [οι εισαγωγές ευνοούνται από το Υπουργείο Ανάπτυξης με δικαιολογία τον τιμάριθμο].

Το τελικό αποτέλεσμα της 10ετίας 1991-2000 ήταν: Μείωση των φυτικών εκμεταλλεύσεων κατά 5,5%, των βοοειδών κατά 46,6%, των προβάτων κατά 20,1%, των αιγών κατά 32,2%. Αντίθετα ο αριθμός π.χ. των βοοειδών αυξήθηκε κατά 9,8%. Τα μέλη των αγροτικών νοικοκυριών μειώθηκαν κατά 9%, ενώ υπήρξε εντυπωσιακή αύξηση στους μόνιμους εργάτες γεωργικών εκμεταλλεύσεων κατά 71,4% και των εποχιακών κατά 17,7%. Όλα αυτά τα στοιχεία δείχνουν μια συγκεντροποίηση των εκμεταλλεύσεων και παράλληλα μια επιχειρηματικοποίηση στο χώρο. Ο παραδοσιακός αγρότης εξαφανίζεται και έχουμε τον επιχειρηματία του αγροτικού τομέα, που αρχίζει και απασχολεί εργαζόμενους. Τα αποτελέσματα αυτά θα ενταθούν και μέσα από τα 3 βασικά κοινοτικά προγράμματα για την Ελλάδα που βρίσκονται σε εξέλιξη:

- Με το πρόγραμμα πρόωρης συνταξιοδότησης θα επιδιωχθεί να τα παρατήσουν οι παλιοί αγρότες που δεν μπορούν να αλλάξουν καλλιέργειες
- Με το πρόγραμμα νεοεισερχόμενων αγροτών θα επιδιωχθεί να μην παράγονται προϊόντα που δεν “χρειάζονται” και δεν μπορούν να προωθηθούν στην παγκοσμιοποιημένη αγορά, αφού οι νέοι αγρότες πρέπει να επενδύουν σε καινούργια “επιλέξιμα” προϊόντα που δεν έχουν κορεσθεί (π.χ. ούζο, φέτα, ελιές Καλαμών, Σουλτανίνα, πορτοκάλια Βαλέντσια κλπ.), χωρίς αυτά να έχουν καθοριστεί ακόμα

οριστικά γ) Για το πρόγραμμα επιχειρηματικών δράσεων με στόχο τις επενδύσεις

πάλι σε “επιλέξιμα” προϊόντα και την επεξεργασία τους, αλλά που θα εξασφαλίζουν υψηλή ποιότητα παραγωγής και συσκευασίας τους, θα βελτιώνουν το περιβάλλον και θα μειώνουν τις εισροές και τη χρήση ενέργειας. Το πρόγραμμα αυτό είναι ανεξάρτητο από ηλικία, αλλά έχει στόχο να μετατρέψει όσους αγρότες επιβιώσουν σε επιχειρηματίες, και βέβαια συνολικά μέσα και από τη συγκεντροποίηση της γης, το πέρασμα της γεωργικής δραστηριότητας στις αγροβιομηχανίες. Σ’ αυτό το πρόγραμμα εντάσσονται και οι επενδύσεις για βιολογικά προϊόντα, με αποτέλεσμα και η βιολογική γεωργία, αν δε έχει πέσει ακόμα, κι πέσει στα χέρια των αντίστοιχων εταιριών με την ενδιάμεση μεταρρύθμιση και την είσοδο των νέων χωρών η κατεύθυνση αυτή θα ενισχυθεί.

Αυτή λοιπόν είναι η “αναδιάρθρωση” που προτείνει το Υπουργείο Γεωργίας και η κυβέρνηση στους Έλληνες αγρότες. Μια αναδιάρθρωση που χαρακτηρίζεται απ’ τη λογική της παγκοσμιοποιημένης αγοράς και ρίχνει τα βάρη στις πλάτες των αγροτών. Η πλειοψηφία όμως των Ελλήνων αγροτών δεν έχει την ευελιξία να ανταποκρίνεται στις αλλαγές που προκαλούνται. Ό,τι είναι σήμερα προσοδοφόρο, αύριο μπορεί να είναι επιζήμιο. Οι των εύφορων περιοχών που έχουν επενδύσει στις εντατικές καλλιέργειες του βαμβακιού, του καπνού ή της ροδακινιάς είναι

- δύσκολα να αλλάξουν επειδή θα τους αχρηστευθεί ο εξοπλισμός τους που για να τον αποκτήσουν είχαν χρεωθεί στις τράπεζες τα προηγούμενα χρόνια. Οι γεωργοί και κτηνοτρόφοι των ορεινών – φθινουσών περιοχών που καλλιεργούν είδη λαϊκής διατροφής και γαλακτοκομικά αποτείνονταν στην εγχώρια αγορά, βλέπουν να μην μπορούν να συναγωνισθούν τις τιμές που προωθούν τα αντίστοιχα προϊόντα οι γνωστές ξένες αλυσίδες (Καρφούρ, A-B, Πριζουνίκ κλπ.) λιανικής, που κάνουν προσπάθειες σε πανευρωπαϊκό επίπεδο με

αποτελέσματα να διώχνονται απ' τα ράφια τους τα ελληνικά προϊόντα. Ακόμα και στις λαϊκές, όπου υπήρχε μια διέξοδος, βλέπουν να χάνουν το έδαφος, αφού στους πάγκους ένας μόνο στους 4 είναι παραγωγός. Οι 3 είναι μέλη ενός εμπορικού κυκλώματος που λειτουργεί με βάση την παγκοσμιοποιημένη αγορά και βαπτίζει ελληνικά προϊόντα που εισάγονται σε φθηνές τιμές (π.χ. η αιγυπτιακή πατάτα που βαπτίζεται ελληνική). Διέξοδο θα βρίσκουν μόνο οι επιχειρηματικά οργανωμένοι, που θα μπορούν να ανταποκρίνονται στις εναλλασσόμενες συνθήκες στις διεθνείς αγορές των γεωργικών προϊόντων.

Αν λοιπόν οι Έλληνες αγρότες δεχθούν την αναδιάρθρωση που προτείνει το Υπουργείο, δηλ. να σταματήσουν να καλλιεργούν ή να εκτρέφουν είδη που μπορούν να εισαχθούν φθηνότερα από αλλού, τότε θα επικρατήσουν και στη χώρα μας οι αγροβιομηχανίες και οι επιχειρηματικοί όμιλοι (οι συνεταιρισμοί έχουν μπει στο “χρονοντούλαπο”). Σωστά λοιπόν οι περισσότεροι αντιδρούν. Όμως αντιστέκονται με βάση τα προηγούμενα δεδομένα. Τα αιτήματά τους κινούνται προς την κατεύθυνση του να συνεχίσουν καλλιεργούν – εκτρέφουν τα ίδια είδη με τον ίδιο τρόπο, εξασφαλίζοντας το εισόδημά τους μέσω επιδοτήσεων. Όμως έτσι, στην ουσία θέλουν να επιτείνουν τα αποτελέσματα, στα οποία έφθασε η ελληνική γεωργία τις προηγούμενες 10ετίες. Δηλαδή: Μονοκαλλιέργειες με μεγάλες εξωτερικές εισροές (χωμ. λιπάσματα, φυτοφάρμακα, ενέργεια, νερό), δυσανάλογη εκμηχάνιση, παραγωγή μεγάλων πλεονασμάτων, εξαφάνιση μοναδικών ελληνικών ποικιλιών, αρνητικό εμπορικό αγροτικό ισοζύγιο, μεγάλες διαφορές τιμών μεταξύ παραγωγού – καταναλωτή, υπερχρέωση στις τράπεζες, μεγάλες διαφορές εισοδημάτων μεταξύ μιας μειοψηφίας μεγαλοαγροτών και της πλειοψηφίας των μικρών, υποβάθμιση των αγροτικών προϊόντων, ρύπανση εδαφών, νερών και της ατμόσφαιρας

(π.χ. το 15% των αερίων του “θερμοκηπίου” οφείλονται στη Γεωργία), επιβάρυνση υγείας καταναλωτών κλπ.

Να συνεχίσουν λοιπόν, όπως μέχρι τώρα, δεν είναι δυνατόν, όχι μόνο επειδή και να αλλάξει η Κυβέρνηση, η ίδια νεοφιλελεύθερη πολιτική της ΕΕ θα συνεχιστεί, αλλά και γιατί τα ίδια τα οικοσυστήματα δεν αντέχουν άλλο. Οι αλλαγές στο κλίμα και τα έντονα καιρικά φαινόμενα δεν είναι ανεξάρτητα απ’ τις χρήσεις που γίνονται μέχρι τώρα στη γεωργία. Οι καταστροφές των 2 τελευταίων χρόνων που έγιναν λόγω του καιρού, έχουν σαν αιτία και την ίδια τη γεωργία. Παραμένοντας εγκλωβισμένοι στη λογική της αγοράς, έστω και προστατευμένης, φθάνουν σε αδιέξοδο οι περισσότεροι. Οι υπεύθυνοι “νίπτουν τας χείρας”, λέγοντας ότι “δεν φταίμε εμείς, φταίει η Ευρώπη, φταίει η παγκόσμια αγορά και ο Π.Ο.Ε.”. Ποια είναι η διέξοδος; Μπορεί να υπάρξει αναδιάρθρωση, που να αποτελέσει διέξοδο για τους Έλληνες αγρότες. Έξω όμως από τους όρους του ΠΟΕ και της Βιομηχανικής Γεωργίας. Αν υπάρξει ουσιαστική στροφή σ’ αυτό που έχει ονομαστεί “αγροτική” Γεωργία. Δηλ. μια γεωργία που θα στηρίζεται πρώτα στις ανάγκες του ίδιου του αγρότη, μετά της κοινότητάς του και της περιοχής του και στη συνέχεια των διπλανών περιοχών και της χώρας.

Για να διευκολυνθεί η ανάπτυξή του, τα άμεσα αιτήματα προς την πολιτεία θα πρέπει να είναι του τύπου:

- ◆ Αγροτική έρευνα για τεχνικές καλλιέργειας – εκτροφής και μεταποίησης, προσιτές τους αγρότες και ήπιες για το περιβάλλον.
- ◆ Υποστήριξη ντόπιων ποικιλιών και ρατσών, με επιτόπου προστασία διάφορων περιοχών (όπως π.χ. έχει προτείνει και η ελληνική τράπεζα γενετικού υλικού).
- ◆ Ελεύθερη διακίνηση και ανταλλαγή τους μεταξύ των παραγωγών.

- ◆ Ευνοϊκή αντιμετώπιση της μεταποίησης των αγροτικών προϊόντων απ' τους ίδιους τους παραγωγούς, χωρίς να χάνουν την ιδιότητα του αγρότη (σήμερα για να κάνει κανείς επίσημα μεταποίηση, πρέπει να δημιουργήσει βιοτεχνική ή βιομηχανική επιχείρηση).
- ◆ Οι λαϊκές στα χέρια των παραγωγών. Δημιουργία – επέκταση λαϊκών βιολογικών προϊόντων.
- ◆ Στήριξη των παραδοσιακών – εναλλακτικών τεχνών – επαγγελμάτων.
- ◆ Συμφιλίωση της γεωργίας με το περιβάλλον μέσω συμπληρωματικών απασχολήσεων στην ύπαιθρο (αποκατάσταση ισορροπίας στις καλλιεργούμενες εκτάσεις, δάση, ποτάμια κλπ.), που θα αμείβονται απ' την πολιτεία για συμπλήρωση εισοδήματος καθώς και δραστηριοτήτων που θα επανασυνδέουν τους κατοίκους των πόλεων με τη φύση.
- ◆ Υποστήριξη – ενίσχυση συλλόγων – συνδέσμων παραγωγών-καταναλωτών που εκτός άλλων θα εξασφαλίζουν και τον ποιοτικό έλεγχο των προϊόντων.
- ◆ Υποστήριξη της ανάπτυξης ήπιων μορφών ενέργειας (βιοκαύσιμα, βιομάζα, αιολική, ηλιακή κλπ.) και υλικών (φυσικά λιπάσματα, σκευάσματα προστασίας κλπ.).
- ◆ Ζωοτροφές απαλλαγμένες από επικίνδυνα πρόσθετα και μεταλλαγμένα, στήριξη της εκτατικής ήπιας ζωοτροφίας και των ολοκληρωμένων αγροκτημάτων (φυτά –ζώα) κλπ.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αναθεώρηση της Κοινής Αγροτική Πολιτικής (ΚΑΠ), σειρά μέτρων όπως τράπεζα γης και το μητρώο αγροτών, η περικοπή των επιδοτήσεων - το 1/3 των γεωργών δεν παίρνει κοινοτικές ενισχύσεις, η απαγόρευση ποιων παραδοσιακών καλλιεργειών και οι ποσοστώσεις, εξοβελίζουν τους μικρούς καλλιεργητές από την παραγωγή. Την τελευταία εικοσαετία 182.000 αγρότες ξεκληρίστηκαν ενώ άλλοι 70.000 είναι υπερχρεωμένοι στην ΑΤΕ. Το κατά πόσο η πολυδραστηριότητα, – αναγκαία προϋπόθεση για την διατήρηση των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων όπου το γεωργικό εισόδημα δεν επαρκεί– έχει συνεισφέρει στο να αποσοβηθεί το τεράστιο πολιτικό και κοινωνικό κόστος από την προαναφερθείσα κατάσταση, αυτό είναι αντικείμενο προς διερεύνηση.

Σίγουρα, πάντως, η μαζική εισροή φθηνής εργατικής δύναμης και η άγρια εκμετάλλευση των μεταναστών από μικρούς (και μεγάλους) παραγωγούς, έχει συντελέσει ταμάλια στην επιβράδυνση της αποσάθρωσης του μικρού αγροτικού κλήρου. Η ελληνική ύπαιθρος βρίσκεται σε μια περίοδο βαθιών ανακατατάξεων και όσο κι αν οι κυρίαρχες τάσεις πρέπει να θεωρούνται δεδομένες, (συγκέντρωση της ιδιοκτησίας, συγκεντροποίηση της παραγωγής, σαφής ενίσχυση των μεγαλοαγροτών και των νέων επιχειρηματιών αγροτών, αυξανόμενη διεύθυνση και έλεγχος στην παραγωγή των αγροτοβιομηχανικών κολοσσών), αυτές οι εξελίξεις δεν θα είναι απρόσκοπτες.

Η διεύρυνση της ΕΕ με νέα κράτη μέλη, πέρα από τους κινδύνους, δημιουργεί και ευκαιρίες, τις οποίες θα πρέπει να εκμεταλλευτεί η Ελλάδα. Υπό το φως των διεθνών εξελίξεων των προκλήσεων και της διεύρυνσης πρέπει να τεθούν ορισμένες προτεραιότητες για την ανάπτυξη της γεωργίας μας.

Η Ελλάδα θα πρέπει να προσπαθήσει να παράγει ανταγωνιστικά αγροτικά προϊόντα. Πρέπει να αναπτυχθεί μία σειρά από δράσεις που θα μειώσουν το κόστος παραγωγής των ελληνικών αγροτικών προϊόντων, ώστε να γίνουν πιο ανταγωνιστικά.

Επιβάλλεται να αναπτυχθεί μία σειρά από δράσεις που θα προωθήσουν το μάρκετινγκ, με βελτίωση των δικτύων διανομής και ιδιαίτερη έμφαση στην τυποποίηση. Πέρα από την οργάνωση της διάθεσης των αγροτικών προϊόντων, απαιτείται και η δημιουργία εναλλακτικών τρόπων αξιοποίησης της πρωτογενούς παραγωγής με τη δημιουργία και παραγωγή προϊόντων με μεγάλη προστιθέμενη αξία, προκειμένου η παραγωγή να απορροφάται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Στην προσπάθεια αυτή πρέπει να συμβάλλουν καταρχάς το κράτος, οι παραγωγοί αλλά και όλοι οι ιδιωτικοί φορείς που ασχολούνται με την εμπορία και αξιοποίηση της αγροτικής παραγωγής.

Επίσης, πρέπει να αναπτυχθεί μία σειρά από δράσεις που θα βελτιώσουν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των παραγομένων αγροτικών προϊόντων. Η γεωγραφική θέση(κλιματολογικά πλεονεκτήματα) και η διάρθρωση της αγροτικής παραγωγής στην Ελλάδα(μικρός κλήρος) της παρέχει την δυνατότητα παραγωγής βιολογικών προϊόντων, η οποία είναι η φυσική παραγωγή για ορισμένες περιοχές(ορεινές, μειονεκτικές) ή κλάδους παραγωγής(ελαιόλαδο, κάστανα, ακτινίδια κλπ).Με τον τρόπο αυτό η Ελλάδα θα επωφεληθεί από την στροφή της ΚΑΠ προς την κατεύθυνση της στήριξης των εισοδημάτων εκείνων των αγροτών που παράγουν ποιοτικά προϊόντα με φιλικές προς το περιβάλλον πρακτικές αλλά και θα εκμεταλλευθεί την αλλαγή των διατροφικών τάσεων προς την κατεύθυνση αυτών των προϊόντων, καθώς επίσης και τη στροφή των καταναλωτών των νέων χωρών στο μέλλον σε προϊόντα ποιότητας, λόγω της σταδιακής αύξησης του βαθμού ευημερίας τους.

Η ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς των τοπικών, παραδοσιακών προϊόντων(τα οποία είναι σημαντικά τόσο αριθμητικά όσο και ποιοτικά) πού διαφοροποιούνται με την γεωγραφική ένδειξη ή προέλευση, και η διεύρυνση του μεριδίου τους στις αγορές του εξωτερικού αποτελεί μία ρεαλιστική πρόταση(Παπαδοπούλου (2001)).

Η χώρα μας θα πρέπει, επίσης, να εξασφαλίσει τα απαραίτητα μέτρα για την διασφάλιση των μεσογειακών προϊόντων.

Θα πρέπει να υπάρξει εισοδηματική ενίσχυση του αγροτικού πληθυσμού και δημιουργία εναλλακτικών ευκαιριών στην ύπαιθρο. Η μεγάλη κατά μέσο όρο ηλικία των Ελλήνων, το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και ο μικρός και κατακερματισμένος κλήρος, λειτουργούν ανασταλτικά στην ανταγωνιστικότητα του ελληνικού αγροτικού τομέα αγροτών. Απαιτείται η προώθηση ουσιαστικών κινήτρων για την προσέλκυση νέων αγροτών με στόχο τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και την αναστροφή της υψηλής ηλικιακής πυραμίδας των απασχολουμένων στη γεωργία.

Επίσης, απαιτείται, όσο ποτέ άλλοτε, η αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων και η αναδιάρθρωση της δομής των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Εμφανίζεται επιτακτική η αναδιάρθρωση των καλλιεργειών με την προώθηση ριζικών αλλαγών στις καλλιέργειες, όπως οι σημερινές διεθνείς συγκυρίες απαιτούν και ο συγχρονισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με την εφαρμογή νέων τεχνολογιών και μεθόδων.

Ο ελληνικός αγροτικός τομέας απαιτεί την κατάρτιση προγραμμάτων εκπαίδευσης του αγροτικού δυναμικού. Αναγκαία εμφανίζεται η αναδιοργάνωση των υπηρεσιών του Υπουργείου Γεωργίας αλλά κυρίως των υπηρεσιών πού στηρίζουν την γεωργική δραστηριότητα ώστε να έλθουν πιο κοντά στον αγρότη και η πρόσβαση του αγρότη προς

αυτές να είναι εφικτή. Δηλαδή, θα πρέπει να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις ώστε οι επιστήμονες των περιφερειακών υπηρεσιών και ιδιαίτερα οι γεωπόνοι να πλησιάσουν τον αγρότη και τα ιδιαίτερα προβλήματα παραγωγής κάθε περιφέρειας. Η σωστή ενημέρωση των γεωργών σε όλα τα θέματα που σχετίζονται με την διαδικασία της γεωργικής παραγωγής (νέες καλλιέργειες, νέες μέθοδοι καλλιέργειας, τεχνολογική εξέλιξη στη γεωργία αλλά και θέματα των συνθηκών εσωτερικής και εξωτερικής αγοράς) θα συμβάλει στο σύγχρονο προγραμματισμό της παραγωγής σύμφωνα με τις απαιτήσεις της αγοράς.

Στην κατεύθυνση της ανάπτυξης της εξωτερικής αγοράς των αγροτικών προϊόντων μας είναι σημαντική η αξιοποίηση των ιδιαίτερων σχέσεων της χώρας μας με τις ενταχθείσες ΧΚΑΕ. Θα πρέπει να δημιουργηθούν από ελληνικής πλευράς οι κατάλληλοι εξαγωγικοί μηχανισμοί, και να υιοθετηθεί μία στρατηγική ανάπτυξης ανταγωνιστικών προϊόντων με βάση το τρίπτυχο ποιότητα -τιμή- μάρκετινγκ. Καθοριστικός στις επιπτώσεις της διεύρυνσης στις ελληνικές εξαγωγές αγροτικών προϊόντων θα είναι ο ρόλος του κράτους και φορέων όπως ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων(ΠΣΕ), ο Σύνδεσμος Εξαγωγέων Βορείου Ελλάδας(ΣΕΒΕ) ή και ο Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων(ΣΕΒ). Η άρση των αντικινήτρων για τις εξαγωγές, η ενθάρρυνση της έρευνας των αγορών, η βελτίωση των χερσαίων, θαλάσσιων μεταφορών, των αερομεταφορών και των τηλεπικοινωνιών και η αναβάθμιση της οικονομικής και εμπορικής εκπροσώπησης της χώρας, είναι μέτρα που μπορούν να αποβούν χρήσιμα στην πορεία των ελληνικών εξαγωγών και στην αντιμετώπιση της πρόκλησης της νέας διεύρυνσης.

Η σύγχρονη παραγωγικοί συνεταιρισμοί μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης της βιολογικής

γεωργίας, της πολιτικής τυποποίησης, εμπορίας και προώθησης των εξαγωγών.

Βέβαια, πρέπει να λάβουμε υπόψη μας και κάποια δεδομένα που έχουν μάλλον παγιωθεί τα τελευταία χρόνια. Οι οικονομικές πολιτικές μιας σειράς από κυβερνήσεις δεν κινούνται υπό το πρίσμα της ανάπτυξης της υπαίθρου, δηλαδή του πρωτογενή τομέα παραγωγής αλλά οδηγούν την ανάπτυξη του τριτογενή τομέα των υπηρεσιών. Όμως και η γενικότερη πολιτική της Ευρωπαϊκοί Ένωσης οδηγεί προς την πορεία αυτή, αφού μέσα στην Ένωση έχουν δημιουργηθεί τρεις ομάδες χωρών. Η πρώτη και πιο εύρωστη ομάδα είναι αυτή των εκβιομηχανοποιημένων χωρών (Γερμανία, Αγγλία και δευτερευόντως η Γαλλία) και η οποία ασκεί εντονότερη επιρροή στην Ένωση. Αυτή η ομάδα στηρίζεται στην ανάπτυξη της βαριάς βιομηχανίας και λιγότερο στην ανάπτυξη των υπόλοιπων (πρωτογενή και τριτογενή) τομέων παραγωγής. Η δεύτερη, είναι οι λεγόμενες μεταβατικές χώρες (ως προς την τρίτη ομάδα) ή χώρες των υπηρεσιών, που είναι κυρίως οι μεσογειακές χώρες (Ιταλία, Πορτογαλία, Ισπανία κ.τ.λ. συμπεριλαμβανόμενου και της Ελλάδας). Αυτές οι χώρες προσφέρουν κυρίως υπηρεσίες όπως είναι ο τουρισμός εμπόριο, οπότε και ο άξονας πολιτικής τους κινείται γύρω από την επίτευξη αυτού. Τέλος, η τρίτη ομάδα που είναι και η πιο φτωχή αποτελεί την ομάδα του πρωτογενή τομέα παραγωγής (αγροτικές χώρες). Αυτή η ομάδα αποτελείται κυρίως από τις νεοσησελθόντες χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ και γενικότερα από χώρες της ανατολικής Ευρώπης (Ρουμανία, Αυστρία, Ουγγαρία, Βουλγαρία Πολωνία κ.τ.λ.). Αυτή η ομάδα στοχεύει στην ανάπτυξη κυρίως των αγροτικών προϊόντων που θα διοχετευθούν (σε φθηνές τιμές) στα υπόλοιπα κράτη της ένωσης.¹

---

¹ Μπορούμε να αντιληφθούμε ότι η δομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ουσιαστικά η δομή μιας χώρας η οποία θέλει να αναπτύξει όλους τους τομείς της παραγωγής της γι'αυτό άλλωστε και ονομάζεται Ένωση. Προφανώς η μονομερής ανάπτυξη ενός τομέα παραγωγής κάθε χώρας δημιουργεί

Όπως γίνεται αντιληπτό, ακόμα και η δομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπονομεύει την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας στη χώρα μας. Βέβαια δεν υπήρχε και η πολιτική βούληση από τις ελληνικές κυβερνήσεις για την επίτευξη αυτού του στόχου αφού εναπόθησαν την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα στην ΚΑΠ. Όποτε κράτος και Ε.Ε. μάλλον συμπορεύτηκαν η για την ακρίβεια συνεργάστηκαν αργά για την μεγαλύτερη ανάπτυξη του τριτογενή τομέα παραγωγής. Άλλωστε και τα κοινοτικά πλαίσια στήριξης (ΚΟΣ) καθώς και νωρίτερα με τα πακέτα Delloor οδήγησαν την οικονομία προς αυτή την κατεύθυνση. Και αυτό μπορεί να παρατηρηθεί εμπειρικά από την διαχρονική μείωση του αγροτικού τομέα και το φαινόμενο της αστυφιλίας. Οι αγρότες χάνοντας τα εισοδήματά τους μέσω της μείωσης καταρχάς των επιδοτήσεων αλλά και των οικονομικών μέτρων των εκάστοτε κυβερνήσεων, προλεταριοποιήθηκαν για να γίνουν ουσιαστικά εργάτες στα αστικά κέντρα. Έτσι το πάλαι ποτέ δυναμικό αγροτικό στρώμα σήμερα κινείται μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας. Βρίσκεται σε ένα μεταίχιμο με την αβεβαιότητα να κυριαρχεί, ιδιαίτερα στους νέους αγρότες.

τεράστιες εσωτερικές ανισοροπίες και αυτό το στοιχείο αποτελεί και τη βασική αδυναμία επίτευξης του στόχου της σύγκλισης.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι ελληνικές επιχειρήσεις στην πλειοψηφία τους όμως είναι ιδιαίτερα συντηρητικές στην υιοθέτηση καινοτόμων τρόπων παραγωγής/μεταποίησης και χαρακτηρίζονται από ένταση εργασίας και πολύ λιγότερο από ένταση τεχνολογίας/καινοτομίας. Η ανταγωνιστικότητα της επιχείρησης στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην τιμή του προϊόντος (φτηνό προϊόν). Ως εκ τούτου δεν παράγονται προϊόντα που θα μπορούσαν να ανταγωνιστούν άλλα προϊόντα στη βάση της ποιότητας, της δημιουργίας νέας γνώσης και καινοτομίας. Η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων στην εσωτερική αγορά και στις διεθνείς αγορές θα επιδεινωθεί ακόμα περισσότερο αν δεν προωθηθούν πολιτικές και επιχειρησιακές στρατηγικές που θα ενισχύουν την παραγωγή γνώσης και θα προωθούν τα καινοτόμα χαρακτηριστικά στην παραγωγή και μεταποίηση ειδικά των προστατευόμενων προϊόντων που αναδεικνύουν τα ακόλουθα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα :

- A) αλληλεπίδραση με προμηθευτές, πελάτες, υπεργολάβους και εργαζόμενους,
- B) άμεση ανταπόκριση στις απαιτήσεις του πελάτη με την προσαρμογή του προϊόντος στις επιθυμίες του ατομικού καταναλωτή,
- Γ) διαχείριση της ευελιξίας (συνδυασμός στρατηγικής καθοδήγησης και αποκέντρωσης).

Βέβαια, αυτή είναι η πλευρά του ιδιωτικού τομέα ανάπτυξης της υπαίθρου. Γιατί από την πλευρά του δημόσιου τομέα φαίνεται πως δεν υπάρχει η πολιτική βούληση για τη σοβαρή ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα παραγωγής. Ίσως σε μερικά χρόνια όπως διαφαίνεται να αυξηθούν οι εισαγωγές των αγροτικών προϊόντων από την τρίτη ομάδα χωρών της Ε.Ε. (τις λεγόμενες αγροτικές) και ο αγροτικός πληθυσμός να συρρικνωθεί περαιτέρω. Εάν στο σύνολο της αλλάξει η οικονομική

πολιτική της εγχώριας κυβέρνησης και προχωρήσει σε βαθιές τομές στην υφή της οικονομίας καθώς και αν υποβοηθηθούν από πολιτικές σταθεροποίησης και ενίσχυσης του αγροτικού τομέα από την Ε.Ε. μόνο τότε μπορεί να αναθερμάνει ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα. Βέβαια, αυτό είναι απίθανο να συμβεί. Όπως μπορούμε να αντιληφθούμε μόνο εκλάμψεις ιδιωτικής πρωτοβουλίας ίσως μπορούν να υποβοηθήσουν την κατάσταση αλλά και αυτές πρέπει βέβαια να γίνουν πάνω σε μια οργανωμένη βάση. Γιατί αλλιώς θα παραμείνουν εκλάμψεις.

Έτσι εν κατακλείδι εάν θελήσουμε να εξάγουμε ένα γενικό συμπέρασμα για το ρόλο του πρωτογενή τομέα παραγωγής στον ελλαδικό χώρο μάλλον αυτός διαχρονικά αποδυναμώνεται και ουσιαστικά περιθωριοποιείται για να αντικατασταθεί από τον τριτογενή τομέα παραγωγής όπου σήμερα έχει και τον σημαντικότερο ρόλο στην ελληνική οικονομία.

Βιβλιογραφία

- Ζωιόπουλος Π. και Α. Παπαθεοδώρου, Βιολογική κτηνοτροφία, Αθήνα. 2000.
- Οργανισμός Ελέγχου και πιστοποίησης Βιολογικών προϊόντων, διάφορα στοιχεία. 2000.
- Παπαθεοδώρου Α., Οι δυνατότητες παραγωγής ζωικών προϊόντων με βιολογικό τρόπο στην Ελλάδα, τεύχος 1, 1999.
- Υπουργείο Γεωργίας. Διάφορα στοιχεία και πίνακες σχετικά με τη βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία.
- Κύρτσης Α., Τεχνολογικός σχεδιασμός και κοινωνική οργάνωση, Μεταίχμιο, 2001.
- Κλαδική Μελέτη, ICAP
- Γ. Γεωργιάδη, Η Ευρωπαϊκή Κοινή Αγροτική Πολιτική Δημοσιεύθηκε: 28 Sunday December @ GTB Standard Time Θεματική Ενότητα:Οικονομία, 2005
- Καρμπέλας Μ. (2003). Αρνητικές αλλά και θετικές οι επιπτώσεις στην Ελληνική Οικονομία. Euromagazine: το περιοδικό του Ευρωπαίου Πολίτη, Απρίλιος 2003
- Λατίφης Κ. (2002a). Οι αγρότες πρέπει να γίνουν βιομήχανοι. Οικονομικός Ταχυδρόμος, 24 Αυγούστου 2002
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2000b). Γεωργικές Συναλλαγές με τις ΧΚΑΕ: προετοιμασία της Ένταξης. Γενική Διεύθυνση Γεωργίας, Newsletter αριθ.23, Ιούνιος 2000
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2000c). Ευρωπαϊκή Ένωση και διεύρυνση. Γενική Διεύθυνση Γεωργίας, Σεπτέμβριος 2000
- Σέμος Αναστάσιος (2002). Τα προβλήματα της Ελληνικής Γεωργίας και τα δίκαια των αγροτών. Γεωργία-Κτηνοτροφία, 2, 2002

- Υπουργείο Γεωργίας (1999). Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης για τον Πρωτογενή Τομέα 2000-2006. Γενική Διεύθυνση Εγγ. Έργων και ΓΔ, Δ/ση Προγρ/μού και ΓΔ, Αθήνα, Απρίλιος 1999
- Υπουργείο Γεωργίας (2002). Βιώσιμη Γεωργία σε μία ανεπτυγμένη ύπαιθρο: Στρατηγική δεκαετίας για την αγροτική ανάπτυξη της Ελλάδας. Ανεξάρτητη Επιστημονική Επιτροπή (μέλη της επιτροπής: Μαραβέγιας Ναπ., Αποστολόπουλος Κ., Μάττας Κ., Μπαλτάς Ν., Μουσίδης Α., Παπαγεωργίου Κ., Ψαλτόπουλος Δ.). Αθήνα, Οκτώβριος 2002
- Ιωακειμίδης Π.Κ. (1995). Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο: Ναπολέον Μαραβέγιας, Μιχάλης Τσινισιζέλης. Η Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εκδόσεις Θεμέλιο

